

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ СТРУКТУРНИ И
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ЗА
ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ДЕПАРТАМЕНТ ЗА ЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ

МОДЕЛИ ЗА ЕЗИКОВА ПОДКРЕПА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
НА УЧЕНИЦИ, ВКЛЮЧИЛИ СЕ ОТ ЧУЖДИ
ОБРАЗОВАТЕЛНИ СИСТЕМИ

Проф. д-р Светозара Халачева
Проф. д-р Росица Пенкова

София
2023 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Концептуална рамка за синхронизиране на допълнителното обучение по български език като чужд с учебните програми по български език	3
1.1. Постановка на проблема	3
1.2. Комуникативни потребности на ученици, включили се от чужди образователни системи в различни класове на българското средно училище	7
1.3. Анализ на учебните програми по български език в средното училище	10
1.4. Към въпроса за методиката на обучението по български език на мигранти в училищна възраст	15
1.4.1. Цели на допълнителното обучение на мигранти в училищна възраст в България	18
1.4.2. Принципи на обучението по български език	22
1.4.3. Учебно съдържание по български език	26
1.4.4. Методи на обучение	34
1.4.5. Система от упражнения за развиване на комуникативни умения ...	41
1.4.6. Средства на обучение	48
1.4.7. Обратна връзка чрез тестове за обучение и проверка	56
2. Учебен модел за допълнително обучение по български език като чужд	66
2.1. Начален етап	66
2.2. Прогимназиален етап	90
3. Учебни и учебно-помощни материали за допълнително обучение и за самоподготовка	114
3.1. Примерни задачи за обучение по теми и дейности	114
3.2. Тестови задачи за проверка	144
3.3. Учебни ресурси за самоподготовка по български език	150

1. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА ЗА СИНХРОНИЗИРАНЕ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ОБУЧЕНИЕ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД С УЧЕБНИТЕ ПРОГРАМИ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В СРЕДНОТО УЧИЛИЩЕ

1.1. Постановка на проблема

На съвременния етап европейската интеграция в областта на образованието все повече се свързва не само с изискването да се създават условия за усвояване на регионалните европейски езици успоредно с утвърждаване на международни езици, но и да се решават своевременно комуникативните проблеми на ученици мигранти в задължителна училищна възраст. Като се има предвид, че мигрантът е човек, който мигрира, т.е. придвижва се и се преселва от едно населено място в друго или от една страна в друга, става ясно колко разнообразна е разглежданата група ученици и какви предизвикателства поставя пред включването им в нашата образователна система. От такава гледна точка образователната политика на България и дейностите на МОН се насочват към насърчаване на допълнително обучение по български език като чужд за децата на мигранти в нашата страна. В съвременните условия да се изучава български език е естествена комуникативна потребност на ученици, които се включват в различни класове на отделните етапи от българската образователна система, без да имат подготовка по български език, т. е. без да владеят езика на обучение.

През последните години се предприемат редица мерки, за да се отговори на тази потребност: 1) разработват се учебна програма и учебни материали за обучение на ученици от семейства на мигранти; 2) организират се семинари и квалификационни курсове за учители от български училища, в които се обучават такива ученици. Особено голяма необходимост се очертава сред началните учители и учителите по български език, които осъществяват учебно-възпитателния процес по

единните учебни програми по български език и литература от първи до дванадесети клас за българските ученици. Трудностите са свързани с липсата на програми и учебници, предназначени за обучение по български език като чужд на деца на различна възраст. В някои райони на страната се използва опитът на учителите, които работят с деца билингви от България, като във всеки отделен клас се прилага диференциран и индивидуален подход в обучението на децата, които се включват в определен клас. Дали обаче тази подготовка им осигурява необходимата езикова компетентност, за да продължат успешно образованието си по всички предмети в дадения клас или пък в следващия по-горен клас? Изследователският ни опит показва, че редица трудности произтичат от различието в учебните програми на България и на страната, от която идва ученикът, различията в терминологията по отделните предмети. Необходимо е да се отбележи, че някои от учениците, които мигрират например от Украйна в нашата страна, имат български произход и определен речев опит от семейството и от българските неделни училища. Опитът ни обаче от изследванията в Украйна (Пенкова 2013: 118-125) дава основание да твърдим, че процесът на изучаване на български език в българските общности в чужбина е затрудняван от интерференцията на руския език и на диалекта на българските преселници, а това означава, че на този етап в средното училище в България при работа с ученици от мигрантски семейства от Украйна с български произход се налага да се преодоляват и такива трудности.

Много слабо познаване или пълното невладеене на българския език от ученици, включили се от чужди образователни системи в различни класове на българското средно училище, пречи за адекватно овладяване на знания и умения по отделните учебни дисциплини. Така се очертава важният въпрос: каква е необходимата и достатъчна езикова компетентност, която ще позволи на учениците от мигрантски семейства да продължат образованието си в българските училища.

Към решаване на този въпрос е насочен и проектът „Равен достъп до училищно образование в условията на кризи“, свързан със спецификите на приобщаващото образование в условията на кризи, осигуряване на условия за ефективност на образованието и

противодействие на риска от отпадане. Специфичните цели на проекта са ориентирани към:

- Подобряване на условията за подкрепа на интегрирането на ученици от чужди образователни системи в училищната мрежа в страната, които вследствие на кризи се налага да мигрират, да се завръщат или да търсят убежище в Р България.

- Създаване на условия за придобиване/усъвършенстване и обогатяване на компетентности на начални учители и учители по български език и литература от училища, които интегрират ученици от чужди образователни системи и/или имат нужда от допълнително обучение по български език като чужд.

Постигането на тези цели е пряко свързано със създаване на модели за преподаване на български език като чужд в българоезична среда на ученици, включили се от чужди образователни системи. Реализирането на тази сериозна задача изисква:

- 1) Анализ на учебните програми по български език с оглед на идентифициране на теми и основни комуникативни ситуации предвид спецификите на обучението по български език като чужд в българоезична среда и създаване на концептуална рамка за синхронизиране на допълнителното обучение по български език като чужд с учебните програми по български език.

- 2) Разработване на учебно съдържание / учебен модел за допълнително обучение по български език като чужд. Определяне на лексикално-тематичната и граматичната прогресия на допълнителните учебни занятия по български език (на равнище А1 и А2 от Общата европейска езикова рамка). Набелязване на теми, комуникативни дейности, ядра на учебно съдържание по български език и създаване на проект на модел за преподаване.

- 3) Изработване на учебни и учебно-помощни материали за преподаване и представяне на начини за по-нататъшно създаване на такива материали както за преподаване, така и за самоподготовка.

Изпълнението на посочените задачи се свързва с допускането, че ако още през първата година при постъпването на ученика в определен клас се установи готовността му за обучение на български език и с оглед

на това се осигури допълнително обучение по български език като чужд, то ще се осигури успешно ръководство на учебния процес и ще се повиши ефективността от обучението по всички учебни предмети.

Ползата от осъществяване на предлагания учебен модел със съответни варианти за всеки съответен клас се търси в няколко посоки:

- осигуряване на критерии за подготовка и самоподготовка по български език на учениците с мигрантски произход;
- осигуряване на учебни материали и техники за усъвършенстване на езиковата компетентност на учениците през първата и втората година от постъпването им в българско училище;
- подпомагане на рефлексията за учебната дейност по различните учебни дисциплини в определен клас.

За постигане на максимална ефективност настоящата разработка е осъществена по предварително изготвена работна програма, организирана в три етапа.

Първият етап обхваща теоретично изясняване на проблема за комуникативните потребности на учениците с мигрантски произход, които постъпват в различни класове на българското средно училище; определяне на критерии и показатели за необходима и достатъчна подготовка по български език, която да позволява пълноценно продължаване на обучението.

През втория етап са анализирани учебните програми по български език и литература в начален и прогимназиален етап и са открити възможности за синхронизиране на учебните програми по български език с лексикалния и граматичния минимум по български език на равнище A1 и A2 за обучение на ученици с мигрантски произход през първата и втората година от постъпването им в българско училище.

Третият етап включва разработване на модели на обучение по български език като чужд (равнище A1 и A2) за две последователни години в начален и прогимназиален етап, както и изготвяне на учебно-помощни материали.

1.2. Комуникативни потребности на ученици, включили се от чужди образователни системи в различни класове на българското средно училище

Учениците, включващи се в българското средно училище от чужди образователни системи, постъпват в различни класове в зависимост от завършения клас в държавата, от която идват. В този смисъл техните комуникативни потребности се свързват с образователния опит в страните, където: 1) никога не са изучавали български език; 2) изучавали са български език в неделни училища като ученици с български произход от българските общности в чужбина.

Така може да се определят две основни групи ученици: ученици, чиито потребности са ориентирани към обучението по български като чужд на начално равнище А1; ученици, чиито познания по български език следва да се дефинират със съответно равнище на езикова компетентност според Европейската езикова рамка. Има се предвид, че учениците от втората група са част от езиковата ситуация на българската общност извън пределите на България, където се наблюдават разслоения, обусловени от исторически и съвременни фактори. И ако се проследи историческото развитие на тази езикова ситуация, ще се забележи, че тя периодично се е променяла, като към езиковите елементи от един говор се наслояват езикови факти: от официалния държавен език; от друг език (например от руския език в Украйна); от различни български говори; от българския книжовен език. И тези разслоения се свързват с различни групи в днешните български общности: потомци от семейство на българи и от смесен брак; потомци, изучавали книжовния български език и неизучавали книжовния български език (вж.: Пенкова 2011).

Изучаването на българския книжовен език в българските общности в чужбина се регламентира при настъпване на демократичните промени в края на миналия век и с изключителните усилия от страна на българската

държава. За българските общности в чужбина българското просветно министерство след 1993 започна да осигурява постепенно: учители; учебни програми и учебници; възможности за продължаване на образованието в български висши училища; методическа подкрепа и квалификационни курсове за учители. Полагат се усилия от държавните институции и от редица специалисти да се преодолеят съществуващите слабости. Все по-определено се очертава тенденцията: учебните програми да се изготвят по образователните стандарти на страната, в която живеят българите от общността; държавните образователни стандарти да отговарят на потребностите на общността и да се свързват с различни варианти на обучение: в училища с преподаване на български език; в училищата на страната с преподаване на официалния държавен език; в съботни (неделни) училища; да се усвои книжовният български език в условията на чуждоезиковата среда; да се усвоят българските духовни ценности (културни, литературни, исторически, фолклорни), за да се съхрани българската идентичност.

Различните възможности, които са имали учениците от мигрантски семейства да изучават български език в българските общности в чужбина, предопределят и различно равнище на езиковата им подготовка, с която те постъпват в български средни училища на настоящия етап.

Отправната точка, когато се определя какво равнище на компетентност е необходимо на учениците от българските общности, са схващанията за:

- социокултурната ситуация, в която книжовният български език е език цел за деца билингви, практикуващи в домашна среда диалект на този език и за които официалният държавен език не е българският;
- функциите, които изпълняват първият и вторият език в речевата практика на билингвите (а по-широко и в цялостната им дейност); начините, по които се осъзнават функциите на тези езици за осъществяване на успешна комуникация в определени социокултурни сфери и в конкретни комуникативни ситуации;
- спецификата във функционалните, съдържателните и технологичните аспекти на процеса *изучаване на българския език като*

втори език, която се обуславя от фактори от социологично, социолингвистично, психологично и психолингвистично естество.

За потомците на българите от българските общности в чужбина, които се завръщат в България (например от Украйна), българският език не е чужд, когато те притежават българска комуникативна компетентност на определено равнище. Това равнище зависи от социокултурното обкръжение, но най-често е недостатъчно за оптимално задоволяване на битови, образователни, социокултурни, естетически и други потребности.

Важно за характеристиката на социолингвистичната и социокултурната ситуация е *къде се е изучавал българският език*. В чужбина за постигане целите на обучението служи учебната комуникация в учебна ситуация. За резултатността на педагогическата интеракция има значение както *лингвометодическата подготовка на преподавателя*, така и това, *дали той е носител на българския език*.

Идентификацията на социокултурните ситуации дава основание да се разграничат няколко типа обучение по български език. Общото, което прави тези типове част от цялото, са функционалните им особености – на занятията се осмислят лингвистични характеристики на българския език като предпоставка за формиране на комуникативни умения. Разликите се определят от това, *кой, с каква цел и при какви социокултурни условия изучава езика*, и се свеждат преди всичко до използваната технология.

В методиката на обучението по български език се използват опозициите: 1) обучение по български език като роден – обучение по български език като чужд; 2) обучение по български език като първи език – обучение по български език като втори. В обучението по български език като втори език е особено важно разбирането за необходимостта да се разграничават **ядро и периферия** в предвиденото за усвояване учебно съдържание (Димчев 2010: 107). Ядрото представя в системен вид включените в държавните образователни стандарти базисни сведения за лингвистичните понятия и за закономерностите във функционирането на българския книжовен език. Сведенията, отнасящи се до особеностите в речта на учениците билингви и на тяхното обкръжение, формират периферията. С помощта на лингвистичен анализ се установяват несъответствията между нормите на книжовния език и нормите на

собствената им речева практика. Осмисля се идеята за социалната престижност на книжовните речеве прояви. Единствено овладяването на стилово диференцирани средства на българския книжовен език осигурява резултатност на общуването при решаване на възможно най-голям брой комуникативни задачи.

Учителят следва да проучи в своя клас комуникативните потребности на ученици от мигрантски произход и да установи дали са изучавали български език в страната, от която мигрират техните семейства в България. Необходимо е и учителят да разпредели учениците в групи. Учениците, които не са изучавали български език, започват от начално равнище А1 и продължават на равнище А2. Възможно е някои от учениците да са получили първоначални познания по български език в български неделни училища и учителят може да ги разпредели в група за изучаване на езика на равнище А2. Чрез по-детайлното проучване на знанията и уменията на учениците, завърнали се в България от българските общности в чужбина, учителят може да се ориентира към методическа система, приложима в учебната дейност с билингви, тъй като има натрупан опит – в образователната ни практика вече години наред лингвисти, методици и учители предлагат система от учебни помагала – сборници с упражнения, сборници с тестови задачи, аудиовизуални средства и др. (срв. Георгиева 2004).

Обучението в българско средно училище предполага минимум от знания, умения и компетентности по български език. Установяването на готовността на учениците за обучение на български език позволява да се ръководи процеса на обучение по всички учебни предмети. Понякога на практика се стига до крайности: понижават се изискванията към учениците по отделните учебни дисциплини с извинението за невладеене или слабо владеене на български език. Разбира се, налага се и друга крайност – критериите са еднакви за всички ученици, а на тези, на които лошото владеене на езика им пречи – „да се справят, както могат”.

1.3. Анализ на учебните програми по български език в средното училище

Анализът на учебните програми по български език по класове показва, че съдържанието им се свързва с основни области на компетентност – социокултурни, езикови, комуникативни, във връзка с които се определят елементите на учебното съдържание – знания, умения и отношения. Учебното съдържание се структурира по теми, по които се определят компетентности като очаквани резултати от обучението.

За съвременното езиково обучение фундаментално е понятието **комуникативна компетентност**.

Комуникативна компетентност е понятие, въведено в социолингвистиката още през последните десетилетия на миналия век от Д. Хаймс за нуждите на изследвания по въпроси на чуждоезиковото обучение (Хаймс 1979: 58–65). И до днес в научния дискурс не престават да бъдат предмет на диалог проблеми на съдържанието и обема на това понятие. Актуални са и въпросите, свързани с онтологията му, с нееднакъв брой съставки в структурата му, с вляганя различен смисъл в тези съставки.

Като **компоненти на комуникативната компетентност** някои автори посочват *езиковата, социолингвистичната, дискурсната и стратегийната компетентност* (вж.: Кънали 1983: 6–15). Други автори като Ван Ек прибавят към тях социалната и социокултурната компетентност (Ван Ек 1986: 368–378). В държавните образователни стандарти по български език, които са нормативен документ на МОН за организация и осъществяване на обучението в средното училище, елементите на комуникативната компетентност са сведени до езикова и социокултурна компетентност. Несъответствията в броя и в названията на съставките на комуникативната компетентност говорят за разлики не само в предпочитания метаезик, но и в „параметрите на отделните компетентности, по които ще се измерват резултатите както от речевото

поведение на комуникантите, така и от езиковото им обучение“ (Ефтимова 2005: 65).

Показателна за неяснотите и противоречията, ограничаващи резултатността на научната комуникация, е и **системата от дескриптори**, с които се представят различните компетентности. Според някои автори езиковата компетентност се характеризира чрез определени знания, а социолингвистичната, дискурсна и стратегийната компетентност – чрез определени умения. Подобна интерпретация поражда въпроса, дали четирите съставки на комуникативната компетентност се схващат като равнопоставени (вж.: Пенкова 2010). Например в определението на езиковата компетентност като „знания по лексика, морфология, синтаксис, семантика и фонология, т.е. способност да се създават правилни и смислени изречения на даден език“ (Димитрова 2004: 70) се поставя знак за равенство между знания и способности. Проявите на езиковата компетентност като компонент на комуникативната компетентност се ограничават до изреченското равнище на езика.

В съвременния научен дискурс се налага възприетата в „Общата европейска езикова рамка: учене, преподаване, оценяване“ (ОЕЕР 2006) характеристика на комуникативната компетентност като система от знания, умения и личностни характеристики. С функционалност се отличава разграничаването на общите компетентности от комуникативните езикови компетентности, проявяващи се при общуване с езикови средства. В българския превод на Рамката се официализира терминът *комуникативна езикова компетентност*, семантично и функционално съответстващ на използвания в методиката на обучението по български език термин *комуникативноречева компетентност* (Димчев 2007).

Липсата на единство при представяне на компетентностите в структурата на комуникативната компетентност се дължи и на неясноти в превода на някои термини. В българската лингвистична литература *Linguistic competence* се превежда и като езикова, и като езиковедска компетентност. Различните автори цитират Д. Хаймс, М. Кънали, Ван Ек и пр., без да обръщат внимание на разликите в понятията **езикова компетентност** и **езиковедска компетентност**. У нас въпросът за

спецификата на езиковедската (лингвистичната) компетентност се поставя за първи път от М. Виденов (Виденов 2000: 285, 286). К. Димчев разграничава *езиковата и езиковедската компетентност* въз основа на разграничаваните в науката декларативни и процедурни знания. *Езиковата компетентност* се характеризира чрез процедурните знания на индивида, с помощта на които се решават определени комуникативни задачи, създават се и се възприемат устни и писмени дискурси, прилагат се стратегии, които са най-подходящи за изпълняване на съответните задачи. *Езиковедската (лингвистичната) компетентност* се определя чрез декларативните знания на индивида за езика като средство за общуване и като семиотична система от знаци. Средство за постигането на тези цели е метаезикът на лингвистичната наука (Димчев 2010).

Езиковата компетентност и езиковедската компетентност не са противопоставени. Те са взаимнозависими. Експлицитното владение на лингвистични понятия и закономерности не е задължително условие за добра езикова компетентност. Но функционално използвано, наред с общокултурните си измерения, то има инструментална стойност за езиковата подготовка на индивида (вж.: Димчев 1990). Така К. Димчев с основание разглежда езиковедската компетентност „по хоризонталата“ като йерархично равнище в развитието на езиковата компетентност. Като се съобразява с комплексния характер на понятието за знание, той предлага възможности и „по вертикалата“ да се диференцират „декларативните“ и „процедурните“ му аспекти.

Анализът на учебните програми по български език в българското средно училище показва, че изучаваните теми и предвидените за усвояване елементи на учебното съдържание (знания, умения и отношения) на началния и прогимназиалния етап на обучение дават основание да се обобщят критерии и показатели за постигане на езикова компетентност в края на основната степен в българското училище:

- **Текстът - смислово и езиково образувание:**
  - разпознаване и анализ на кохерентните средства за връзка в текста - обща тема, ключови изрази;
  - разпознаване и анализ на кохезивните средства за връзка в текста - лексикални и граматични;

- употреба на кохерентни и кохезивни средства за връзка при изграждане на текста.

- **Текстът в различни сфери на общуване:**

- разпознаване и анализ на стиловите черти на текста;
- редактиране на стилови грешки;
- създаване на различни по стил и жанр текстове.

- **Лексикално значение на думата:**

- разпознаване на лексикалното значение на думите;
- познаване на лексикални синоними;
- редактиране на думи, употребени в изречението с неправилно значение;
- употреба на думи, съобразени с изискванията на лексикалната норма на съвременния български книжовен език; употреба на термини.

- **Граматични норми:**

- разпознаване на морфологични грешки;
- разпознаване на синтактични грешки;
- познаване на синтактични синоними;
- редактиране на думи, употребени в изречението с допуснати граматични грешки;
- употреба на думи и изречения, съобразени с изискванията на граматичната норма на съвременния български книжовен език.

- **Правописни и правоговорни норми:**

- разпознаване на правописни и правоговорни грешки;
- редактиране на думи с допуснати правописни грешки;
- употреба на думи, съобразени с изискванията на правописните норми на съвременния български книжовен език.

- **Пунктуационни норми:**

- разпознаване на пунктуационни грешки;
- редактиране на изречения с допуснати пунктуационни грешки;
- употреба на изречения, съобразени с изискванията на пунктуационната норма на съвременния български книжовен език.

Езиковата компетентност се постига постепенно и поетапно, като във всеки клас темите от учебното съдържание се разпределят с оглед на постигане на определен критерий. Разпределението е ориентирано към отделните равнища на езика (фонетично, лексикално, граматично и пр.). Забелязва се известно различие в структурирането на темите от учебното съдържание на двата етапа – начален и прогимназиален. На началния етап редът на темите се движи от по-малките единици на езика (звук, дума) към по-големите – изречение, текст. На прогимназиалния етап учебното съдържание е ориентирано най-напред към теми, свързани с общуването и текста, а след това се стига до речниковата, граматичната и звуковата страна на думата. Тези обединения (ядра) се прилагат във всеки клас, като темите в тях се конкретизират към определени езикови средства и техните признаци.

Това разпределение на темите на всеки от образователните етапи може да послужи като отправна точка при синхронизиране на учебните програми по български език в българското средно училище с лексикално-тематичната и граматичната прогресия за изучаване на българския език като чужд (A1 и A2) от ученици с мигрантски произход. За всеки клас структурирането се осъществява в две последователни години с цел да се постигнат двете равнища на езикова компетентност (A1 и A2).

На началния етап лексикално-тематичният и граматичният минимум може да се синхронизират с реда на темите от учебното съдържание, свързани последователно със:

- звукова страна на думата;
- думата като речникова единица;
- граматична страна на думата;
- изречението като езикова единица;
- общуване; текст.

На прогимназиалния етап лексикално-тематичният и граматичният минимум също може да се синхронизират с теми от учебното съдържание, които също са обединени в ядра според изучаваната езикова единица: текст, изречение, дума, звук. Във всеки клас се разработват варианти,

като се изпълняват изискванията за постигане на равнищата на езикова компетентност (A1 и A2) в две последователни години.

1.4. Към въпроса за методиката на обучението по български език на мигранти в училищна възраст

Методиката на обучението по български език дава възможност на учителите да навлязат по-дълбоко в проблемите на приложната лингвистика, да използват на практика познанията си като специалисти по български език. Чрез теорията на преподаване и усвояване на езика учителите ориентират своята работа към особеностите на процеса на обучение по български език. За всеки урок учителите могат да конкретизират целите, да подбират подходящото учебно съдържание, да намират оптималните методи за преподаване, да отчитат равнището на владееене на езика от обучаваните лица

Проучванията върху опита на обучението по български език в българското средно образование позволяват да се очертае тенденция на преминаване от нормативно към комуникативно изучаване на езика. Разбира се, във всеки момент са се отразявали и двата аспекта на владееене на езика (нормативният и комуникативният). Трябва да се има предвид обаче, че когато акцентът се поставя върху първия аспект, се стига до граматикване, до граматичен уклон в езиковото обучение. Преодоляването на тенденцията към овладяването само на системата на езика, т.е. на нормативната употреба, се свързва с утвърждаването на разбирането за неделимото единство на език и реч, за това, че правилността не е единственото свойство на речта.

Концепцията за синхронизиране на допълнителното обучение по български език като чужд с учебните програми по български език в българското средно образование се основава на анализ на учебните програми по български език в средното образование, на теоретичните постановки в методиката на родноезиковото и на чуждоезиковото обучение.

При създаване на концептуалната рамка се проследява развитието на водещите идеи при разработване на учебните програми по български език в средното училище. Това развитие се свързва най-напред с разбирането за овладяване на езика в двата му аспекта:

- усвояване на нормите на книжовния език;
- обогатяване на речника и на граматичния строеж на речта на обучаваните.

В първия случай задачата е да се подберат за изучаване езикови единици и явления, които да осигуряват формирането на представа за системата и структурата на езика; да се включат като компонент на учебното съдържание умения за правилно образуване на думи, словоформи, словосъчетания или изречения. Във втория случай - да се включат в учебното съдържание знания за синонимичното богатство на българския език; да се изградят умения не само за правилна употреба, но и за използване на взаимозаменяеми езикови средства в потока на речта. Така работата се насочва към изграждане на умения за пораждаване на отделни единици на езика (думи, словосъчетания, изречения). Лингвистичната база е езиковата парадигма, като се избират езикови единици от няколко нормативни варианта, близки по значение, синонимични.

По-дълбокото осмисляне на понятието *реч*, разбирането му не като нещо статично, а като процес, в динамика, позволява да се разглежда съставът на речевото действие и да се установи какви умения са необходими за успешното изпълнение на отделните речеви операции. В този смисъл обучението се осъществява на равнището на действията. Така от изискването да се създават отделни единици на езика се преминава към пораждаване на самата реч. Пораждането на реч обаче е заради самата реч, мотивът за речта не лежи в рамките на комуникативната дейност, а има чисто речев характер.

Комуникативното овладяване на езика изисква в учебното съдържание да се включват знания и умения, които са ориентирани към възпроизвеждане в учебни условия на всички фази от структурата на речевата дейност. Мотивът за речта не е чисто речев, той се разглежда в рамките на комуникативната дейност.

Идеята за комуникативна цел на чуждоезиковото обучение не е нова. През последните десетилетия в световен мащаб тя все по-определено се свързва с комуникативните потребности на личността. Естествен за високоразвитите страни е стремежът към усъвършенстване на езиковата и комуникативната компетентност на личността. На преден план в езиковия урок се изтъкват речевите дейности и комуникативните ситуации. Обща тенденция е комуникативното обучение да се осъществява при децентрализиране на институциите и на учебните програми.

Концептуализирането на проблема за допълнително обучение на мигранти в училищна възраст по български език в началния и прогимназиалния етап на средното образование изисква отговори на три основни въпроса на методиката: защо? какво? и как?, т. е. налага се необходимостта да се изяснят целите, принципите, учебното съдържание, методите и техниките на обучение, средствата на обучение и обратната връзка.

1.4.1. Цели на допълнителното обучение на мигранти в училищна възраст в България

Първият проблем на обучението, който се решава от методиката, е проблемът за целите. От такава гледна точка системата от цели на обучението по български език на ученици от мигрантски семейства, които се включват в различни класове от етапите на българското средно образование, следва да се разглежда в контекста на съвременната концепция за езиково развитие на личността. Необходимо е тази система да бъде съобразена с възможността да се достигне такава комуникативна компетентност, която да е в съответствие с изискванията на обществото и потребностите на личността. Да се имат предвид нееднаквите социокултурни характеристики на обучаваните, за да могат те да усвоят пълноценно комплекс от знания и умения за речево общуване, което е потенциален компонент на всяка тяхна дейност. В допълнителното обучение по български език да се формира нагласа за съзнателно и

непрекъснато усвояване и усъвършенстване на езика, да се изгражда в съзнанието на обучавания необходимата основа за развиване на речевите механизми за овладяване на езика. Постоянно да се развива езиковият усет, целенасочено да се формира общителност със съучениците в класа като същностна характеристика на речевото поведение на обучавания.

Основните научни постановки в лингвистиката, психолингвистиката, социолингвистиката, методиката на езиковото обучение, които се имат предвид при изграждане на системата на обучение по български език, най-общо могат да се сведат до следното:

- Различават се три аспекта на езика: езикът като система, езикът като процес и езикът като резултат.

- Езиковата и комуникативната компетентност се свързват с различни равнища на овладяване на езика.

Специфичните условия, при които се осъществява обучението по български език на ученици от чужди образователни системи в България, налагат и някои специфики в системата на овладяване на езика. В процеса на обучение по български език и литература в съответния клас на началния и на прогимназиалния етап на образованието може да бъде включено и допълнително обучение.

За разглежданата група ученици допълнителното обучение по български език подпомага овладяването на българския език до степен, при която ученикът може да изучава без затруднения и другите учебни предмети на български език, да продължава обучението си в българско средно училище.

Ето защо е необходимо да се открият характерните цели и задачи, които да съответстват на специфичните комуникативни потребности на съответните обучаеми в България. С оглед на това целта е обучението по български език да съдейства за оптималното езиково развитие на учениците от мигрантски семейства; да изгражда и усъвършенства комуникативната и межкултурната им компетентност; да формира интерес към българския език и българската страна, както и нагласа към овладяването на езици; да приобщава към българската култура; да

осигурява важни и необходими предпоставки за социална реализация на мигрантите в българското общество.

Българският език не само приобщава мигрантите към българската култура, но и разширява възможностите им да възприемат и световните духовни ценности, повишава общата култура на подрастващите. В съответствие с целта се осъществяват следните най-обща задачи:

- системно и последователно в рамките на възрастовите възможности да се овладява българският език като средство за общуване, познание и въздействие; да се овладяват *знания* и *умения* за: говорене и писане според нормите на българския книжовен език; целесъобразно използване на изразните средства (с оглед на предмета, задачите и условията на общуване; създаване на свързани устни и писмени текстове).

- да се овладяват *методи на познание* и *начини за действие* с езиковите знания за изграждане на умения за решаване на речеви задачи;

- да се развива *езиковият усет* и *интересът* на обучаваните, да се предизвика у тях *емоционално отношение* към българския език и българската страна.

Като се съобразяваме със съвременните научни постижения и отчитаме общите изисквания на Съвета на Европа (ОЕЕР, 2006) към езиковата подготовка на личността по езикови равнища (A₁ и A₂; B₁ и B₂; C₁ и C₂), може да конкретизираме целите на обучението по български език на мигранти в училищна възраст.

Целта на обучението за достигане на началните равнища (A₁ и A₂) на владеене на езика е да се формират у обучаваните умения за елементарно речево общуване в семейна, училищна и обществена среда. Ето защо е необходимо:

- запознаване с *българската азбука*;
- усвояване *начални знания* за българските езикови явления;
- овладяване на практическо равнище някои *правоговорни* и *правописни норми*;
- изграждане у тях *основен речников запас*, който да им позволява елементарно общуване в семейна, училищна и обществена среда;

- добиване на първоначални представи за *българския речев етикет*, за *българската писменост и култура*.

Крайният резултат от обучението на равнища В₁ и В₂ е да се развият умения за възприемане и създаване на текстове на български език, да се разширят възможностите за общуване предимно в разговорната и научната сфера, като се върви към изграждане на умения за възприемане и възпроизвеждане на текстове от различни сфери на живота. Необходимо е да се постигне:

- *формиране* у обучаваните на първоначална представа за системата на българския език;

- *обогаляване* на речника им с разговорно-битова лексика и учебно-научна терминология с постепенно натрупване на речников запас у обучаваните с оглед на пълноценно общуване и в другите сфери; да се усвоят знания и умения за употреба на преносно значение на думи в речта;

- *развиване* на уменията им за правилна и целесъобразна употреба на граматични единици в речта, като се разширяват уменията за образуване и употреба на граматичните средства на българския език; да се изградят умения за използване на по-сложни синтактични конструкции;

- *усъвършенстване* на правописните, правоговорните и пунктуационните им умения;

- *да се изградят* рецептивни и продуктивни умения у обучаваните за работа върху делови, медийни и научни текстове;

- *да се запознаят* обучаваните с географски, исторически, етнографски, културни аспекти на българското странознание.

Високите равнища (С₁ и С₂) на владеење на българския език от чужденци се доближава до равнището на владеење на езика като роден. Известно е, че родният език също се усвоява в различна степен. Можем да приемем, че високото равнище за мигрантите е онова равнище, до което всеки носител на езика е достигнал при завършване на средното си образование, което отговаря на неговите комуникативни потребности, осигурява му възможност за ситуативен избор на езикови средства. С други думи, целта е да се формират комуникативни умения за пълноценно

общуване във всички сфери на живота. Това налага за достигане на високите равнища на владеене на езика в учебното съдържание да се подберат по-специални знания и да се определят рецептивни и продуктивни умения:

- да се подберат структурообразуващи понятия, които могат да бъдат оптимална теоретична основа и да станат съставна част на металингвистичната култура на личността;

- да се застъпят функционалните стойности на езикови единици, които да са основа за осъзнато развитие на речта;

- да се открият езикови явления, въз основа на които ще се развива езиковият усет – да се застъпи синонимията, антонимията и перифразата;

- да се формира нагласа за възприемане на българската художествена литература, да се изградят умения за анализиране и интерпретиране на художествени текстове (вж :Пенкова 2017).

На всички равнища обучаваните се запознават с географски, исторически, етнографски, културни аспекти на българското странознание, развива се у тях межкултурна комуникативна компетентност.

Определянето на единни изисквания (стандарты) за всяко равнище задължава обучаващите и обучаваните да се стремят към тези крайни резултати, но позволява вариативност на програмите, на учебниците и на методите на обучение.

1.4.2. Принципи на обучението по български език

Общодидактически принципи

Дидактическите принципи са основните правила, идеите, на които се подчинява образователният процес. Познаването и спазването им от учителя по български език, който обучава ученици, включили се в български училища от чужди образователни системи, повишава ефективността на обучението. Тук ще маркираме само някои от дидактическите принципи, които имат особено голямо значение за обучението по български език на мигранти в България.

Принцип на индивидуален и диференциран подход. Мигрантите в училищна възраст постъпват в отделните класове и етапи на българското образование с различен речев опит на своя език и с липса на такъв опит на български език или с много малък, придобит в българските неделни училища в чужбина. Не трябва да се забравя, че макар да са в училищна възраст и да имат общи възрастови особености, индивидуалните им особености имат ограничения: работоспособност, темп на работа, мотивация, интереси и пр. Степента на влияние на индивидуалните особености е различна. Необходимо е учителят да ги познава и да използва тези, които влияят благоприятно на усвояването на българския език.

Принцип на активност. Успехът на обучението зависи до голяма степен от активността на обучаваните в учебния процес. В условията, в които се осъществява допълнителното обучение, е необходимо да се повишава относителният дял на самостоятелното овладяване на езикови знания от различни източници (учебни помагала, граматични справочници, речници и др.). Спазването на този принцип предполага учителят да влезе в ролята на модератор, който ръководи и организира самостоятелната дейност на обучаваните. Рефлексивното отношение на обучаваните към учебния материал подпомага дистанционните форми на обучение, когато те се използват по една или друга причина.

Отчитането на принципа за активност изисква съдържанието на учебната дейност на обучаваните да се свързва с техния личен опит, комуникативни потребности и интереси. Мотивите за активно участие в учебния процес оказва положително въздействие върху формирането на навици за контрол и самоконтрол.

Принцип на системност. Да се спазва принципът на системност означава да се усвояват знания и умения в определена логическа връзка. Тя протича, от една страна, на вътрешнопредметно равнище, а от друга, на равнището на взаимодействието с другите предмети езици.

Принцип на достъпност. В дидактиката достъпността се определя като отношение между „цялата учебна материя, която се предвижда за усвояване, и действително усвоената за времето, определено по учебната програма“ (Андреев 1995). Това отношение показва доколко е ефективно обучението. При обучението на мигранти в

училищна възраст не е достатъчно само целите, съдържанието и методите на обучение да съответстват на възрастовите особености на обучаваните, а е необходимо да са съобразени и с условията на семейната среда, на мигрантската общност.

Принципът на достъпност може да се спазва, ако се използват и специфични методи и техники на обучение и ако учителят може да прецени кое е известно и по-леко за обучаваните, като ги води към новото, по-трудното и по-сложното в учебния процес.

Принцип на нагледност. Да се преподава нагледно в съвременното обучение, означава да се използва целенасочено слухова, зрителна, а най-добре слухово-зрителна нагледност. Този принцип е пряко свързан с принципа за достъпност и е изключително важен за обучението по български език на мигранти в България, тъй като учениците от тази група много често не чуват българска реч в семейството. Спазването на този принцип мотивира учениците, повишава интереса им, допринася за осъществяване на развиващия характер на обучението. Конкретното приложение на принципа на нагледност се осъществява в основните типове дейност: слушане, говорене, четене и писане.

В реалния учебен процес посочените принципи си взаимодействат, те се проявяват едновременно, действат един чрез друг и взаимно предпоставят осъществяването си.

Методически принципи

Познаването и спазването на методическите принципи при анализа и преценката на педагогическите фактори предпазва учителя от допускане на възможни грешки в обучението. Тук отбелязваме само най-важните, от които се ръководи обучението по български език на ученици с мигрантски произход.

Принцип на комуникативност. Този принцип възниква от функцията на езика да бъде средство на общуване и от характеристиката на обучението като вид комуникация. Той е основната идея, от която се ръководи целият учебен процес, целите и задачите на обучение, подборът и прогресията на учебния материал, работата на фонетично, лексикално и граматично равнище на езика, развиването на уменията за слушане,

говорене, четене и писане. Важно е целите да бъдат правилно формулирани, както и подцелите да бъдат целесъобразно разпределени в учебното време. Принципът на комуникативността се осъществява чрез прогресията на учебния материал и чрез самия преподавател. Ето защо може да се каже, че той регламентира системната работа над книжовните норми и изграждане на речево поведение у обучаваните.

Принцип на ситуативност. Този принцип изисква в обучението да бъдат симулирани и използвани реални ситуации. Той се осъществява в учебния процес чрез ситуативно въвеждане на езиковите средства. Ситуацията е социалнопсихологическо явление, което включва обстоятелствата, при които протича комуникативният акт (например време, място), участниците в общуването, обстановката и отношенията между физическите условия и предмета (темата) на разговора. Ръководейки се от този принцип, при по-големите ученици учителят може да разчита на знанията и уменията, които обучаваните предварително са овладели по други езици, както и на техния социален опит.

Принцип за взаимодействие между съвременния български книжовен език и другия език, който обучаваните владеят. Редовно явление в потока на речта е преминаването от български език на другия език и обратно. Рационалното използване на теоретичните знания, придобити в процеса на изучаването на друг език, благоприятства оптимизирането на учебния процес по български език, спестяването на учебното време.

Принцип за межкултурна комуникация. Спазването на този принцип изисква да се отчитат отношенията между българската култура и културата на страната, от която идват мигрантите (прилики, разлики, контакти и т.н.), както и житейският и учебният опит на обучаваните. С оглед на това трябва да се подбират много внимателно съдържанието и темите в учебния процес.

Принцип на комплексност и последователност. Принципът произтича от комплексния характер на езика и от необходимостта да се осигурава непрекъснато единство между език, реч и речева дейност, между знания и умения. Отчита се фактът на закономерни взаимни отношения между различните езикови аспекти (фонетичен, лексикален,

граматичен), между различните езикови равнища (дума, словосъчетание, изречение, текст), между отделните речеви дейности. Единството на знанията и уменията се осъществява чрез реализирането на лингвистичните знания по български език при слушане, говорене, четене и писане при най-голяма съчетаемост и вариативност във връзка с комуникативната задача. В широк смисъл комплексност означава, че всички принципи се намират във взаимовръзка и взаимозависимост.

Принцип за апроксимация (на приближаване). При оценка на речевата дейност на обучаваните преподавателят има право да игнорира незначителни грешки в речта на обучавания, ако те не нарушават целостта на комуникативния акт. Правилното прилагане на този принцип осигурява благоприятна атмосфера, подпомага обучаваните да преодолеят страха пред евентуална грешка, което повишава речевата им активност.

1.4.3. Учебно съдържание по български език

Според Европейската езикова рамка (**ОЕЕР 2006**), създадена по препоръка на Европейския съвет за културно сътрудничество, се оценяват компетентностите в четирите типа дейности: *слушане, говорене, четене и писане*. Чрез дефинираните шест равнища на езикови компетентности се постига съизмеримост и съпоставимост на владенето на чужд език по една скала, валидна за цялото европейско пространство. ОЕЕР има изключителна практическа насоченост, дава възможност да се оценяват и да се самооценяват обучаваните в обединена Европа. Позволява работодателите да се ориентират в каква степен например кандидатът за работа владее езика или какво е развитието на служителите на работното място.

В процеса на прилагане тази рамка разширява своето предназначение. В условията на обучението по български език тя се прилага за обучение на чуждестранни студенти в България, както и в обучение по специалността българска филология във филологическите катедри в чуждестранните висши училища. Недостатъчен все още е опитът в обучението на мигранти в България, но със сигурност може да се

твърди, че ОЕЕР е приложима и в условията на това обучение при диференциране на спецификите в учебното съдържание (вж :Пенкова 2017).

Съдържанието на обучението на ученици от мигрантски семейства се подчинява на общите закономерности, на които е подчинено учебното съдържание на едно езиково обучение. Спецификата на обучението придава конкретен израз на общите характеристики.

- Съдържанието зависи от *компонентите* на речевата дейност – включва онези езикови, речеви и межкултурни знания и умения, които са необходими на обучаваните за осъществяване на езикова и межкултурна комуникация.

- *Структурирането* на съдържанието се прави с оглед на изискването за усвояване на нормата в стила, както и за преодоляване на интерференцията на другия език, който обучаваните владеят. Определя се от функционирането на езиковите единици в конкретни комуникативни ситуации, както и от развитието на езиковия усет у обучаваните.

Като се отчитат спецификите на допълнителното обучение по български език на ученици с мигрантски произход, може да се формулират принципи за подбор и структуриране на учебното съдържание.

- *принцип за целесъобразност* в комуникативната дейност;
- *принцип за ситуативност* в речевата практика с оглед потребностите от социална изява и в съответствие с възрастовите възможности на обучаваните;

- *принцип за функционалност* на езиковите единици на българския език;

- *тематичен принцип* за подбор и структуриране на лексикалното учебно съдържание;

- *принцип за съпоставяне* на граматични факти;

- *спираловиден принцип* – структурирането на учебното съдържание се основава на постепенно и поетапно усвояване на езикови закономерности и комуникативни умения, формиране на методи за самостоятелно овладяване на езика и развитие на речево поведение;

- *принцип за цикличност* в подреждането на учебния материал.

Формулираните принципи са свързани преди всичко с теоретичната представа за това как трябва да се подбира и структурира учебно съдържание, така че изучаването на езика да е обществено детерминирано и вътрешно мотивирано, да е съобразено с възрастовите възможности на обучаваните, да отговаря на съвременните научни постижения. Важен е обаче и въпросът от какво трябва да се подбира, какъв да бъде “пълнежът” на учебното съдържание, какво да се включва в него.

Известно е, че логиката на науката не може да бъде логика на учебното съдържание. Не е възможно изградената система в лингвистиката да намери винаги точно отражение в учебното съдържание на обучението по български език. Това не означава, че просто трябва да се извадят някои “разклонения” на системата. Решението трябва да се търси в подбора на езикови факти и явления с оглед на конкретни цели.

В настоящата разработка по-нататък се представя *Модел на обучение* (вж. тук: т. 2) на по-ниските равнища – А1 и А2, в който се определя лексикално-тематичният и граматичният минимум. Предлагат се различни варианти с оглед на включването в обучението на учениците с мигрантски произход в различни класове на двата образователни етапа: начален и прогимназиален. Така от една страна, лексикално-тематичният и граматичният минимум се определят според:

- етапа на обучение (начален или прогимназиален);
- годината на изучаване на български език – първа или втора.

От друга страна, лексикално-тематичният и граматичният минимум се структурират, като се има предвид разпределението на учебното съдържание по български език в съответния глас на българското училище. Стремешът е да се постигне синхронизиране на учебното съдържание, тъй като в един учебен час един учител работи диференцирано с ученици, носители на българския език, и ученици с мигрантски произход.

За началния етап на българското образование (I-IV клас) структурирането на учебното съдържание за обучение на деца от мигрантски семейства следва реда на езиковите единици, който се движи от звук, дума (лексикална и граматична страна) към изречение и текст като основна единица за общуване. За всеки отделен клас се допускат

варианти в зависимост от възможностите за синхронизиране с учебната програма за съответния клас по български език за масовото българското училище.

За прогимназиалния етап на българското образование (V-VII клас) структурирането на учебното съдържание за обучение на ученици с мигрантски произход следва реда на езиковите единици, който се движи от текста като основна единица за комуникация към думата като звукова, лексикална и граматична единица. За всеки отделен клас на прогимназията също се допускат различни варианти в зависимост от възможностите за синхронизиране с учебната програма за съответния клас по български език за пети, шести или седми клас.

Предлагат се различни модели за първата и втората година на обучение на ученици с мигрантски произход, като се допуска, че тези ученици се включват за първа година в определен клас на българската образователна система, обучават се по български език на начално равнище (като започват от A1). За тях учебното съдържание се структурира в модел на обучение за първа година в съответен клас. През втората година от обучението си в България тези ученици продължават в следващ клас на българското образование, като се обучават на по-високо начално равнище (A2). Лексикално-тематичният и граматичният минимум се разширява и задълбочава и се предлага модел за обучение през втората година на ученици с мигрантски произход.

Предложените модели по два за всеки клас на началния и на прогимназиалния етап на българското образование позволяват на учителя да осъществява диференциран и индивидуален подход, да проявява гъвкавост спрямо учениците, които се изявяват с по-големи възможности за усвояване на българския език (напредват по-успешно с по-бърз темп например).

В учебното съдържание се включват **знания** за средствата на българския език и техните функции, като се имат предвид: 1) знания, които ще обслужват обучаваните в речевата им практика в различните сфери на живота; 2) знания с межкултурно значение.

Основното в учебното съдържание са комуникативните умения – умения, свързани с разбиране и използване на езиковите средства, с

речевите ситуации и речевите дейности, необходими на учениците от мигрантски семейства за пълноценното им участие в межкултурната комуникация. Комуникативната межкултурна компетентност е крайният резултат (ефектът) от овладяване на езика.

В дидактиката понятията се приемат като основа за формиране на умения и навици. Изследванията в областта на педагогическата психология също убедително показват, че уменията и навиците се формират най-ефективно тогава, когато обучението се изгражда въз основа на теоретични обобщения – понятия и правила.

В общия проблем за взаимоотношението между понятия и умения и навици може да се отдели по-частен въпрос, който пряко ни интересува: доколко речта на обучаваните на отделните равнища на овладяване на езика се формира и се развива върху *осъзната основа* посредством овладяване на понятия.

И докато за родноезиковото обучение методиката признава необходимостта от осъзнато развитие на речта на обучаваните, то за чуждоезиковото обучение това може да се приема с известни „уговорки“. Обучението по чужд език в много случаи се опира на понятия, усвоени в обучението по родния език.

В допълнителното обучение на ученици от мигрантски семейства също може да се заложи **система от понятия**, основаваща се върху лингвистични характеристики. Като се има предвид метаезикът на езиковото обучение, се прави опит да се подберат и да се систематизират понятията, конкретно свързани с българския език.

Мястото и функцията на понятията, които се обхващат в допълнителното обучение, са различни. На ниските равнища А1 и А2 тези понятия се усвояват на емпирично равнище, а на по-високите – може да се достигне и до теоретично осмисляне на понятията.

Другият важен елемент на учебното съдържание са **уменията за възприемане и за създаване на текстове на български език**.

Като се разграничават понятията за речево и комуникативно умение, може да се твърди, че да се формира комуникативно умение, означава да се изгражда система от взаимосвързани езикови и речеви умения в съответствие с условията и задачите на комуникацията. На

практика това са умения за възприемане и създаване на текстове. А такива умения за общуване не е възможно да бъдат изградени в няколко урока. Необходимо е те да бъдат развивани през целия системен курс по български език.

Формирането на рецептивни и на продуктивни умения се основава главно на спираловидния принцип в обучението. Първоначално на емпирично равнище учениците трябва да се подготвят за самостоятелно възприемане и създаване на текстове на български език (от много кратки към малко по-обемни). На по-високите равнища от процеса на овладяване на езика се формира постепенно и поетапно теоретична представа за функционирането на езиковите средства на българския език и се развиват рецептивни и продуктивни умения във връзка с различни по жанр текстове.

С учебна цел комуникативното умение може да бъде разчленено на умения-компоненти (вж.: Пенкова 2013). Опитът да се представят двете комуникативни умения (рецептивното и продуктивното) в разгърнатата система от умения позволява:

- да се определи минимумът от умения, които са необходими за възприемане и създаване на различни типове текстове;
- тези умения да се изграждат целенасочено в системен курс, като в отделните уроци се изграждат определени умения-компоненти;
- да се контролира формирането на уменията, като се измерва степента на развитие на отделните умения-компоненти.

Уменията за възприемане и създаване на текстове имат някои общи особености:

- Комуникативно-речевите умения винаги се реализират по двойки /за възприемане и за създаване/. Формирането им обаче може да става относително самостоятелно.
- Уменията за възприемане и за създаване на устни и писмени текстове имат общи съществени /по родов признак/ и различни несъществени /по видов признак/ характеристики.
- Изграждането и развитието на рецептивни и на продуктивни умения е във връзка и зависимост от езикови и речеви единици, които се

овладяват в различни моменти на отделните равнища на обучение. Затова тези умения се формират постепенно и поетапно.

Уменията-компоненти в структурата на рецептивното комуникативно умение (рецептивните умения) се изграждат и се развиват в процеса на слушане и четене, а продуктивните умения – в процеса на говорене и писане.

Слушането е в основата на развитие на другите видове речеви дейности. Мигрантите в България имат възможност да слушат автентична българска реч, макар че в семейството, в мигрантската общност тази употреба е твърде ограничена. Необходимо е в допълнителното обучение да се използват специални задачи за слушане с разбиране, които изискват да се включат диалози от разговорно-битовата сфера, както и научнопопулярни, художествени и други видове текстове. Текстовете за слушане се представят по разнообразни начини – аудиозаписи, разказване или четене от преподавателя или от ученик в класа, носител на българския език, устно общуване между обучавани в учебна комуникативна ситуация, рецитиране и пр.

Работата по развиване на уменията за слушане може да бъде осъществявана и на отделни стъпки, свързани с тълкуване на значението на думи, ситуации, поставяне на въпроси и задачи, насочващи вниманието при слушане и др.

Умението да се слуша внимателно и да се разбира текстът започва да се изгражда още в началото на обучението и продължава през всички по-нататъшни етапи.

Насочеността на слушането с разбиране е към фактическото съдържание и основната мисъл на текста, към създаване на въображаеми зрителни образци, емоционално въздействие, съпреживяване.

Развиването на **уменията за четене** е неделима част от по-общата задача да се формира и развива интерес към четенето на книги на български език. В съвременните условия, когато подрастващите изпитват непрекъснато въздействието на телевизията, киното, интернет, е изключително важно да се формира у тях нагласа за четене, да се изгради вкус към литературните творби на български език.

На началното равнище на овладяване на езика се работи с адаптирани текстове, но на по-високите равнища в уроците по български език не бива да се избягва четенето на автентични художествени, научнопопулярни, делови и медийни текстове. Необходимо е постоянно да се отделя време за самостоятелно четене (наум) на непознати текстове или за обсъждане на прочетеното, за работа върху произношението, за изразителното четене, за четене по роли и т.н.

Непрекъснато се усъвършенстват уменията за четене, развива се читателският интерес към българската художествена литература и народното творчество. Учениците с мигрантски произход се включват в процеса на обучение по български език и литература в съответния клас на учениците, носители на българския език, когато се четат се откъси от приказки, разкази, стихотворения, басни, гатанки, пословици.

При четенето с разбиране работата над текста е насочена към фактическото съдържание и причинно-следствените връзки, към общия смисъл и основната мисъл в текста; средствата за официално-делова информация, за емоционална окраска и художествена изразителност.

Четенето на глас развива правоговорните умения, спазването на интонацията в изречението, разделяне на изреченията на смислови части с помощта на паузи. Изграждат се умения да се предава настроението, да се въздейства на въображението на слушателя.

Четенето наум развива уменията да се обхваща с един поглед думата и свързаността ѝ с другите думи в текста. Обучаваните се учат бързо да търсят в текста посочените елементи – непознати думи, дума с правописна особеност, пунктуационен знак, абзац и пр. Изисква се оптимален за възрастта темп за четене на глас и наум.

Поради спецификите на обучението на ученици от чужд произход един от най-важните проблеми, които трябва да се имат предвид, е задачите да се формулират така, че ученикът да успее постепенно да формира най-ефективни стратегии за четене на чуждия за него български език. (Халачева 2018:98)

При **говоренето** се работи върху произношението, като особени трудности се срещат при произнасянето на звукове (фонемни), които липсват в първия език, който мигрантите са овладели – например [ъ]. Още

по-трудно е на учителя, когато трябва да работи с обучаваните за преодоляване на това, което погрешно е усвоено.

Работата за изграждане на **уменията за писане** заема съществено място в учебния процес по български език. Учениците с мигрантски произход, които познават и използват кирилицата в първия овладян език, е необходимо да осмислят различията в правописната система на езиците и да усвоят правописните правила на българския книжовен език. Там, където обаче обучаваните са започнали своето оgramотвяване на латиница, процесът на адаптирането към кирилицата понякога е доста продължителен. Влиянието на латиницата е силно, особено когато и писането при работа с компютър също е на латиница.

За нуждите на учебното съдържание се подбират **межкултурни комуникативни ситуации и отношения**. Подборът се прави с оглед на комуникативните потребности на всеки етап в зъвисимост от възрастовите възможности на обучаваните. В процеса на осъществяваните дейности учениците се подготвят за межкултурна комуникация. На по-ниските равнища на владеене на българския език това са межкултурни комуникативни ситуации, свързани с:

- *всекидневния живот на учениците с мигрантски произход в България и междуличностните отношения; норми на поведение в обществото (във връзка с храненето, гостуването, подаръците и пр.), както и по-конкретно с живота в училището*
- *българския речев етикет и български специфики в езика на тялото.*

На по-високите равнища при усвояването на българския език межкултурните комуникативни ситуации са ориентирани към:

- *български исторически събития и географски забележителности* и отношението към тях;
- *съвременни културни събития* и отношението към тях;
- *културните традиции на българския народ*; отношение към български народни обичаи и ритуали, свързани с християнските празници.

Казано обобщено, поэтапното формиране на рецептивни и на продуктивни умения в обучението по български език позволява езиковите

средства да се овладяват не „изобщо“, като абстрактен код, а като речево поведение, което се проявява в контекста на ситуации от живота.

1.4.4. Методи на обучение

В методиката на чуждоезиковото обучение са известни различни класификации на методите на обучение. Разгледани в исторически план, в отделни периоди от време се забелязва водещата роля на един или друг метод. Разработен още през XIX век, граматико-преводният метод има значение и до днес в някои случаи (например при обучението по класически езици). В зависимост от акцентите в целите от началото на XX век последователно водещо значение имат: директният метод, аудио-лингвалният с неговото продължение като аудио-визуален, смесеният метод. Комуникативният и межкултурният подход в чуждоезиковото обучение през в края на XX и началото на XXI век променят до голяма степен и методите на обучение (Стефанова 2007: 21–31).

През последните години у нас има приложение идеята за междуезиковото разбиране, която се свързва с метода „ЕуроКом“ (вж. Шопов 2009). Тази идея се развива в различни изследвания, насочени към една от трите групи езици: *романски*, *германски* и *славянски* (съответно ЕуроКомРом, IGLO и ЕуроКомСлав). Като цяло междуезиковото разбиране не се ограничава само до езици, принадлежащи към едно и също езиково семейство. Съществуват проекти, които се основават на схващането за необходимостта от трансфер на стратегии в рамките на общите интерпретативни процеси, придружаващи всяка комуникация, както и насочени към междуезиковото разбиране и подготовка на учителите по езици в ролята им да подпомагат учениците си при трансфера на знания от един език към друг.

В дидактиката методите на обучение се разглеждат най-общо като начин на обучение. Когато обаче те се интерпретират не само като вид външна дейност, а като начин на мислене, предложен на учащите се от страна на учителя, тогава може оптимално да се разкрие смисълът на учебната тема, да се установи нейното съдържание, да се формират

умения. Разбирането на метода като *вътрешна мисловна дейност със свои външни прояви* позволява да се открият методите на взаимодействието между преподавател и обучавани. Така интерактивните методи на обучение може да се изведат от двуполюсната схема – традиционни и модерни (интерактивни) и да се включат в една обща класификация на методите.

Разбирането за метода като конструкт дава основание да се приеме класификацията на **индуктивни** и **дедуктивни методи** на обучение, които имат различни форми на външно проявление – лекция, беседа, самостоятелна работа, работа по групи и пр. (вж.: Пенкова 2013). Всяка от тези форми се реализира чрез разнообразни техники на обучение. В обучението на ученици с мигрантски произход, при които пътят на познанието се движи от по-частното към по-общото, от отделните примери към общото правило, предимно се използват индуктивните методи. И докато при малките ученици почти изцяло се разчита на тях, то при по-големите ученици в някои случаи в края на прогимназиалния етап, както и в гимназията, все по-определено място заемат и дедуктивните методи.

Необходимо е да се подчертае, че индуктивният и дедуктивният метод, в които се отразява всъщност пътят на познанието, могат да влизат в тесни взаимоотношения, като се образуват комбинации между индукция и дедукция. Тези комбинации в най-голяма степен отразяват естествения ход на мисълта на ученика и на учителя. Ето защо е закономерно в практиката да се използват по-често **комбинираните методи** (индуктивно-дедуктивни, дедуктивно-индуктивни).

Свободното владеене на рецептивни и продуктивни умения изисква всъщност цяла редица от комбинации на индукция + дедукция + индукция + дедукция и т.н.

За да се осъществи пълен цикъл на речева дейност предаване – възприемане в учебни условия посредством конкретния езиков код (българския език), се имат предвид общите особености на комуникацията. Търсят се такива форми за реализация на комбинираните методи, които дават възможност в учебна ситуация да се осъществява межкултурна комуникация.

Най-често в допълнителното обучение на ученици с мигрантски произход се използва **индуктивната беседа**, тъй като от отделните примери се обобщават признаците на новото понятие и се развиват комуникативните умения на обучаваните в процеса на общуването им с преподавателя.

В условията на класната стая, когато в обучението по български език на учениците от определен клас участват и ученици с мигрантски произход (включени за първа или за втора година в процеса на обучение), особено често се използва **самостоятелната работа**. Целта е обучаваните не само самостоятелно да решават поставения проблем, но и да откриват проблема и самостоятелно да го формулират.

При организиране на самостоятелна работа е необходимо да се спазват някои условия:

- да се прилага диференциран подход при определяне на самостоятелната работа като репродуктивна или изследователска за учениците, носители на българския език и за учениците от мигрантски семейства;
- да се определя вида на самостоятелната работа, като се отчитат индивидуалните възможности на учениците с мигрантски произход;
- да се дава възможност за избор на системата от задачи;
- да се прави проверка, като се отчитат индивидуалните постижения в зависимост от вида на самостоятелните задачи;
- да се редактират лексикалните, граматичните, правописните и пунктуационните грешки.

В самостоятелната работа се използват **нагледни и технически средства** (работа с речник, справочни материали, касетофонни аудиозаписи, интернет и различни електронни ресурси).

Лекцията в обучението се използва рядко. В уроците по-скоро се включват елементи под формата на презентация на учителя с цел да представи нагледно личности или събития, свързани с българското културноисторическо наследство.

Влизането в роли (ролеви игри) дава възможност в учебни условия да се осъществява пълен цикъл на речева дейност, като се отчитат особеностите на межкултурната комуникация.

Необходимо е преподавателят да има предвид определени изисквания:

- Идентифицират се разбираемо за обучаваните *целите* на обучението – защо се предлага използването на съответната игра.
- Определят се *ролите* и *начинът*, по които те ще бъдат разпределени.
- Дават се *сигнали*, които обявяват началото и края на ролевата игра.
- Изготвят се *материали*, които ще улеснят обучаваните в успешното участие в ролевата игра.

В процеса на обучение учителят може да разпредели роли на учениците от определен клас на българското училище, в който има включени ученици с мигрантски произход. Учениците, чийто роден език е българският, влизат в ролята на учители, а учениците с мигрантски произход влизат в ролята на обучаеми. По този начин в комуникативна ситуация чрез осъществени диалози на практика *ученици учат ученици* – реализират се идеи на конструктивизма като модерно направление в образованието. Ефектът се търси и в осъществяването на комплекс от задачи на обучението: да се развива речевата култура на обучаваните и от двете групи (за които българският език е роден и за които е чужд), да се обогатява въображението им, личността да даде израз на убежденията си, на социалната си активност. Това позволява на учителя да разбере до каква степен обучаваните умеят да отстояват своя позиция в живота, доколко могат да се опират на социалния си опит.

Моделирането (индуктивно и дедуктивно) се съчетава най-често със самостоятелната работа. Моделът служи на обучаваните като инструмент на познание, може да бъде в графичен или словесен вид. Характерна особеност на моделите е, че и графичните модели обикновено съдържат модели на словесно изображение.

- **Моделиране на ситуации.** При индуктивно моделиране на

ситуация по дадени елементи обучаваните правят модел на ситуация (речева ситуация) във вид на схема, таблица. При дедуктивното моделиране те разчленяват на части, например модели на диалози, за да достигнат до отделни извънезикови характеристики (кой говори, защо говори, за какво, къде и пр.). С такива техники у учениците се развиват умения за разпознаване и употреба на кохерентните средства в текста.

- **Моделиране на изложения (текстове).** Моделът на изложение не е текст-образец, текст-еталон, а е или план, или композиционна схема, или алгоритъм на операциите. Създаването на текст по готов план или по операционна схема, съставянето на план или операционна схема на текст са техники, в които се съчетава индукция с дедукция в рамките на моделирането. Възприемането или създаването на текст по даден алгоритъм на операциите или създаване на такъв алгоритъм е особено ефективна техника за развитие на комуникативни умения. Този модел съдържа всички стъпки (операции) в определена последователност, които обучаваните трябва да преминат, за да възприемат или създадат определен текст.

- **Аналогия** е техника, която помага за усвояване на новите понятия чрез съпоставяне на неизвестна информация с известна. По аналогия може да се търси отговорът на задача (*Продължете реда с ...*).

Чрез **визуализиране** може по-лесно да бъдат запомнени някои факти.

- Една от използваните техники за визуализиране е изработването на *картинен разказ на дадена случка*, където участниците последователно по отделни картинки описват важни според тях моменти.

- Полезна техника за визуализиране е разработването на *карта на ума*. Тя дава възможност за визуално разработване на межкултурни ситуации – като се използват рисунки, снимки, символи, лозунги, пословици. Може да се направи карта на населено място в България – с всички главни институции. Интересна дейност е и изработването на родословно дърво за означаване на думи и изрази, свързани с рода и семейството.

- Занимателна техника е т.нар. *асоциативен облак*. В средата се

поставя в рамка понятието/проблемът, което/който трябва да се опише, и около него се рисува или се използва дума, за да се обозначи проблемът.

- *Рисуването или разглеждането на фотографии* е винаги конкретен процес, при който обучаваните не само насочват вниманието си, но и развиват способности за разбиране на другите. Предлага възможности за съставяне на диалози.

Някои от използваните разнообразни техники в учебния процес имат по-ярко изразена комуникативна насоченост. Те може да се определят по-конкретно като **комуникативни техники** за овладяване на български език в допълнителното обучение на ученици от мигрантски произход, които съответстват на четирите типа речеви дейности: *слушане* и *говорене*; *четене* и *писане*. Подбират се с оглед на целите на обучението.

Чрез устното общуване се стимулират двете дейности – *слушане* и *говорене*. Прилагат се техники, свързани с тълкуване на значението на думи, на ситуации, поставяне на въпроси и задачи, насочващи вниманието за слушане, за редактиране на лексикални и граматични грешки, за отговаряне на въпроси, участие в диалози и др. Уменията за говорене на обучаваните се развиват, като се осъществява от учителя целенасочена лексикална работа, обяснява се значението на непознати думи и се обогатява речника с лексикални синоними. Развиват се и уменията за самоконтрол на речта,

- *Участие в диалози, съставяне на диалози или попълване на диалози* (по предложен модел, по предложена тема) са техники, които се използват най-често за развитие на устната реч на обучаваните.

Чрез двете дейности **четене** и **писане** обучаваните усвояват българската писмена реч. Препоръчват се техники за четене и на глас, и наум, за търсене и откриване в текста на посочени елементи – дума с правописна особеност, правописна грешка, ключова дума.

- *Ключови думи* – техника, която се използва за реализиране на смисъла на определена дума, базирайки се на смисъла на текста.

- *Попълване на думи в текста.*

- *Четене на текст:* първично четене – цялостно възприемане на

съдържанието на текста .

- Преразказ на текст: преразказ на прослушан текст; преразказ на текста по въпроси (по план).

- *Тестови задачи* – със структуриран отговор (всички формати) и със свободен отговор. Предвиждат се задачи за преодоляване на интерференцията на другия език.

Тук не е възможно да бъде представено голямото разнообразие от методи и техники, които се използват за повишаване на ефективността от обучението по български език в обучението на мигранти за достигане на ризличните равнища.

Чрез представената по-надолу система от упражнения се търси възможност системно и целенасочено да се отработват отделни компоненти на комуникативните умения за разбиране и създаване на текстове на български език.

1.4.5. Система от упражнения за развиване на комуникативни умения

Упражненията имат особено значение при формиране и развиване на комуникативни умения. Обикновено се осъществяват като самостоятелна дейност.

В изложението предлагаме **система от упражнения** за допълнително обучение. Основанията за изготвяне на такава система са:

- Познаването на процесите на възприемане и на създаване на текстове дава възможност да се работи диференцирано и целенасочено върху изграждане на отделните елементи на комуникативни умения.

- Анализът на упражненията, включени в учебниците, и наблюденията в практиката показват, че е необходимо да се обвърже усвояването на функционалните стойности на някои от изучаваните езикови единици (с висока честота на употреба) с по-конкретна и целенасочена работа върху текста.

При изграждане на системата от упражнения се спазват следните по-специални изисквания:

- Упражненията трябва да са с комуникативна цел – те могат да съдържат само езикова задача, само речева задача или да включват едновременно езикова и речева задача.

- Необходимо е упражненията да имат ситуативен характер. Всичките им елементи да са типични за естествената българска реч. Така трябва да са организирани, че да осигуряват активно отношение на обучаваните към езиковия материал по избраните теми от учебното съдържание. Да са насочени към отработването на определени умения, които са компоненти на комуникативните умения за възприемане и за създаване на текстове или пък към развиване на комуникативните умения за цялостно възприемане и създаване на текст.

- Може да се представи пълно описание на операциите, които обучаваният трябва да извърши. След формулировката на всяка задача се предлага модел за изпълнението на задачата.

- Дадено упражнение може да има изпреварващ характер – отработват се у обучаваните умения за възприемане или използване на определени граматични средства още преди у тях да са формирани конкретни теоретични знания.

Упражненията са включени в учебни теми и може да бъдат класифицирани според: 1) етапа на изграждане на комуникативните умения: *подготвителни упражнения и развиващи упражнения*; 2) вида на комуникативното умение, за чието развиване са предназначени (рецептивно или продуктивно): *рецептивен тип, продуктивен тип и междинен тип*.

Подготвителните упражнения се прилагат на етапа, в който знанията и уменията се усвояват на емпирично равнище. Чрез тях се цели постепенно да се формират у обучаваните умения-компоненти на комуникативните умения за възприемане и създаване на текстове на български език. Упражненията имат подготвителен характер. Обучаваните се подготвят за цялостно пълноценно възприемане и самостоятелно създаване на текстове.

Р е ц е п т и в н и я т т и п подготвителни упражнения са насочени към овладяване на умения, компоненти на рецептивното комуникативно

умение. Тук се включват упражнения предимно за *разпознаване и анализ*.

Например:

Препишете диалозите. Кой разговор е официален и кой е неофициален?

а) официален   неофициален

– Здравей, Таня! Как си?

– Добре! А ти?

– Аз също.

– Чао!

б) официален   неофициален

– Добър ден, г-н Иванов! Как сте?

– Благодаря, добре съм! А Вие?

– И аз съм добре. Довиждане!

– Довиждане!

На емпирично равнище обучаваните усвояват правилната употреба на лексикални и граматични средства. Примери:

Отбележете вярно / невярно.

	Вярно	Невярно
<i>По литература се събира и изважда.</i>		✓
<i>По математика се решават задачи.</i>		
<i>По музика се учи за планините в България.</i>		
<i>По география се пеят песни.</i>		

Кое е правилно?

б) *Те чужденци ли са?*

в) *Са те чужденци ли?*

П р о д у к т и в н и я т т и п подготвителни упражнения се упражнения, които изискват: да се подбират и комбинират езикови средства на различни равнища (синтактично, морфологично, лексикално) с оглед на определена комуникативна цел.

Например в горния случай след работата върху упражнението от рецептивен тип подходящо е да се даде на учениците за изпълнение упражнение от продуктивен тип:

Попълнете думите в диалозите.

а)

– Госпожо Николова, желая ... приятно пътуване!

– Благодаря!

б)

– Довиждане, татко!

– Желая ... успех, Ани!

Естествено е, че обучаваните (в т.ч. и тези от семейства на мигранти) се вълнуват от различни въпроси от българската действителност, спорта и културата. Ето защо учителят може да постави задача на учениците да съобщят с едно изречение за събитие, за което са прочели в интернет през последната седмица. Така съобщителните изречения се осмислят от обучаваните с тяхната функция в медийна среда. От друга страна, се провокират елементи от межкултурната комуникация, в която постепенно се развива комуникативната межкултурна компетентност на обучаваните.

Продуктивният тип упражнения може да се представи с още два примера от различни сфери на общуване, които изискват в първия случай по дадено твърдение да се конструира въпрос, а във втория – по дадени елементи да се конструира текст, по отделни реплики да се конструира диалог.

Задайте въпроси към подчертаните изрази в изреченията.

Модел: *Кой е роден в град Сопот?*

Иван Вазов е роден в град Сопот.

<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	Цар Симеон Велики е български владетел. Покрай река Янтра се разпростират търговски квартали.
-------------------------	--

_____	Христо Ботев е роден през 1948 г.
_____	

Подредете думите в изречения.

*сандвич пия ям чай аз топъл.
тръгваме кога училище за?
си ученик ли ти?*

Подредете диалога.

- Четири лева.*
- Дайте ми два килограма!*
- Благодаря! Довиждане!*
- Колко струва един килограм домати?*
- Моля, заповядайте!*
- Приятен ден! Пак заповядайте!*

М е ж д и н н и я т т и п подготвителни упражнения свързват относително самостоятелното формиране на рецептивните и продуктивните умения. В тях се моделират операции с рецептивни и операции с продуктивни елементи. Това са упражнения за редактиране, които изискват да се преработи текст, като се промени граматичната форма на емпирично равнище по даден образец.

а/ Поправете грешките.

Милена и Иван пътуват в влак.

Те се качва в асансьора.

б/Представете действията като извършени в миналото.

Модел: *Аз ще бъда на спортен празник. – Аз бях на спортен празник.*

Ние ще участваме в леката атлетика. Аз съм добър в бягането на 60 метра. Иван ще се състезава на дълъг скок. Брат ми е добър на висок скок.

Във второто упражнение от учениците не се изисква да редактират, като използват минало свършено и минало несвършено време, а им се предлага да представят действията като извършени в миналото. Задачата

е поставена така, че да насочва преди всичко към функцията на езиковото средство, към неговата реализация в речта.

Упражненията от рецептивен и продуктивен тип се включват по двойки във всяка от учебните теми. Упражненията от *м е ж д и н е н* тип могат да се използват и самостоятелно, тъй като съдържат операции и с рецептивни, и с продуктивни елементи.

Наблюдението върху изпълнението на подготвителните упражнения показва, че една от най-важните предпоставки за успешното осъществяване на упражненията е способността на учителя да създаде условия за постигане на комуникативната цел на упражненията. Още при поставяне на задачата е необходимо да се преодолее рязкото разграничаване на изучавания езиков факт като елемент на езиковата система и като елемент (градивна единица) на речта. На преден план да се изведе функционалната стойност на езиковия факт, а не теоретичната му същност, статичното му положение в системата на езика.

Мястото на двойката упражнения (от рецептивен и от продуктивен тип, в комбинация с междинен или само междинен тип) в структурата на урока се определя от учителя. Това може да се осъществява в зависимост от спецификата на изучавания езиков факт и според възможностите на обучаваните.

Развиващите упражнения се основават на подсистемата на подготвителни упражнения. Различното е, че структурообразуващите понятия, техните родови характеристики са усвоени от обучаваните при изучаване на първия език. Теоретично тук се осмислят видовете характеристики на понятията.

Развиващите упражнения се основават на формираните теоретични представи за езиковите единици. Това осигурява по-нататъшното развиване на комуникативните умения за цялостно възприемане и създаване на текстове, от което произлиза и наименованието на тези упражнения.

Усвояването на теоретични знания не отменя елементите с изпреварващ характер, които развиващите упражнения може да съдържат спрямо други знания, още неувоени или въобще непредвидени в учебното съдържание.

Упражненията изискват извършване на серия от операции и действия.

Р е ц е п т и в н и я т т и п развиващи упражнения са насочени към развиване на умение за цялостно възприемане на текст. Включват се упражнения за разпознаване и анализ чрез синтез. Това са упражнения, които изискват: да се определят темата и микротемите в даден текст; да се разчлени текстът на отделни елементи; да се открие същественото и несъщественото и пр.

П р о д у к т и в н и я т т и п развиващи упражнения се използват за развиване на комуникативното умение за цялостно създаване на текст в определен жанр. В тях се моделират действия и операции, които обикновено изискват:

- да се изрази основната тема на бъдещото изказване; да се събира материал за изказването, да се систематизира събраният за изказването материал; да се построи изказването в определена композиционна форма;
- да се създаде текст въз основа на словесен аналог;
- да се създаде текст по непосредствено наблюдение на изображение (картина(и), снимки, схеми и пр.);
- да се създаде текст въз основа на информация от обществената действителност, за исторически събития и културни забележителности.

Например:

Довършете диалога по интернет.

<i>(Илюстрация на момче)</i> Аз съм ученик. _____	<i>(Илюстрация на момиче)</i> Аз съм с руса коса. _____
---	---

М е ж д и н н и я т т и п развиващи упражнения, подобно на подготвителните упражнения от този тип, са упражнения за редактиране, но изискват пряко насочване към цялостен текст:

- да се преработи текст от диалогична в монологична форма и обратно;

- да се преработи текст с граматична задача;
- да се трансформира текст, като действието се предаде от името на даден герой;
- по даден текст да се състави план.

Примери:

Предайте със свои думи информацията от диалога между Иван и Петър.

Модел

Иван: Какво ще правиш след училище?

Петър: Ще ходя на тренировка.

Иван пита Петър какво ще прави след училище. Петър обяснява, че ще ходи на тренировка.

За развиващите упражнения е необходимо повече време, а често – времева и пространствена дистанция. Трите типа упражнения не може, а и не е необходимо да бъдат извършвани в един учебен час. Относителната самостоятелност на рецептивните и на продуктивните умения позволява в учебния процес да се включват поотделно упражнения от всеки тип. Но учителят винаги трябва да намира най-подходящия начин, за да осигурява възможност на обучаваните да изпълняват упражнения и от трите типа: например чрез самостоятелна работа въщи, при съчетаване с дистанционно обучение и т.н.

Системата от подготвителни и развиващи упражнения позволява да се формират и развиват у учениците целенасочено умения от всички звена в структурата на комуникативните умения за възприемане и за създаване на текстове.

1.4.6. Средства на обучение

Текстовете като средство за речева и межкултурна комуникация

Подборът на текстовете и изобщо на дидактическите материали се извършва в зависимост от: 1) нуждите на речевата практика в цялостната

учебно-познавателна дейност; 2) потребностите и възможностите за социална реализация на даден етап от развитието на личността; 3) възрастовите възможности на обучаваните.

Подбираните от учителите по български език текстове за анализ трябва да отговарят на някои изисквания.

- При усвояване на отделните теми да се подбират различни по стил текстове за анализ. Така езиковите единици не се изучават само като елементи на езиковата система, а се свързват с практиката. Обучаваните разбират как се използват езиковите средства в отделни сфери от действителността. За началните равнища (A1 и A2) акцент се поставя върху текстовете от разговорно-битовата сфера на общуване. За допълнителното обучение на ученици от мигрантски семейства може да се подбират кратки текстове от научната сфера от учебниците по учебни предмети в съответния клас, както и да се работи върху кратки откъси от литературни произведения предимно на лексикално-тематично равнище.

- Темата на предлагания за анализ текст ненаатрапчиво да насочва работата към межкултурна комуникация, което да се осъществява постепенно и постоянно, особено на по-високите равнища (B1 и B2). Научните текстове да се подбират внимателно от историята и географията на България. Медийните текстове да се подбират с оглед на български културни и спортни постижения, на международни изяви на български културни дейци и спортисти. Художествените текстове да разкриват предимно красотата на родната природа.

- При по-високите равнища на усвояване на българския език (B1 и B2) е необходимо да се подбират текстове, в които преобладават различните типове реч: а) *описание* (например на родната природа); б) *повествование* (например от изучавано литературно произведение), *разсъждение* (например по проблема за приятелството и любовта). Включването на различни видове текстове в учебната дейност не трябва да се свързва непременно с теоретично осмисляне на отделните типове реч.

- Да се подбират текстове от такива жанрове, които да отговорят на възможностите на възрастта и потребностите на дейността на

обучаваните, да позволяват те да създават по аналогия някои от тези жанрове.

- Текстът да е автентичен (от учебници, от вестници и списания, от художествени произведения). За по-ниските равнища (A1 и A2) текстът е от разговорно-битовата сфера предимно, а от другите сфери обикновено е много кратък и доста адаптиран. За по-високите равнища това изискване е особено важно. Необходимо е текстът да е образец в езиково-стилно и композиционно-структурно отношение, както и в него да се съдържат елементи, които да предполагат межкултурно развитие на подрастващите.

- Да бъде адаптиран съобразно с възрастта на обучаваните и нуждите на учебната дейност, при което да не са нарушени съдържателните и композиционно-структурните достойнства на текста. Да бъде оптимално кратък: да дава възможност да се работи комплексно върху езиковите му особености, но да не бъде преднамерено наситен с езиковото явление, което е предмет на изучаване. Тази част, която се взема от по-голям текст, да е завършена цялост, да се разбира общият смисъл, а не да е просто сбор от изречения.

Формулираните по-горе изисквания за подбор на текстове като средство на обучение са отправна точка в работата във връзка с възприемането на текста. Дълбочината на възприемането зависи от разбирането на това, как текстът е създаден и каква функция изпълнява всеки негов елемент, както и равнището, на което се изучава българският език.

Текстовете са подходящи за уроците за нови знания (където текстът трябва да е по-кратък, по-лек за възприемане), както и за уроците за упражнения (където текстът може да бъде по-дълъг, с по-разгърната структура). В един час не е необходимо да се работи с много текстове. Текстът може да бъде само един, важното е да се изчерпят всички възможности, които той дава за работа в съдържателен и езиков аспект.

Често работата върху текста се ограничава върху тълкуване на съдържанието и разпознаване на изучаваната езикова единица. Това е само първият задължителен етап на работа.

Работата в съдържателен аспект обаче винаги трябва да завършва с проверка на това, доколко текстът е въздействал върху обучавания, доколко е докоснал чувствата му, достигнал е до съзнанието му, доколко информацията от текста може да бъде използвана за междукултурна комуникация.

Препоръчително е учителят да познава типичните грешки, които обучаваните допускат, да изготви карта на грешките по отделни езикови равнища. Това ще му позволява винаги, когато дава текст за анализ, да сигнализира (чрез оцветяване, подчертаване, чрез картинка или по друг подходящ начин) възможната грешка на фонетично, лексикално или морфологично равнище. При по-високите равнища на изучаване на езика за синтактичните и стилите недостатъци подходящо е учителят да изисква от обучаваните да перифразират, да посочват други варианти на дадения израз, като имат предвид определена комуникативна цел. Когато формулира комуникативната цел, преподавателят е необходимо да има предвид потребностите и интересите на обучаваните ученици от мигрантски семейства, да я свързва с техните най-близки житейски потребности.

Изискванията към създаването от обучаваните текстове се променят с възрастта и с натрупания опит (овладяването на по-високите равнища според езиковата рамка), като се движат от използване на определено езиково средство с определена функция до създаване на разгърнат текст в конкретен жанр.

Работата върху текстовете в обучението по български език изисква акцентът да се поставя върху дейности, които предполагат създаване на речеви (устни и писмени) съобщения от различен тип, удовлетворяващ не само познавателните потребности на личността, но и потребностите за възпитание и самовъзпитание, за развиване на речевото поведение и междукултурна комуникативна компетентност. Обучаваните се насочват към самостоятелно и съзнателно приложение на усвоените принципи и похвати за усъвършенстване на собствената и чуждата реч; към повишаване на критериите за оценка и самооценка на речта; към изследователска и събирателска дейност. Особено голямо значение тук имат изследователските форми на работа, тъй като обучаваният има

възможност сам да се „порови“ в историческото минало на българския народ, да се докосне до нова култура, да заживее с бита и традицията, сам да види пътищата за усъвършенстване и развитие на езика.

Учебникът като средство на обучение

В разбирането за **учебника като основно дидактическо средство** се откроява въпросът за общите характеристики на типа учебник, който следва да се конструира за нуждите на обучението по български език на мигранти в България. Разрешаването му е важно както за теорията, така и за практиката. Дефицитът от теоретично осмисляне за това, каква да е методологичната основа за разработването на такъв учебник, създава затруднения в експертизата и води до колебания в мотивите за избора на учебник: дали да се използва учебник, ориентиран към активни дейности на обучаваните, или такъв, който предлага основно модел на възпроизвеждане на информация.

Като се основаваме на някои общи характеристики, които се дават на типовете училищни учебници, че „книгата за ученика може да бъде книга от затворен или отворен тип”, т.е. да съдържа в себе си всички необходими за учебния процес елементи: информация, методи, упражнения, критерии за оценка и т.н. или да бъде открит учебник в плана на съдържание или методика (Жерар, Франсуа-Мари, Роже Ксавье, 1998, с. 87–88), може да приемем, че учебникът по български език за мигранти в България не бива да бъде нито напълно затворен, нито напълно отворен.

В предложените обучителни материали за допълнително обучение по български език за ученици от мигрантски семейства в България (вж. тук: т. 3) се търсят решения на редица актуални въпроси. Какви са основните елементи, които се очертават в конструираната се днес тип учебник по български език? Какви типове задачи и дейности в учебника може да подпомогнат усъвършенстването на учебния процес? По какъв специфичен начин може да се преразпределят функциите между учебника и учебната тетрадка? Какви параметри трябва да притежава електронният учебник и представлява ли той алтернатива на класическия книжен вариант?

Наборът от **диалози** в учебните материали за допълнително обучение на ученици от мигрантски семейства, в които се възпроизвеждат естествените житейски ситуации на общуване на български език, имат съществено място в обучението. В хармония с това разбиране е и стремежът да се конструират диалози, които да се предлагат в началото на всяка урочна единица. Наблюденията и проучванията разкриват, че в преобладаващия случай дългият текст в монологична форма е бариера за откриването на неговите ключови елементи и използване на езика като средство за общуване. В този смисъл подходящи за обучението на ученици от мигрантски семейства са учебните помагала, създадени за обучението по български език в чужбина (Халачева 2022). Полезни за учителите както за конструиране на диалози, така и изобщо за формиране на езикови знания и умения у учениците е учебното помагало „Заедно“ (Халачева, Дапчева 2019; Халачева, Михайлова, Йорданова 2019)

Важен елемент за учебника по български език са **изображенията** (илюстрации, снимков материал, таблици, схеми и пр.). Ролята им се дефинира като равностойна, равнозначна на текст, т.е. те може да допълват текст, но може и да носят самостоятелна информация, независимо от текста. В учебника винаги е необходимо да са съпроводени с отделни въпроси и да са част от мрежата задачи.

Изображенията нямат единствено функцията да илюстрират информацията в основния текст, а се използват да провокират въпроси, да дават отговори, да се използват за ориентири в решаването на задачи, да стимулират комуникативни дейности, да въздействат и да пробуждат емоции. Те позволяват в учебника да се зложат межкултурни акценти. Може да се каже, че имат важната мисия да гарантират развиване у обучаваните на нагласи за възприемане на българското културно-историческото наследство.

Учебник с висок относителен дял на текстове и изображения, съпътствани от въпроси и задачи, е в състояние да подпомогне работата на учителя в учебния час и да провокира активното участие на обучаваните при обработката на съдържащите се в него ресурси. Оттук идва и балансирането между високо структурираната в учебника дейност и свободната територия за преподавателя и обучаваните.

Обособяването на дейностите *слушане и говорене, четене и писане* може да се проследи в предлаганите за допълнително обучение материали (вж.: т. 3). В тях обаче се съдържат само ресурсите за обучение на начално равнище (A₁ и A₂). Основният подход за подбор и структуриране на учебния материал е комуникативният. Въз основа на него са подбрани по 20 теми за всяка от двете години, които отговарят на комуникативните потребности на ученици с мигрантски произход в България. Учебният материал може да бъде разпределен в уроци с единна структура. Във всяка част лексикалният материал да е включен в диалог. Чрез упражнения да се затвърдява усвоеното. Самоконтрол може да се осъществи чрез тест в края на урока.

Свободната територия за учителя и учениците може да се открие чрез специални рубрики „Обогати речника си!“, „Знаете ли, че...“, насочени към самостоятелни заключения или проучвания. Лексикалният материал от определен тематичен кръг в един урок също може да се разшири чрез рубриката: „Обогати речника си!“. Чрез рубриката „Знаете ли, че...“ може да се въведат исторически и географски факти за българската страна като ресурс за осъществяване на межкултурна комуникация. Такъв ресурс са и българските народни мъдрости – гатанки, пословици и поговорки, легенди, които разширяват познанията за народния бит, за българските обичаи.

При обучение на по-високите равнища вниманието може да се насочи към различни изследователски задачи за откриване на ключови елементи в текстовете и изображенията. Мотивацията за изучаване на езика се повишава чрез личностно ориентирани задачи, при които от учениците се изисква да преценяват културни и исторически събития през призмата на въздействието им върху тях самите. Развива се емоционалното отношение към България и българското. Обучаваните откриват и използват изрази в текстове, чрез които се проявява лично отношение; изпълняват задачи за комбиниран анализ на текстове и изображения, с което се цели да се развива у обучаваните способност за разбиране на другия.

Концепцията за такъв тип учебник е функционално обвързана със съпътстващите го **учебни тетрадки**.

Виждането за учебната тетрадка е тя да бъде част от единния учебен комплект, която продължава на друга площ общите задачи по разработването на конкретна тема. Без изпълнението на дейностите в нея не биха могли да се постигнат пълноценно проектираните за дадената тема цели. В своята мисия да развива умения и компетентности чрез дейности за самостоятелно откриване на информация и работа върху текстове и изображения тетрадката представя цялостния вид на учебния комплект като по-близък до ресурсните книги.

В тетрадките се включва голямо разнообразие от задачи. В тях се предлагат възможности за осъществяване на четирите типа дейности чрез работа с текстове и особено с изображения чрез описване, разказване, разсъждаване, преразказване – устно и писмено. Чрез невербални действия (ограждане, нанасяне на знаци) се идентифицира и систематизира информация за межкултурна комуникация, като се спестява време.

В допълнителното обучение на ученици от мигрантски семейства особено важна е ролята на учителя. Тя се проявява най-вече при създаването на **работни листове**. Работните листове за ученика и тяхното систематизиране в работни пакети стават част от портфолиото на учителя. Съдържащите се в тях дейности са част от общия замисъл за занятието и следват логиката, зададена от разпределението на учебното съдържание. Те създават динамика и разнообразие на дейностите на ученика.

Работните листове може да бъдат характеризирани като готови модули, в които са разработени отделни фрагменти от конкретни теми от учебното съдържание, като се съобразяват с неговата концепция. Близки са до учебника по задаването на задачи и дейности и обогатяват потенциала му, предлагайки допълнителни текстове, изображения, задачи. Дейностите в тях са представени с последователност от стъпки за изпълнение. Тематично обединените работни листове оформят работни пакети, в рамките на които учителят може да варира според условията в конкретната група.

Като най-силно предимство на работните листове е нужно да се открие обособяването им в малък блок задачи, за които се отделя

непродължително време в часа. Тази тяхна специфика разкрива голям потенциал за разработването им в електронен вариант.

Електронните работни листове се базират на анимирани задачи и отчитането на резултата. В отличие от книжния им вариант, който предвижда и екипна работа, електронните версии на работните листове са предимно персонално ориентирани. В тяхното създаване обаче най-често се включва екип от специалисти, а не само учителят по български език.

За целите на допълнителното обучение, което се осъществява за постигане на началните равнища (A_1 и A_2), може да се използва платформа за дистанционно обучение.

1.4.7. Обратна връзка чрез тестове за обучение и проверка

Един от сложните проблеми в образованието е оценяването. Известни са различни видове оценяване: критериално и нормативно; текущо и моментно; оценяване на владенето и оценяване на постигнатото; аналитично и холистично; вътрешно и външно; обективно и субективно; оценяване на хартиен носител и електронно оценяване.

В обучението по български език на ученици с мигрантски семейства в България е необходимо да се отделя съществено място на текущото оценяване, което се извършва поетапно. Постиженията на обучаваните се оценяват през целия обучителен период (решения на задачи, отговори на въпроси и др.). Средство на текущо оценяване е портфолиото на обучавания. Моментното (крайно, финално) оценяване се осъществява по време на конкретен изпит или на друга оценителска процедура.

Принципите, които се спазват при оценяването, имат общодидактически характер: обективност, етичност, прозрачност, отговорност, адекватност. За постигането на обективност се изисква да се прилагат сходни форми, единни критерии и да не се проявява лично отношение. Етичността предполага зачитане на правата, достойнството и различността. Необходимо е да се знае кой, кога и как ще бъде оценяван, както и да се отчита ефектът върху обучавания. Особено важно е изпитните форми да са адекватни на целите на оценяването.

Предмет на диагностициране и оценяване са: езиковите и межкултурните знания; уменията за общуване; отношението към българските духовни ценности, към начините на общуване на български език.

На сегашния етап от развитието на обучението по български език ясно се очертава необходимостта от използване на обективни методи за диагностициране и оценяване на равнището на владеене на езика от ученици с мигрантски произход.

Тенденцията, която съответства на тенденциите в световен мащаб, е резултатите от обучението да се измерват и да се оценяват чрез дидактически тестове.

Предимствата на **теста** са свързани с това, че може да служи за обучение и самообучение. Всички обучавани работят при еднакви условия. Чрез теста се постига обективност и надеждност на оценяването, прави се икономия на време и ресурси в образованието и може да се използва електронна обработка на резултатите от тестирането.

Зададените равнища (А, В и С), до които следва да достигне развитието на рецептивните и продуктивните комуникативни умения, както и определянето на лексикален и граматичен минимум за постигане на тези равнища, предопределят и насочеността на системата от тестове. Чрез тази система има възможност: да се установява достигането на дадено равнище на владеене на езика; да се оценява комуникативната компетентност, която е необходима на обучаваните като входна и изходна за определено обучение.

В теорията и практиката се открояват две понятия – тест и тестова задача.

Необходимо е да се прави разлика между тези две понятия. Тестът е съвкупност от тестови задачи, които са структурирани с някаква цел – има определена функция, съдържание и структура. Всяка отделна тестова задача има свои функционални, съдържателни и структурни характеристики – може да се използва като средство на обучение и като средство за проверка и оценка. Тестовите задачи са полифункционални: имат приложение при изучаване на нов учебен материал; чрез тях се

затвърдява и прилага наученото; осъществява се контрол, проверка и оценка на знанията и уменията.

Различните видове тестови задачи имат предимства и недостатъци от гледна точка на спецификата на предмета и условията на обучение. Прилагат се и двата основни типа задачи, известни в световната практика: *задачи със затворен отговор* (Objective items) и *задачи със свободен отговор* (Free response items).

Първият тип задачи – **задачите със затворен отговор**, не се ограничават само със задачи с избираем отговор, особено популярни в родноезиковото обучение в България. Много полезни за обучение и проверка са и другите видове задачи: вярно/невярно; двуалтернативни; задачи за съпоставяне.

(1) **Вярно/Невярно** са задачи, в които едно твърдение може да бъде само потвърдено или отхвърлено. Например:

В изречението „Вижте паметникът на Апостола на свободата Васил Левски!“ има грешка.

Вярно   Невярно

Тези задачи лесно се възприемат от изпитваните и много лесно се оценяват (с ключ). Не е сложно да бъдат създадени. Ето защо преподавателят може и сам да ги подготвя, ако не разполага с достатъчно задачи в учебника и в помагалата. Очевидни са обаче и недостатъците им. Вероятността да бъде посочен верният отговор „случайно“ е много голяма (50%). Приложението им е ограничено, проверяват се предимно знания.

За да е пълноценна употребата им, е необходимо да се комбинират повече задачи за затвърдяване или проверка на дадено знание или умение. Необходимо е да се внимава с отрицателно зададените въпроси:

В изречението „Николай Петров е най-добрия ученик в класа“ не е правилно употребен членът.

Вярно   Невярно

Тук твърдението е вярно, а употребата на членната морфема е невярна (неправилна). Ученикът може да сгреша, като отбележи „невярно“, защото се е „подвел“ от условието на задачата.

(2) Подобни на първия вид задачи са **двуалтернативните**, но те се различават по това, че се предлагат две алтернативни твърдения, от които само едното е вярно. Например:

Как може да се продължи изречението: „Христо Ботев е ... “.

а) български поет и революционер

б) българския поет и революционер

Тези задачи също не са трудни за възприемане от изпитваните и за оценяване от изпитващия (с ключ). И те могат лесно и бързо да бъдат съставени. И при тях обаче вероятността верният отговор да е избран с „налучване“ е 50%. Този недостатък налага да се комбинират по много задачи, за да се неутрализира в известна степен случайността.

(3) Задачите **за съпоставяне** имат също широко приложение.

Свържете съответствията.

Трудът краси човека

а) ама и кратка

Ситият на гладния

б) а мързелът го грози

Лъжата е дебела

в) ама и дълга

Истината е тънка

г) не вярва

(4) Най-често използваните задачи със затворен отговор са задачите **с избираем отговор**. Това са задачи, при които се предлагат повече от две възможности за отговор, но е верен само един отговор. При три възможности обаче верният отговор често става очевиден или процентът „за случаен избор“ се увеличава, както това е при задачите от вида „вярно / невярно“ или при двуалтернативните задачи. Когато пък се предлагат повече от четири възможности, едната често е излишна (например „*Няма отговор*“) или пък прекалено е отдалечена и веднага може да бъде изключена. По този начин по-скоро се губи време за четене на отговорите, отколкото се постига по-високо качество на задачата. Практиката показва, че оптималният вариант на предлаганите възможности е четири броя. Например:

В кой ред има правописна грешка?

а) Колко е часът?

б) Часът е два.

в) След два часъ тръгвам.

г) Два часа чакам.

Предимствата на този вид задачи са в това, че са лесни за възприемане от изпитваните и лесно се оценяват (с ключ). За по-голяма сигурност на резултата е добре в един тест да се комбинират повече задачи от този вид. С тях се проверяват успешно знания (езикови факти и межкултурни явления), както и умения за разбиране, анализ, синтез и оценка. Може да се използват при различни подходи в оценяването и при проверка на постигането и на по-ниските, и на по-високите равнища. Необходимо е обаче да се подчертае, че не се изготвят много лесно. За да бъдат създадени качествени задачи, се изисква експертна оценка на съдържанието им и апробиране за валидност и надеждност на резултата. Формално този вид задачи се обединяват в няколко групи със следните инструкции:

- да се отговори на въпросите, като се избере един от предложените отговори;
- да се попълнят празните места с подходяща дума или израз, като се избере един от дадените варианти;
- да се замени подчертаната част с друга (от предложени варианти), без да се промени смисълът;
- да се открие грешката в една от подчертаните части на даден израз.

Примери:

Отговорете на въпросите.

В кой ред е допусната грешка?

- а) слушаме*
- б) четеме*
- в) отиваме*
- г) обикаляме*

Определете кое е пропуснато в изречението.

Тя ... писмо.

- а) пиша*
- б) пише*
- в) пишем*
- г) пишеш*

Определете с какво може да се замени подчертаният израз, без да се промени смисълът.

Чакаме Виолета на летището.

а) нас

б) ни

в) я

г) го

Посочете в коя от подчертаните думи е допусната грешка.

През нощта става много студена

а)

б)

в)

г)

Разнообразие в задачите с избираем отговор се постига, когато въпросът се базира на текст, от който се извлича необходимата информация. Например:

Прочетете текста и отговорете на въпросите към него.

Може да бъде добавена графика или таблица, която подпомага изпълнението на задачата.

Създаването на тестови задачи с избираем отговор, предназначени за проверка по български език на ученици с мигрантски произход, се съобразява с общите изисквания към този тип задачи:

- да се създават разнообразни по вид въпроси;
- въпросите да се задават по възможност в положителна форма. Ако се създават и отрицателни въпроси, да се акцентира върху отрицателните форми (например „Кое от следните твърдения НЕ Е вярно?“);
- въпросът трябва да се формулира така, че да не подсказва верния отговор;
- въпросът да е граматически и смислово съгласуван с всички алтернативни отговори;
- да се внимава с двойното отрицание;
- да се избягват излишните повторения;
- да има само един правилен отговор на въпроса;
- да няма напълно синонимни или еднакви отговори;
- този вид задачи да се използват не само за проверка на факти,

но и за установяване на равнището на рецептивни умения.

Затрудненията в практиката на обучението по български език на ученици от мигрантски семейства произтичат от липсата понякога на условия за апробиране и отстраняване на некачествените задачи.

Вторият тип задачи – **задачите със свободен отговор** (Free response items) – също има широко приложение. От този тип най-често използваните видове задачи са: въпроси с кратък отговор, въпроси за допълване, есе. В обучението по български език на имигранти обаче не бива да се подценяват и възможностите на други видове като: диктовка, преразказ.

При създаването на задачи със свободен отговор е особено важно да се спазват някои изисквания. Преди всичко е необходимо да бъде поставена ясна цел – какво точно трябва да се провери. Да се обмисли добре съдържанието на задачата (въпроса), като въпросът се формулира ясно и еднозначно. В зависимост от сложността на задачата може да се включат насочващи въпроси, източници или др. Често се подценява определянето на съдържателен обхват, структура и обем. Важно е предварително да бъдат дефинирани и критерии за оценка.

Въпросите **с кратък отговор** имат широко приложение. Използват се както за проверка на знания и рецептивни умения, така и за проверка на продуктивни умения. Но се фокусират по-скоро върху конкретни единици – рядко се проверяват комплекс от знания и/или умения. Предимствата им са в това, че се изпълняват сравнително бързо и може да се съчетават по много в един тест. Те лесно се изпълняват от изпитваните, а и не са трудни за оценяване. Особено често в обучението на мигранти се използват задачите за трансформиране от този тип. Например:

Преобразувайте пряката реч в изречението в непряка.

– За първи път съм в София – казва един турист.

Въпросите **за допълване** също са по-лесни за учениците, изпълняват се сравнително бързо и може да се съчетават по много в един тест, сравнително лесно се оценяват. Например:

Ако вие решите задачите, те също ще ги ... .

Въпросите за допълване създават впечатление, че са като задачите с избираем отговор от затворен тип, когато трябва да се определи какво е пропуснато в дадено изречение (израз). Но докато задачите от затворен тип предлагат възможности за отговор и затова чрез тях може да се проверяват предимно знания и рецептивни умения, при този вид задачи със свободен отговор се изисква от изпитвания сам да отговори, без да му се предлага вариант за отговор. Ето защо с тези задачи може да се проверяват продуктивни умения.

Типичният вид задача със свободен отговор е **есе**. Тези задачи изискват по-пространен отговор и често същността им е предмет на дискусии (особено в българското образование). Без да се спираме на дискусиите по този въпрос, тук ще изтъкнем, че може да се говори за различни разновидности на този вид тестова задача със свободен отговор. За целите на допълнителното обучение по български език на ученици с мигрантски произход тези задачи се използват, за да се провери комплекс от знания и умения за приложение на знания, анализ и оценка. Прилагат се предимно при диагностициране на по-високите равнища на владеене на езика. Проверяват се както рецептивни, така и продуктивни комуникативни умения. Задачите не са лесни за изпълнение от учащите се. Необходимо е повече време за решаването им. Трудни са за съпоставяне и оттам – за оценяване.

От казаното по-горе може да се обобщи, че в тестовете за обучение и проверка на постиженията по български език на ученици от мигрантски семейства се включват задачи от различните типове и формати. Изисква се инструкциите да са лаконични, логически непротиворечиви, еднотипни и несъдържащи отрицание. Тестовите задачи да са съставени така, че да няма абсурдни и алогични отговори. Задачите да са структурирани: 1) в групи с една и съща инструкция; 2) всяка задача да има своя инструкция; 3) смесен вариант.

Възможни са различни варианти на тестове за измерване и оценяване на резултатите от обучението по български език. Важно е обаче да се спазва винаги изискването: диагностичният тест да се съставя от тестови задачи, които са апробирани и чиято валидност е статистически проверена.

Л и т е р а т у р а

- Андреев 1995:** Андреев, М. Оценяването в училище. София: Унив. изд. Св. Климент, Охридски, 1995.
- Ван Ек 1986:** Van Ek, J. A. Foreign Language Learning: An educational experience. – Foreign Language Learning and Interpersonal Tolerance and Understanding. Thessaloniki, 1986.
- Виденов 2000:** Виденов, М. Увод в социолингвистиката. София, Делфи, 2000.
- Димитрова 2005:** Димитрова, Ст. Първи стъпки в лингвистичното осмисляне на идиолекта. – Езикът и неговата динамична природа. София, Embajada de España, 2005, 131–138.
- Димчев 2010:** Димчев, К. Основи на методиката на обучението по български език. София: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2010.
- Димчев 2010:** Димчев, К. Методика на обучението по български език. Реалности и тенденции. Велико Търново, Знак 94, 2010.
- Димчев 2007:** Димчев, К. За отношенията между езикова компетентност и езиковедска компетентност. Съпоставително езикознание, № 1, 2007.
- Димчев 1990:** Димчев, К. Изследване на понятието „езикова подготовка“ с помощта на експертни оценки. В: Проблеми на социолингвистиката. София, Международно социолингвистическо дружество, 1990.
- Ефтимова 2005:** Ефтимова, А. Към общ модел на комуникативната компетентност в езиковото обучение. – В: Комуникативната компетентност в съвременния научен дискурс. София, БУЛВЕСТ 2000, 2005, 65–72.
- Кънали 1983:** Canale, M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy. – Language and Communication. Eds. J. C. Richard and R. W. Schmidt, Longman, 1983.
- ОЕЕР 2006:** Обща европейска езикова рамка: учене, преподаване, оценяване. Варна: Релакса, 2006.
- Пенкова 2020:** Пенкова, Р. Български език за 4. клас. Учебник. Oktatasi Hivatal, Budapest, 2020.
- Пенкова 2020:** Пенкова, Р. Български език за 3. клас. Учебник. Oktatasi Hivatal, Budapest, 2020.
- Пенкова 2017:** Пенкова, Р. Методика на обучението по български език за

мигранти. София: СБУ, 2017, 71 с. ISBN 978-954-9924-16-9.

Пенкова 2013: Пенкова, Р. Интензивно обучение по български език. Теоретични и практически аспекти на образователното взаимодействие в българските общности в чужбина. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013, 320 с.

Пенкова 2011: Пенкова, Р. Езикова компетентност на студенти от Молдова и Украйна за обучение в български висши училища. София: Парадигма, 2011, 73 с.

Пенкова 2003: Пенкова, Р. Текстът в обучението по български език (5. – 8. клас). София: Парадигма, 2003. 112 с.

Стефанова 2007: Стефанова, П. Чуждоезиковото обучение. Учене, преподаване, опит, Сиела, София, 2007.

Хаймс 1979: Hymes, D. N. On Communicative Competence. – In: The Communicative Approach to Language Teaching. Edt. C. J. Brumfit and K. Johnson, Oxford Univ. Press., 1979.

Халачева 2022: Халачева, Св. Специфики на учебните помагала по български език за обучението в чужбина. В: Годишник на СУ " Св. Климент Охридски", Департамент за езиково обучение, 2022, УИ, с. 110- 117.

Халачева, Михайлова, Йорданова 2019: Халачева, Св., Михайлова, П. и Йорданова, Р. Български език за обучението, организирано в чужбина – 2 клас, „Клет“, 2019.

Халачева, Дапчева 2019: Халачева, Св. и Дапчева, Й. Български език за обучението, организирано в чужбина - 1 клас, „Клет“, 2019.

Халачева 2018: Св. Халачева, Съвременни подходи при обучението по български език на чужденци и на българи в чужбина, УИ „ Св. Климент Охридски“, 2018.

Шопов 2009: Шопов, Т. Анализът на междуезиковото разбиране и учебният метод „уроком“. – Български език и литература, № 4, 2009.

2. УЧЕБЕН МОДЕЛ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ОБУЧЕНИЕ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД

2.1. Начален етап

ВТОРИ КЛАС – първа година

№	Теми от учебното съдържание по български език във втори клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Гласните и съгласните звукове в българския език	Българската азбука Поздрави: <i>Здравей!</i> <i>Здравейте! Довиждане!!</i> <i>Добро утро! Добър ден!</i> <i>Добър вечер Лека нощ!</i> Назоваване на предмети по изображения	Звукове и букви. Главни и малки букви.
2	Ударена и неударена сричка	Запознаване <i>Думи за назоваване на мъжки и женски собствени имена</i>	Въпроси и отговори: <i>Ти как се казваш? Аз се казвам ... Той / Тя се казва...</i> <i>аз, ти, той, тя...</i> Ударение – изговор на ударени и неударени срички в думите
3	• Тесни и широки гласни	Игри <i>Думи за назоваване на играчки и предмети от детски игри (топка, кукла, хвърчило, пъзел, лего)</i>	Въпроси и отговори: <i>Какво е това? Това е ...</i> Изговор и правопис на гласни звукове

4	• Звучни и беззвучни съгласни	Компютър и тетрадка Думи за назоваване на предмети от обкръжението на ученика: <i>молив, тетрадка, дъска, учебник, раница ...</i> Думи за назоваване на числата от едно до десет	Изговор и правопис на звучни съгласни.
5	Думата като част на речта.	Държави и градове Думи за назоваване на държави и градове Думи за назоваване на народност	Въпроси с думите: ОТКЪДЕ, КАКЪВ: <i>Откъде си? Какъв си по народност?</i> Сегашно време на глагола СЪМ: <i>аз съм, ти си, той е, тя е</i> <i>ние сме, вие сте, те са</i>
6	• Част на речта. Глагол	Училище Думи за назоваване на ежедневни дейности	Сегашно време на глаголи от трето спрежение – ед. число <i>ставам, закузвам, отивам, имам, нямам</i> <i>Къде отиваш? – Отивам на училище.</i>
7	• Глагол	През седмицата Думи за назоваване на ежедневни дейности Думи за назоваване на дните на седмицата	Сегашно време на глаголи от трето спрежение – мн. число
8	Съществително име	Вкъщи Думи за назоваване на предмети в жилището	Съществително име – род и число <i>една маса – много маси; един стол-много столове; един телевизор – много телевизори; едно огледало – много огледала</i>

9	<ul style="list-style-type: none"> • Съществително собствено име 	<p>Вълшебни думи</p> <p>Думи за изразяване на учтивост (<i>моля, благодаря, извинявай, заповядай</i>)</p> <p>Думи за назоваване на числата от единадесет до сто</p>	<p>Употреба на съществителното име</p> <p>Правопис на съществителни собствени имена</p>
10	<ul style="list-style-type: none"> • Съществително нарицателно име 	<p>Закуска, обяд, вечеря</p> <p>Думи за назоваване на кухненски принадлежности, прибори</p> <p>Думи за назоваване на ястия</p>	<p>Употреба на съществителни имена след числа. Бройна форма</p> <p><i>два ножа/ сандвича/ таратора</i></p> <p><i>две лъжици/ супи/ торти</i></p>
11	<ul style="list-style-type: none"> • Умалително съществително име 	<p>Семейство</p> <p>Думи за назоваване на роднински имена</p>	<p>Членуване на съществителното име</p> <p>Правопис на умалителни съществителни имена – <i>сестричка, братче</i></p>
12	<ul style="list-style-type: none"> • Прилагателно име 	<p>Подаръци</p> <p>Думи за назоваване на цветовете и цветя</p>	<p>Род и число на прилагателните имена: <i>хубав, хубава, хубаво, хубави</i></p>
13	<p>Думата като речникова единица</p>	<p>Дрехи и обувки</p> <p>Думи за назоваване на дрехи и обувки</p>	<p>Съгласуване на прилагателно и съществително име.</p> <p><i>дълъг панталон, дълга пола, дълго яке</i></p>
14	<p>Думите в правописния речник</p> <ul style="list-style-type: none"> • азбучен ред 	<p>В зоологическата градина</p> <p>Думи за назоваване на диви животни и птици</p>	<p>Въпроси и отговори: <i>Какво прави? Какво правят?</i></p> <p><i>Какво прави мечката? – Мечката спи.</i></p> <p><i>Какво правят птичките?</i></p>

			<i>Птичката пеят</i>
15	Изречението като езикова единица	При баба Думи за назоваване на домашни животни – <i>кон, крава, кокошка, петел, куче, котка</i>	Глаголите <i>има / няма</i> ; Въпроси и отговори: <i>Какво има в къщата на баба? Какво няма?</i> <i>Какво има на двора? Какво няма?</i>
16	• Словосъчетание	Сезони Думи за назоваване на месеците, сезоните и времето	Употреба на предлози: <i>през лятото, от декември до март</i> Именни словосъчетания: <i>слънчево време, дъждовен месец</i>
17	• Съобщително изречение	Празник Думи за назоваване на забавления	Сегашно време на глаголи от първо и второ спрежение: <i>ям, пия, играя, ходя, правя, нося</i>
18	• Въпросително изречение	На улицата. Адрес Думи за означаване на посоките за движение	Наречие (<i>бързо-бавно</i>). Предлози за посока. Предлозите <i>в /във, с /със</i> .
19	Текст и общуване	Планини и реки Думи за назоваване на природни забележителности в България	Изразяване на бъдещи действия – <i>ще ходя, ще ходиш...</i> ; <i>ще бъда, ще бъдеш...</i>
20.	• Описание	Рисунка и картина	Описание на детска рисунка/ картина

ВТОРИ КЛАС – втора година

№	Теми от учебното съдържание по български език във втори клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Гласните и съгласните звукове в българския език • Ударена и неударена сричка	Аз съм ученик Представяне и самопредставяне Думи за назоваване на професии	Звукове и букви. Правопис на гласни звукове в ударена и в неударена сричка Въпроси отговори: <i>Какъв е той? Той е учител. Каква е тя? Тя е учителка.</i>
2	• Тесни и широки гласни	Във втори клас Думи за назоваване на учебни предмети; училищни и ученически принадлежности Думи за означаване на поредност – от <i>втори</i> до <i>десети</i> по ред	Изговор и правопис на гласни звукове в крайна сричка на думата Въпроси с <i>ЛИ</i>
3	• Звучни съгласни	В сладкарницата Думи за назоваване на храна	Правопис на съгласни звукове в средата на думата
4	• Беззвучни съгласни	На разходка из София Думи за назоваване на забележителности в София	Правопис на <i>С</i> пред звучни съгласни в началото на думата Правопис на <i>Т</i> пред звучни съгласни в средата на думата
5	Думата като част на речта	В книжарницата Думи за назоваване на книжарски стоки и на парите (<i>лев, стотинка</i>)	Въпроси и отговори: <i>Има ли? Да, има. Не, няма</i> <i>Колко струва?</i> <i>Колко струва една тетрадка? – Два лева и десет стотинки.</i> <i>Глаголните форми:</i> <i>Дай! Дайте!</i> Конструкции: <i>Магазинът е затворен / Затворено е.</i>

6	• Част на речта	На пазара Думи за назоваване на числата от 101 до 1000 Думи за назоваване на мерни единици: (килограм, грам, метър)	Въпроси и отговори: <i>Колко струва един килограм домати? – Три лева.</i> Познаване на изрази като: <i>един метър / два метра; един килограм / 5,6... 10 килограма</i>
7	• Глагол	Пътувам с автобус Думи за назоваване на превозни средства	Въпроси и отговори: <i>Има ли билети за Варна?</i> <i>Вие закъде пътувате?</i> <i>Пътувам за Варна.</i> <i>Пътувам със самолет.</i> <i>Качвам се във влака.</i> <i>Слизам от колата (автомобила).</i> Карам колело (велосипед)
8	• Съществително име	Дневен режим Думи за назоваване частите на тялото	Правопис на съществителни имена Членуване на съществителното име – форми и употреба
9	• Съществително собствено име	Приказки и филми Наименования на литературни произведения и филми, Имена на герои, автори и актьори	Правопис на съществителни имена – <i>заглавия на книги, приказки, филми</i> Кратки винителни форми на лични местоимения: <i>Харесвам Хитър</i> <i>Петър – Харесвам го</i>
10	• Съществително нарицателно име	Компютърни игри Думи за назоваване на компютърни принадлежности	Притежателни местоимения – кратки форми: <i>компютърът ми,</i> <i>раницата ти ....</i>
11	• Умалително съществително име	У дома Думи за назоваване на домашни любимци	Образуване на умалителни съществителни: <i>куче – кученце, котка – котенце</i>

12	<ul style="list-style-type: none"> Прилагателно име 	Приятели Думи за назоваване на признаци на предмети и качества на хора – <i>голям, добър, лош</i>	Степенуване на прилагателни имена (<i>по-голям, най-голям</i>) Правопис на прилагателни имена <i>голям, голяма, големи; бял, бяла, бели</i>
13	Думата като речникова единица	На лекар Думи и изрази за назоваване на болестно състояние и грижи за здравето (<i>болест, лекарство, болен съм, боли ме зъб</i>)	Повелителни форми на глагола: <i>отивам – Отивай! Отивайте!; сядам – Сядай! Сядайте!; лягам – Лягай! Лягайте! Влез! Влезте! Излез! Излезте!</i>
14	Думите в правописния речник <ul style="list-style-type: none"> азбучен ред 	Мечти Думи за назоваване на дейности в свободното време	Да-конструкции: <i>искам да пътувам; мога да свиря на китара; трябва да уча повече</i>
15	Изречението като езикова единица	Рожден ден Думи за назоваване на датата. Думи и изрази за изказване на пожелания.	Бъдеще време на глаголи в свършен вид: <i>ще поканя, ще купя, ще направя</i> Бъдеще време на глаголите – повелителни форми: <i>Бъди! Бъдете!</i>
16	<ul style="list-style-type: none"> Словосъчетание 	В планината Названия на планини и върхове в България	Съгласуване на имената: <i>планински поток, планинска пътека</i> Правопис на прилагателни имена: <i>есенен – есенна зимен – зимна</i>
17	<ul style="list-style-type: none"> Съобщително изречение 	Спортен празник Думи за назоваване на различни спортни дейности и спортни принадлежности	Употреба на минало свършено време на някои глаголи: <i>играх футбол, ритях топка, карах колело, правих упражнения</i> Употреба на предлози и съюзи

18	• Въпросително изречение	В интернет Думи за задаване на въпроси – <i>кой, какво, какъв, колко, защо</i>	Въпроси с местоименни наречия: <i>къде, кога и как</i> Степенуване на наречия: <i>по-добре, по-лошо, по-късно, по-рано</i>
19	Текст и общуване	В парка Думи за назоваване на растения	Съвместна употреба на глаголни времена. Възвратни глаголни форми – <i>разхождам се.</i>
20.	• Описание	Български празници Думи и изрази за назоваване на български празници и обичаи	Употреба на наречия за означаване на време

ТРЕТИ КЛАС – първа година

№	Теми от учебното съдържание по български език в трети клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Звуков състав на думата	Българската азбука Поздрави: <i>Здравей! Здравейте! Довиждане! Добро утро! Добър ден! Добър вечер! Лека нощ!</i> Назоваване на предмети по изображения	Звукове и букви. Главни и малки букви.
2	• Група съгласни	Запознаване Думи за назоваване на мъжки и женски собствени имена	Въпроси и отговори: <i>Ти как се казваш? Аз се казвам ... Той / Тя се казва...</i> <i>аз, ти, той, тя...</i> Ударение – изговор на ударени и неударени срички в думите
3	Строеж на думата • Корен	Игри Думи за назоваване на играчки и предмети от детски игри (<i>топка, кукла, хвърчило, пъзел, лего</i>)	Въпроси и отговори: <i>Какво е това? Това е ...</i> Изговор и правопис на гласни звукове
4	• Представка	Компютър и тетрадка Думи за назоваване на предмети от обкръжението на ученика: <i>тетрадка, молив, дъска, учебник, раница ...</i> Думи за назоваване на числата от едно до десет	Изговор и правопис на звучни съгласни.
5	Сродни думи	Вълшебни думи Думи за изразяване на учтивост (<i>моля, заповядай, благодаря, извинявай</i>)	Правопис на сродни думи

		Думи за назоваване на числата от единадесет до сто	
6	Части на речта (Преговор)	Държави и градове Думи за назоваване на държави и градове Думи за назоваване на народност	Въпроси с думите: ОТКЪДЕ, КАКЪВ: <i>Откъде си? Какъв си по народност?</i> Сегашно време на глагола СЪМ: <i>аз съм, ти си, той е, тя е,</i> <i>ние сме, вие сте, те са</i>
7	Части на речта	Училище Думи за назоваване на ежедневни дейности	Сегашно време на глаголи от трето спрежение – ед. число: <i>ставам, закусвам, отивам, имам, нямам</i> <i>Къде отиваш? –</i> <i>Отивам на училище.</i>
8	Части на речта – • Спомагателен глагол съм	През седмицата Думи за назоваване на ежедневни дейности Думи за назоваване на дните на седмицата	Сегашно време на глаголи от трето спрежение – мн. число
9	Части на речта • Лични местоимения	Вкъщи Думи за назоваване на предмети в жилището	Съществително име – род и число: <i>една маса – много маси; един стол-много столове; един телевизор – много телевизори; едно огледало – много огледала</i>
10	• Лични местоимения	Закуска, обяд, вечеря Думи за назоваване на кухненски принадлежности, прибори Думи за назоваване на ястия	Употреба на съществителни имена след числа. Бройна форма: <i>два ножа/ сандвича/ таратора;</i> <i>две лъжици/ супи/ торти</i>

11	Части на речта • Съществителни и прилагателни имена	Семейство Думи за назоваване на роднински имена	Членуване на съществителното име Правопис на умалителни съществителни имена – <i>сестричка, братче</i>
12	Части на речта • Степенувано прилагателно име	Подаръци Думи за назоваване на цветовете и цветя	Род и число на прилагателните имена. – <i>хубав, хубава, хубаво, хубави</i>
13	Думата и речниковото ѝ значение • Пряко значение	Дрехи и обувки Думи за назоваване на дрехи и обувки	Съгласуване на прилагателно и съществително име: <i>дълъг панталон, дълга пола, дълго яке</i>
14	• Преносно значение • Синоними	В зоологическата градина Думи за назоваване на диви животни и птици	<i>Въпроси и отговори: Какво прави? Какво правят? Какво прави мечката? Мечката спи. Какво правят птичките? Птичката пеят.</i>
15	Видове изречения по цел на изказване • Възклицателно изречение	При баба Думи за назоваване на домашни животни – <i>кон, крава, кокошка, петел, куче, котка</i>	Глаголите <i>има / няма</i> : <i>Какво има в къщата на баба? Какво няма? Какво има на двора? Какво няма?</i>
16	• Подбудително изречение • удивителен знак	Сезони Думи за назоваване на месеците, сезоните и времето	Употреба на предлози: <i>през лятото, от декември до март</i> Именни словосъчетания: <i>слънчево време, дъждовен месец</i>
17	Създаване на текстове • Ключови думи	Празник Думи за назоваване на забавления	Сегашно време на глаголи от първо и второ спрежение: <i>ям, пия, играя, ходя, правя, нося</i>
18	• Съчинение	На улицата. Адрес Думи за означаване на посоките за движение	Наречие (<i>бързо – бавно</i>). Предлози за посока. Предлозите <i>в /във, с /със</i> .

19	<ul style="list-style-type: none"> • Преразказ 	Планини и реки Думи за назоваване на природни забележителности в България	Изразяване на бъдещи действия – <i>ще ходя, ще ходиш... ; ще бъда, ще бъдеш...</i>
20.	<ul style="list-style-type: none"> • Лично писмо • Редактиране 	Рисунка и картина	Описание на детска рисунка/ картина

ТРЕТИ КЛАС – втора година

№	Теми от учебното съдържание по български език в трети клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Звуков състав на думата	Аз съм ученик Представяне и самопредставяне Думи за назоваване на професии	Звукове и букви. Правопис на гласни звукове в ударена и в неударена сричка Въпроси отговори: <i>Какъв е той? Той е учител.</i> <i>Каква е тя? Тя е учителка.</i>
2	• Група съгласни	В трети клас Думи за назоваване на учебни предмети; училищни и ученически принадлежности Думи за означаване на поредност – от <i>втори</i> до <i>десети</i> по ред	Изговор и правопис на гласни звукове в крайна сричка на думата Въпроси с <i>ЛИ</i>
3	Строеж на думата • Корен	В сладкарницата Думи за назоваване на храна	Правопис на съгласни звукове в средата на думата
4	• Представка	На разходка из София Думи за назоваване на забележителности в София	Правопис на <i>С</i> пред звучни съгласни в началото на думата Правопис на <i>Т</i> пред звучни съгласни в средата на думата
5	• Сродни думи	Книги и филми Наименования на литературни произведения и филми, Имена на герои, автори и актьори	Правопис на съществителни имена – <i>заглавия на книги, приказки, филми</i>
6	Части на речта (Преговор)	Дневен режим Думи за назоваване частите на тялото	Членуване на съществителното име – форми и употреба

7	Части на речта	В книжарницата Думи за назоваване на книжарски стоки и за парите (лев, стотинка)	Въпроси и отговори: <i>Има ли? Да, има. Не, няма</i> <i>Колко струва?</i> <i>Колко струва една тетрадка? – Два лева и десет стотинки.</i> Глаголните форми: <i>Дай! Дайте!</i> Конструкции: <i>Магазинът е затворен / Затворено е.</i>
8	Части на речта – спомагателен глагол <i>съм</i>	На пазара Думи за назоваване на числата от 101 до 1000; Думи за назоваване на мерни единици: (килограм, грам, метър)	Въпроси и отговори: <i>Колко струва един килограм домати? – Три лева.</i> Познаване на изрази като: <i>един метър / два метра; един килограм / 5,6... 10 килограма</i>
9	• Спомагателен глагол <i>съм</i>	Пътувам с автобус Думи за назоваване на превозни средства	Въпроси и отговори: <i>Има ли билети за Варна? Да, има./ Не, няма</i> <i>Вие закъде пътувате? Пътувам за Варна.</i> <i>Пътувам със самолет./ Качвам се във влака./ Слизам от колата (автомобила).</i> <i>Карам колело.</i>
10	Части на речта • Лични местоимения	У дома Думи за назоваване на домашни любимци	Кратки винителни форми на лични местоимения: <i>Харесвам кучето. – Харесвам го.</i>
11	• Лични местоимения	Компютърни игри Думи за назоваване на компютърни принадлежности	Притежателни местоимения – кратки форми: <i>компютърът ми, раницата ти</i>

12	Части на речта Степенувано прилагателно име	Приятели Думи за назоваване на признаци на предмети и качества на хора – <i>голям, добър, лош</i>	Степенуване на прилагателни имена (<i>по-голям, най-голям</i>); Правопис на прилагателни имена (<i>голям, голяма – големи бял, бяла – бели</i>)
13	Думата и речниковото ѝ значение пряко значение •	В планината Названия на планини и върхове в България	Съгласуване на имената: <i>планински поток, планинска пътека</i> Правопис на прилагателни имена <i>есенен – есенна зимен – зимна</i>
14	Преносно значение • Синоними	Мечти Думи за назоваване на дейности в свободното време	Да-конструкции: <i>искам да пътувам; мога да свиря на китара; трябва да уча повече</i>
15	Видове изречения по цел на изказване • Възклицателно изречение	Рожден ден Думи за назоваване на датата. Думи и изрази за изказване на пожелания.	Бъдеще време на глаголи в свършен вид: <i>ще поканя, ще купя, ще направя</i> Бъдеще време на глаголите – повелителни форми: <i>Бъди! Бъдете!</i>
16	• Подбудително изречение • удивителен знак	На лекар Думи и изрази за назоваване на болестно състояние и грижи за здравето (<i>болест, лекарство, болен съм, боли ме зъб</i>)	Повелителни форми на глагола: отивам – <i>Отивай! Отивайте!</i> ; сядам – <i>Сядай! Сядайте!</i> ; лягам – <i>Лягай! Лягайте!</i> <i>Влез! Влезте! Излез! Излезте!</i>
17	Създаване на текстове • Ключови думи	Спортен празник Думи за назоваване на различни спортни дейности и спортни принадлежности	Употреба на минало свършено време на някои глаголи: <i>играх футбол, ритах топка, карах колело, правих упражнения</i> Употреба на предлози и съюзи

18	<ul style="list-style-type: none"> • Съчинение 	В интернет Думи за задаване на въпроси – <i>кой, какво, какъв, колко, защо</i>	Въпроси с местоименни наречия: <i>къде, кога и как</i> Степенуване на наречия: <i>по-добре, по-лошо, по-късно, по-рано</i>
19	<ul style="list-style-type: none"> • Преразказ 	В парка Думи за назоваване на растения	Съвместна употреба на глаголни времена. Възвратни глаголни форми – <i>разхождам се</i> .
20.	<ul style="list-style-type: none"> • Лично писмо • Редактиране 	Български празници Думи и изрази за назоваване на български празници и обичаи	Употреба на наречия за означаване на време

ЧЕТВЪРТИ КЛАС – първа година

№	Теми от учебното съдържание по български език в четвърти клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Изговор и правопис на звукове и думи в българския език	Българската азбука Поздрави: <i>Здравей! Здравейте! Довиждане! Добро утро! Добър ден! Добър вечер Лека нощ!</i> Назоваване на предмети по изображения	Звукове и букви. Главни и малки букви.
2	• Изговор и правопис на думи в българския език	Запознаване Думи за назоваване на мъжки и женски собствени имена	Въпроси и отговори: <i>Ти как се казваш? Аз се казвам ... Той / Тя се казва...</i> <i>аз, ти, той, тя...</i> Ударение – изговор на ударени и неударени срички в думите
3	• Твърди съгласни звукове	Игри Думи за назоваване на играчки и предмети от детски игри (<i>топка, кукла, хвърчило, пъзел, лего</i>)	Въпроси и отговори: <i>Какво е това? Това е ...</i> Изговор и правопис на гласни звукове
4	• Меки съгласни звукове	Компютър и тетрадка Думи за назоваване на предмети от обкръжението на ученика: <i>молив, тетрадка, дъска, учебник, раница ...</i> Думи за назоваване на числата от едно до десет	Изговор и правопис на звучни съгласни.
5	Словообразуване • сложна дума	Държави и градове Думи за назоваване на държави и градове Думи за назоваване на народност	Въпроси с думите: ОТКЪДЕ, КАКЪВ: <i>Откъде си? Какъв си по народност?</i> Сегашно време на

			<p>глагола СЪМ:</p> <p><i>аз съм, ти си, той е, тя е</i></p> <p><i>ние сме, вие сте, те са</i></p>
6	<p>Части на речта</p>	<p>Училище</p> <p>Думи за назоваване на ежедневни дейности</p>	<p>Сегашно време на глаголи от трето спрежение – ед. число</p> <p><i>ставам, закузвам, отивам, имам, нямам</i></p> <p><i>Къде отиваш? – Отивам на училище.</i></p>
7	<p>Части на речта</p> <ul style="list-style-type: none"> • Глагол – време на глагола 	<p>През седмицата</p> <p>Думи за назоваване на ежедневни дейности</p> <p>Думи за назоваване на дните на седмицата</p>	<p>Сегашно време на глаголи от трето спрежение – мн. число</p>
8	<p>Части на речта</p> <ul style="list-style-type: none"> • Имена 	<p>Вкъщи</p> <p>Думи за назоваване на предмети в жилището</p>	<p>Съществително име – род и число:</p> <p><i>една маса – много маси; един стол – много столове; един телевизор – много телевизори; едно огледало – много огледала</i></p>
9	<p>Части на речта</p> <ul style="list-style-type: none"> • Имена <p>определителен член</p>	<p>Семейство</p> <p>Думи за назоваване на роднински имена</p>	<p>Членуване на съществителното име</p> <p>Правопис на умалителни съществителни имена – <i>сестричка, братче</i></p>
10	<ul style="list-style-type: none"> • Числително име: 	<p>Вълшебни думи</p> <p>Думи за изразяване на учтивост (<i>моля, благодаря, извинявай, заповядай</i>)</p> <p>Думи за назоваване на числата от от единадесет до сто</p>	<p>Правопис на думи за назоваване на числа</p>
11	<ul style="list-style-type: none"> • Числително <p>бройно име</p>	<p>Закуска, обяд, вечеря</p> <p>Думи за назоваване на кухненски</p>	<p>Употреба на съществителни имена след числа. Бройна</p>

		принадлежности, прибори Думи за назоваване на ястия	форма: <i>два ножа/ сандвича/ таратора;</i> <i>две лъжици/ супи/ торти</i>
12	• Числително редно име	Подаръци Думи за назоваване на цветове и цветя	Познаване на прилагателни имена – род и число – <i>хубав, хубава, хубаво, хубави</i>
13	Думата като речникова единица • Думи с противоположно значение	Дрехи и обувки Думи за назоваване на дрехи и обувки	Съгласуване на прилагателно и съществително име – <i>дълъг панталон, дълга пола, дълго яке</i> Думи и изрази с противоположно значение – <i>дълга пола / къса пола</i>
14	• Антоними	В зоологическата градина Думи за назоваване на диви животни и птици	<i>Въпроси и отговори: Какво прави? Какво правят?</i> <i>Какво прави мечката? Мечката спи.</i> <i>Какво правят птичките? Птичката пеят</i>
15	Изреченията по състав	При баба Думи за назоваване на домашни животни – <i>кон, крава, кокошка, петел, куче, котка</i>	Глаголите <i>има / няма;</i> Въпроси и отговори: <i>Какво има в къщата на баба? Какво няма?</i> <i>Какво има на двора? Какво няма?</i>
16	• Просто изречение	Сезони Думи за назоваване на месеците, сезоните и времето	Употреба на предлози: <i>през лятото, от декември до март</i> Именни словосъчетания: <i>слънчево време, дъждовен месец</i>
17	• Подлог и сказуемо	Празник Думи за назоваване на забавления	Сегашно време на глаголи от първо и второ спрежение: <i>ям, пия, играя, ходя, правя, нося</i>

18	• Сложно изречение	На улицата. Адрес Думи за означаване на посоките за движение	Наречие (<i>бързо-бавно</i>). Предлози за посока. Предлозите <i>в /във, с /със</i> .
19	Текст и общуване	Планини и реки <i>Думи за назоваване на природни забележителности в България</i>	Изразяване на бъдещи действия – <i>ще ходя, ще ходиш... ; ще бъда, ще бъдеш...</i>
20.	• Съчинение по аналогия • редактиране	Ваканция	Създаване на свързан текст

ЧЕТВЪРТИ КЛАС – втора година

№	Теми от учебното съдържание по български език в четвърти клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Изговор и правопис на звукове и думи в българския език	Аз съм ученик Представяне и самопредставяне Думи за назоваване на професии	Звукове и букви. Правопис на гласни звукове в ударена и в неударена сричка Въпроси отговори: <i>Какъв е той? Той е учител. Каква е тя? Тя е учителка.</i>
2	Изговор и правопис на думи в българския език	В четвърти клас Думи за назоваване на учебни предмети; училищни и ученически принадлежности Думи за означаване на поредност – от <i>втори</i> до <i>десети</i> по ред	Изговор и правопис на гласни звукове в крайна сричка на думата <i>Въпроси с ЛИ</i>
3	• Твърди съгласни звукове	В сладкарницата Думи за назоваване на храна	Правопис на съгласни звукове в средата на думата
4	• Меки съгласни звукове	На разходка из София Думи за назоваване на забележителности в София	Правопис на С пред звучни съгласни в началото на думата Правопис на Т пред звучни съгласни в средата на думата
5	Словообразуване • сложна дума	В книжарницата Думи за назоваване на книжарски стоки и за парите (<i>лев, стотинка</i>)	Въпроси и отговори: <i>Има ли? Да, има./ Не, няма</i> <i>Колко струва?</i> <i>Колко струва една тетрадка? – Два лева и десет стотинки.</i> <i>Глаголните форми: Дай! Дайте!</i> Конструкции: <i>Магазинът е затворен / Затворено е.</i>

6	Части на речта	На пазара Думи за назоваване на числата от 101 до 1000 Думи за назоваване на мерни единици: (килограм, грам, метър)	Въпроси и отговори: <i>Колко струва?</i> <i>Колко струва един килограм домати? – Тре лева.</i> Познаване на изрази като: <i>един метър / два метра; един килограм / 5,6... 10 килограма</i>
7	Части на речта • Глагол – време на глагола	Пътувам с автобус Думи за назоваване на превозни средства	Въпроси и отговори: <i>Има ли билети за Варна?</i> <i>Вие закъде пътувате? Пътувам за Варна.</i> <i>Пътувам със самолет. /Качвам се във влака./ Слизам от колата (автомобила).</i> <i>Карам колело (велосипед).</i>
8	Части на речта • Имена определителен член	Дневен режим Думи за назоваване частите на тялото	Правопис на съществителни имена Членуване на съществителното име – форми и употреба
9	• Числително име	Книги и филми Наименования на литературни произведения и филми, Имена на герои, автори и актьори	Правопис на съществителни имена – <i>заглавия на книги, приказки, филми</i> Кратки винителни форми на лични местоимения: <i>Харесвам Хитър Петър – Харесвам го</i>
10	• Числително бройно име	Компютърни игри Думи за назоваване на компютърни принадлежности	Притежателни местоимения – кратки форми: <i>компютърът ми, раницата ти ....</i>
11	• Числително редно име	У дома Думи за назоваване на домашни любимци	Употреба на кратките форми на винителни лични и на притежателни

			местоимения Образуване на умалителни съществителни: <i>куче – кученце, котка – котенце</i>
12	Думата като речникова единица • Думи с противоположно значение	Приятели Думи за назоваване на признаци на предмети и качества на хора – <i>голям, добър, лош</i>	Степенуване на прилагателни имена (<i>по-голям, най-голям</i>) Правопис на прилагателни имена: <i>голям, голяма, големи; бял, бяла, бели</i>
13	• Антоними	На лекар Думи и изрази за назоваване на болестно състояние и грижи за здравето (<i>болест, лекарство, болен съм, боли ме зъб</i>)	Повелителни форми на глагола: <i>отивам – Отивай! Отивайте!; сядам – Сядай! Сядайте!; лягам – Лягай! Лягайте!</i> <i>Влез! Влезте! Излез! Излезте!</i>
14	Изреченията по състав	Мечти Думи за назоваване на дейности в свободното време	Да-конструкции: <i>искам да пътувам; мога да свиря на китара; трябва да уча повече</i>
15	• Просто изречение	Рожден ден Думи за назоваване на датата. Думи и изрази за изказване на пожелания.	Бъдеще време на глаголи в свършен вид: <i>ще поканя, ще купя, ще направя</i> Бъдеще време на глаголите – повелителни форми: <i>Бъди! Бъдете!</i>
16	• Подлог и сказуемо	В планината Названия на планини и върхове в България	Съгласуване на имената: <i>планински поток, планинска пътека</i> Правопис на прилагателни имена: <i>есенен – есенна зимен – зимна</i>

17	• Сложно изречение	Спортен празник Думи за назоваване на различни спортни дейности и спортни принадлежности	Употреба на минало свършено време на някои глаголи: <i>играх футбол, ритах топка, карах колело, правих упражнения</i> Употреба на предлози и съюзи
18	Текст и общуване	В интернет Думи за задаване на въпроси – кой, какво, какъв, колко, защо	Въпроси с местоименни наречия: <i>къде, кога и как</i> Степенуване на наречия: по-добре, по-лошо, по-късно, по-рано
19	• Съчинение по аналогия	В парка Думи за назоваване на растения	Съвместна употреба на глаголни времена. Възвратни глаголни форми – <i>разхождам се</i> .
20.	• Редактиране	Български празници Думи и изрази за назоваване на български празници и обичаи	Употреба на наречия за означаване на време

2.2. Прогимназиален етап

ПЕТИ КЛАС – първа година

№	Теми от учебното съдържание по български език в пети клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Езикът – средство за общуване	Българската азбука Поздрави: <i>Здравей!</i> <i>Здравейте! Довиждане!</i> Назоваване на предмети по изображения	Звукове и. букви Главни и малки букви
2	Официално и неофициално общуване	Запознаване Поздрави: <i>Добро утро!</i> <i>Добър ден! Добър вечер!</i> <i>Лека нощ!</i> Думи за назоваване на мъжки и женски собствени имена	Въпроси и отговори: <i>Ти как се казваш? Аз се казвам ... Той / Тя се казва...</i>
3	Текстът в общуването.	Държави и градове Думи за назоваване на държави и градове Думи за назоваване на народност	Въпроси с въпросителни думи: ОТКЪДЕ, КАКЪВ: <i>Откъде си? Какъв си по народност?</i> Сегашно време на глагола СЪМ: <i>съм, си, е, сме, сте, са</i> <i>аз съм, ти си, той е, тя е ние сме, вие сте, те са</i>
4	Текстът в общуването	Учител и ученик Думи за изразяване на учтивост (<i>заповядай, благодаря, моля, извинявай,</i>) Думи за обръщение към учителя / учителката (<i>господин – господине; госпожа – госпожо</i>)	Отрицателни форми на глагола СЪМ <i>Аз не съм ученик. Аз съм учител.</i> <i>Аз не съм българин.</i> <i>Той не е българин. Тя не е българка.</i>

5	Строеж на текста	Училище Думи за назоваване на лица и предмети от училищния живот Дните на седмицата	Въпроси с въпросителни думи: КОИ? КОЯ? КАКВО? КЪДЕ? – <i>Кой е той? Коя е тя? Какво е това?</i> Сегашно време на глагола <i>отивам</i> – <i>Къде отиваш? Отивам на училище.</i>
6	Повествованието, описанието и разсъждението в текста	Компютър и тетрадка Думи за назоваване на предмети от обкръжението на ученика Думи за назоваване на числата от 1 до 10	Въпроси с ЛИ. Отговори с ДА / НЕ. Глаголите ИМАМ / НЯМАМ Въпроси с КОЛКО?
7	Речниково и граматично значение на думата	Междучасие Думи за назоваване на предмети в класната стая и в двора на училището Думи за назоваване на числата от 11 до 100	Глаголите <i>ИМА</i> / <i>НЯМА</i> <i>Какво има / няма тук (в класната стая)?</i> <i>Какво има / няма там (на двора)?</i>
8	Видове думи според речниковото им значение и звуковия им състав	Закуска, обяд, вечеря Думи за назоваване на часа. Български ястия	Сегашно време на глаголи от <i>трето спрежение</i> : <i>закусвам, обядвам, вечерям</i> <i>Колко е часът?</i>
9	Видове думи според речниковото им значение и звуковия им състав	Диви животни и птици Думи за назоваване на диви животни и птици	Въпроси и отговори: <i>Кое е това животно?</i> <i>Това животно е мечка.</i> <i>Коя е тази птица?</i> <i>Тази птица е орел.</i>
10	Правопис и правоговор на думата в зависимост от нейния морфемен строеж	Плодове и зеленчуци Думи за назоваване на плодове и зеленчуци. Думи за назоваване на числата от 101 до 1000 Думи за назоваване на парите (<i>лев, стотинка</i>)	Въпроси и отговори: <i>Колко струва един килограм ябълки? – Четири лева и петдесет стотинки</i> Изговор и правопис на звучни съгласни.

11	Звукови промени. Подвижно Ъ. Непостоянно Ъ	Части на човешкото тялото Думи за назоваване на части от човешкото тяло (<i>лице, ръка, глава, ухо, око, уста...</i>)	Въпроси и отговори: <i>Какво е това? Това е ръка.</i> Употреба на <i>два / две (един крак – два крака; една ръка – две ръце; едно ухо – две уши)</i> Изговор и правопис на гласни звукове
12	Изменяеми части на речта.	Къща Думи за назоваване на предмети от дома	Съществително име – род и число: <i>един прозорец – много прозорци; един стол – много столове; една маса – много маси; едно легло – много легла</i>
13	Изменяеми части на речта	Домашни животни Думи за назоваване на домашни животни – <i>кон, крава, овца, коза, прасе, кокошка, петел, куче, котка</i>	Прилагателно име – род и число (<i>хубав, хубава, хубаво, хубави</i>) <i>Какъв кон? – голям Каква котка? – голяма Какво куче? – голямо Какви кокошки? – големи</i>
14	Лично местоимение. Възвратно лично местоимение	Подаръци Думи за назоваване на цветовете	Заместване на имената с лични местоимения: <i>Иван купува книга. – Той купува книга.</i>
15	Притежателно местоимение. Възвратно притежателно местоимение	Семейство Думи за назоваване на роднински имена	Членуване на съществителните имена (<i>мъж -ът/-а; жена -та, дете -то, родители -те</i>)
16	Време на глагола. Минало свършено време. Минало несвършено време	Книги и игри Думи за назоваване на месеците.	Сегашно време на глаголи (първо спрежение) – <i>чета, четеш ..., играя, играеш ...</i>
17	Нелични глаголни форми (причастия). Употреба на минало свършено	На гости Думи за назоваване на цветя	Сегашно време на глаголи (второ спрежение) – <i>нося, носиш ..., ходя, ходиш ..., говоря, говориш ...</i>

	и минало несвършено деятелно причастие в текста.		
18	Неизменяеми части на речта. Наречие. Предлог	На улицата. Адрес Думи за назоваване на посоките за движение	Наречие (<i>бързо-бавно</i>) Предлози за посока Предлозите <i>в /във, с /със.</i>
19	Главни части в простото изречение	Планини и реки Думи за назоваване на природни забележителности в България	Бъдеще време на глагола – <i>ще ходя, ще ходиш... ; ще бъда, ще бъдеш...</i>
20	Второстепенни части в простото изречение	Ваканция Думи за назоваване на сезоните	Съгласуване на имена и глаголи. Употреба на наречия за означаване на време

ПЕТИ КЛАС – втора година

№	Теми от учебното съдържание по български език в пети клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Езикът – средство за общуване	<p>Аз съм ученик</p> <p>Представяне и самопредставяне</p> <p>Думи за назоваване на професии</p>	<p>Звукове и букви</p> <p>Правопис на гласни звукове в ударена и в неударена сричка</p> <p>Въпроси отговори:</p> <p><i>Какъв е той? Той е учител.</i></p> <p><i>Каква е тя? Тя е учителка.</i></p>
2	Официално и неофициално общуване	<p>В пети клас</p> <p>Думи за назоваване на учебни предмети; училищни и ученически принадлежности</p> <p>Думи за означаване на поредност – от <i>втори</i> до <i>десети</i> по ред</p>	<p>Изговор и правопис на гласни звукове в крайна сричка на думата</p> <p>Въпроси и отговори:</p> <p><i>Днес имате ли математика?</i></p> <p><i>Не, нямаме. Днес имаме български език и литература.</i></p>
3	Текстът в общуването.	<p>В сладкарницата</p> <p>Думи за назоваване на храна</p>	<p>Използване на думи за учтивост:</p> <p><i>Госпожо, моля едно парче торта.</i></p> <p>Правопис на съгласни звукове в средата на думата</p> <p>Глаголът <i>ям, ядеш ...</i></p>
4	Текстът в общуването	<p>На разходка из София</p> <p>Думи за назоваване на забележителности в София</p>	<p>Въпроси и отговори:</p> <p><i>Извинете, господине, това ли е Софийският университет? / Да, това е.</i></p> <p>Правопис на С пред звучни съгласни в началото на думата</p> <p>Правопис на Т пред звучни съгласни в средата на думата</p>

5	Строеж на текста	В магазина Думи за назоваване на мерни единици: <i>килограм, грам, метър</i>	Конструкции: <i>Магазинът е затворен /Затворено е</i> Бройна форма на съществителните имена от мъжки род: <i>един метър / два метра; един килограм / 5,6... 10 килограма</i>
6	Повествованието, описанието и разсъждението в текста	На пазара Думи и изрази при закупуване на стоки	Изрази с ТРЯБВА / МОЖЕ Да-конструкции (<i>искам да купя</i>) Повелителни форми: <i>Дай! Дайте!</i>
7	Речниково и граматично значение на думата	Пътувам със самолет Думи за назоваване на превозни средства	Въпроси и отговори: <i>Има ли билети за Варна? Да, има. Не, няма.</i> <i>Вие закъде пътувате?</i> <i>Пътувам за Варна. Пътувам със самолет. Качвам се във влака. Слизам от колата (автомобила). Карам колело (велосипед)</i>
8	Видове думи според речниковото им значение и звуковия им състав	Мода и модни списания Думи за назоваване на дрехи и обувки	Правопис на съществителни имена Членуване на съществителното име: <i>пуловерът, пуловера – този пуловер; роклята – тази рокля; якето – това яке; панталоните – тези панталони</i>
9	Видове думи според речниковото им значение и звуковия им състав	Приказки и филми Наименования на литературни произведения и филми, имена на герои, автори и актьори	Правопис на съществителни имена – <i>заглавия на книги, приказки, филми</i>

10	Правопис и правоговор на думата в зависимост от нейния морфемен строеж	През деня и нощта Думи за назоваване на годишни времена и природни явления	Съществителни имена от женски род, които завършват на съгласен звук: <i>(една) есен, пролет, нощ, радост</i> Безлични конструкции (<i>Вали, Гърми...</i>);
11	Звукови промени. Подвижно Ъ. Непостоянно Ъ	У дома Думи за назоваване на домашни любимци	Съществителни имена от мъжки род с окончание -а: <i>баща, дядо, чичо.</i> Образуване на умалителни съществителни: <i>куче – кученце, котка – котенце.</i>
12	Изменяеми части на речта.	Приятели Думи за назоваване на признаци на предмети и качества на хора – <i>голям, добър, лош</i>	Степенуване на прилагателни имена (<i>по-голям, най-голям</i>); Правопис на прилагателни имена <i>голям, голяма – големи бял, бяла – бели</i>
13	Изменяеми части на речта	На лекар Думи и изрази за назоваване на болестно състояние и грижи за здравето	Повелителни форми на глагола: <i>отивам – Отивай! Отивайте!; сядам – Сядай! Сядайте!; лягам – Лягай! Лягайте!</i> <i>Влез! Влезте! Излез! Излезте!</i>
14	Лично местоимение. Възвратно лично местоимение	Компютърни игри Думи за назоваване на компютърни принадлежности	Кратки винителни форми на личните местоимения: <i>ме, те, го, я, ни, ви, ги –</i> <i>Аз те поздравявам за победата в играта.</i>
15	Притежателно местоимение. Възвратно притежателно местоимение	В планината Названия на планини и върхове в България	Кратки форми на притежателните местоимения: <i>ми, ти, му, ѝ, ни, ви, им –</i> <i>Класът ни отива на екскурзия.</i> Съгласуване на имената: <i>планински</i>

			<p><i>поток, планинска пътека</i></p> <p>Правопис на прилагателни имена: <i>есенен – есенна / зимен – зимна; каменен – каменна / ароматен – ароматна</i></p>
16	Време на глагола. Минало свършено време. Минало несвършено време	<p>Спортен празник</p> <p>Думи за назоваване на различни спортни дейности и спортни принадлежности</p>	<p>Минало свършено време: <i>Аз играх. Ти игра... Ние играхме...</i></p> <p>Употреба на предлози и съюзи</p>
17	Нелични глаголни форми. Употреба на минало свършено и минало несвършено деятелно причастие в текста.	<p>Рожден ден</p> <p>Думи за назоваване на датата.</p> <p>Думи и изрази за изказване на пожелания..</p>	<p>Бъдеще време на глаголите. – повелителни форми: <i>Бъди! Бъдете!</i></p>
18	Неизменяеми части на речта. Наречие. Предлог	<p>В мрежата (интернет)</p> <p>Думи за задаване на въпроси – <i>кой, какво, какъв, колко, защо</i></p>	<p>Въпроси с местоименни наречия: <i>къде, кога и как</i></p> <p>Степенуване на наречия: <i>по-добре, по-лошо, по-късно, по-рано</i></p>
19	Главни части в простото изречение	<p>В парка</p> <p>Думи за назоваване на растения</p>	<p>Съвместна употреба на глаголни времена. Възвратни глаголни форми – <i>разхождам се.</i></p>
20	Второстепенни части в простото изречение	<p>Български празници</p> <p>Думи и изрази за назоваване на български празници и обичаи</p>	<p>Употреба на наречия за означаване на време</p>

ШЕСТИ КЛАС – първа година

№	Теми от учебното съдържание по български език в шести клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Текстът в научното общуване	Българската азбука Поздрави: <i>Здравей!</i> <i>Здравейте! Довиждане!!</i> Назоваване на предмети по изображения в учебници	Звукове и. букви Главни и малки букви.
2	Извличане и обработване на информация от урочна статия	Запознаване Поздрави: <i>Добро утро!</i> <i>Добър ден! Добър вечер!</i> <i>Лека нощ!</i> Думи за назоваване на мъжки и женски собствени и фамилни имена Думи за обръщение към учителя / учителката – <i>господин – господине;</i> <i>госпожа - госпожо</i>	Въпроси и отговори: <i>Ти как се казваш?</i> <i>Аз се казвам ...</i> <i>Той / Тя се казва...</i>
3	Изменяеми части на речта	Държави и градове Думи за назоваване на държави и градове Думи за назоваване на народност	Въпроси с въпросителни думи: ОТКЪДЕ, КАКЪВ: <i>Откъде си? Какъв си по народност?</i> Сегашно време на глагола СЪМ: <i>съм, си, е, сме, сте, са</i> <i>аз съм, ти си, той е, тя е, ние сме, вие сте, те са</i>
4	Показателно местоимение	Учител и ученик Думи за изразяване на учтивост (<i>моля, благодаря, извинявай, заповядай</i>)	Отрицателни форми на глагола СЪМ: <i>Аз не съм ученик. Аз съм учител.</i> <i>Той не е българин. Тя не е българка.</i> <i>Тези хора не са българи. Те са чужденци.</i>

5	Въпросително местоимение	Училище Думи за назоваване на лица и предмети от училищния живот Дните на седмицата	Въпроси с въпросителните думи КОЙ? КОЯ? КАКВО? КЪДЕ? <i>Кой е той? Коя е тя? Какво е това?</i> Сегашно време на глагола <i>отивам</i> : <i>Къде отиваш? Отивам на училище.</i>
6	Относително местоимение	Компютър и тетрадка Думи за назоваване на предмети от обкръжението на ученика Думи за назоваване на числата от 1 до 10	Въпроси с ЛИ. Отговори с ДА / НЕ. Глаголите ИМАМ / НЯМАМ Въпроси с КОЛКО?
7	Отрицателно местоимение	Междучасие Думи за назоваване на предмети в класната стая и в двора на училището Думи за назоваване на числата от 11 до 100	Глаголите ИМА / НЯМА <i>Какво има / няма тук (в класната стая)?</i> <i>Какво има / няма там (на двора)?</i> <i>Децата на двора ли са? Не, никой не е на двора.</i>
8	Неопределително местоимение	Закуска, обяд, вечеря Думи за назоваване на часа. Български ястия	Сегашно време на глаголите (трето спрежение): <i>закусвам, обядвам, вечерям</i> <i>Колко е часът?</i> <i>Някой гладен ли е? Не, никой не е гладен.</i>
9	Обобщително местоимение	Диви животни и птици Думи за назоваване на диви животни и птици	Въпроси и отговори: <i>Кое е това животно? Това животно е мечка.</i> <i>Коя е тази птица? Тази птица е орел.</i> <i>Харесвам всички животни и птици.</i>
10	Звукови промени в думата.	Плодове и зеленчуци Думи за назоваване на плодове и зеленчуци. Думи за назоваване на	<i>Колко струва един килограм ябълки? – Четири лева и петдесет стотинки</i> Изговор и правопис на

		числата от 101 до 1000 Думи за назоваване на парите (<i>лев, стотинка</i>).	звучни съгласни
11	• Променливо Я	Части на човешкото тялото Думи за назоваване на части от човешкото тяло (<i>лице, ръка, глава, ухо, око, уста...</i>)	Въпроси и отговори: <i>Какво е това? Това е ръка.</i> Употреба на два / две (<i>един крак – два крака; една ръка – две ръце; едно ухо – две уши</i>) Изговор и правопис на гласни звукове
12	Сегашно деятелно причастие	Къща <i>Думи за назоваване на предмети от дома</i>	Съществително име – род и число: <i>един прозорец – много прозорци; един стол – много столове; една маса – много маси; едно легло – много легла</i>
13	Минало страдателно причастие	Домашни животни Думи за назоваване на домашни животни – <i>кон, крава, овца, коза, прасе, кокошка, петел, куче, котка</i>	Прилагателно име – род и число (<i>хубав, хубава, хубаво, хубави</i>) <i>Какъв кон? – голям Каква котка? – голяма Какво куче? – голямо Какви кокошки? – големи</i>
14	Деепричастие	Подаръци Думи за назоваване на цветовете	Заместване на имената с лични местоимения: <i>Иван купува книга. – Той купува книга.</i>
15	Минало неопределено време	Семейство Думи за назоваване на роднински имена	Членуване на съществителните имена (мъж -ът/-а; жена -та, дете -то, родители -те)
16	Минало предварително време	Книги и игри Думи за назоваване на месеците.	Сегашно време на глаголи (първо спрежение) – <i>чета, четеш.; играя, играеш</i>
17	Бъдеще време в миналото	На гости Думи за назоваване на цветя	Сегашно време на глаголи (второ спрежение) – <i>нося, носиш ..., ходя, ходиш ..., говоря, говориш ...</i>

18	Съюз. Междуметие. Частича	На улицата. Адрес Думи за означаване на посоките за движение	Разпознаване на съюза <i>И / частича ЛИ.</i> Наречие (<i>бързо-бавно</i>). Предлози за посока. Предлозите <i>в /във, с /със</i> .
19	Еднородни части в простото изречение	Планини и реки Думи за назоваване на природни забележителности в България	Бъдеще време на глагола – <i>ще ходя, ще ходиш... ; ще бъда, ще бъдеш...</i> <i>Ще пътуваме по градове и села.</i>
20	Сложно съчинено изречение	Ваканция Думи за назоваване на сезоните	Съгласуване на имена и глаголи. Употреба на наречия за означаване на време <i>Децата тичат и скачат.</i>

ШЕСТИ КЛАС – втора година

№	Теми от учебното съдържание по български език в пети клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Текстът в научното общуване	Аз съм ученик Представяне и самопредставяне Думи за назоваване на професии	Звукове и букви. Правопис на гласни звукове в ударена и в неударена сричка Въпроси отговори: <i>Какъв е той? Той е учител./ Каква е тя? Тя е учителка.</i>
2	Извличане и обработване на информация от урочна статия	В шести клас Думи за назоваване на учебни предмети; училищни и ученически принадлежности Думи за означаване на поредност – от <i>втори</i> до <i>десети</i> по ред	Изговор и правопис на гласни звукове в крайна сричка на думата Въпроси и отговори: <i>Днес имате ли математика?</i> <i>Не, нямаме. Днес имаме български език и литература.</i>
3	Изменяеми части на речта	В сладкарницата Думи за назоваване на храна	Използване на думи за учтивост: <i>Госпожо, моля едно парче торта.</i> Правопис на съгласни звукове в средата на думата Глаголът <i>ям, ядеш ...</i>
4	Показателно местоимение	На разходка из София Думи за назоваване на забележителности в София	Въпроси и отговори: <i>Извинете, господине, това ли е Софийският университет? Да, това е.</i> <i>Голям ли е този парк? Да, този парк е голям.</i> Правопис на С пред звучни съгласни в началото на думата Правопис на Т пред звучни съгласни в средата на думата

5	Въпросително местоимение	В магазина Думи за назоваване на мерни единици: килограм, грам, метър	Конструкции: <i>Магазинът е затворен /Затворено е</i> Бройна форма на съществителните имена от мъжки род: <i>един метър / два метра; един килограм / 5,6... 10 килограма</i>
6	Относително местоимение	На пазара Думи за назоваване на числата от 101 до 1000 Думи за назоваване на парите (<i>лев, стотинка</i>)	Изрази с ТРЯБВА / МОЖЕ Да-конструкции (<i>искам да купя</i>) Повелителни форми: <i>Дай! Дайте!</i>
7	Отрицателно местоимение	Пътувам със самолет Думи за назоваване на превозни средства	Въпроси и отговори: <i>Има ли билети за Варна? Да, има. Не, няма</i> <i>Вие закъде пътувате?</i> <i>Пътувам за Варна. Пътувам със самолет. Качвам се във влака. Слизам от автобуса. Карам колело.</i> <i>Кой кара този велосипед? Никой не кара този велосипед.</i>
8	Неопределително местоимение	Мода и модни списания Думи за назоваване на дрехи	Членуване на съществителното име: <i>пуловерът, пуловера – този пуловер; роклята – тази рокля; якето – това яке; панталоните – тези панталони</i> <i>Някой харесва ли тази мода? Не, никой не харесва тази мода.</i>
9	Обобщително местоимение	Приказки и филми Наименования на литературни произведения и филми, имена на герои, автори, актьори	Кратки винителни форми на личните местоимения: <i>ме, те, го, я, ни, ви, ги – Аз гледам филма. Гледам го.</i> <i>Гледам всички фантастични филми.</i>

			<p><i>Гледам ги.</i></p> <p>Правопис на съществителни имена – заглавия на книги, приказки, филми</p>
10	Звукови промени в думата.	<p>През деня и нощта</p> <p>Думи за назоваване на времето и на природни явления</p>	<p>Съществителни имена от женски род, които завършват на съгласен звук: <i>(една) есен, пролет, нощ, радост</i></p> <p>Безлични конструкции <i>(Вали, Гърми...)</i></p>
11	• Променливо Я	<p>Приатели</p> <p>Думи за назоваване на признаци на предмети и качества на хора – <i>голям, добър, лош</i></p>	<p>Степенуване на прилагателни имена <i>(по-голям, най-голям)</i></p> <p>Правопис на прилагателни имена <i>голям, голяма – големи бял, бяла – бели</i></p>
12	Сегашно деятелно причастие	<p>У дома</p> <p>Думи за назоваване на домашни любимци</p>	<p>Кратки форми на притежателните местоимения: <i>ми, ти, му, ѝ, ни, ви, им (семейството ми, баща ти, майка му)</i></p> <p>Съществителни имена от мъжки род с окончание -а: <i>баща, дядо, чичо.</i></p> <p>Образуване на умалителни съществителни: <i>куче – кученце, котка – котенце.</i></p>
13	Минало страдателно причастие	<p>В планината</p> <p>Названия на планини и върхове в България</p>	<p>Съгласуване на имената: <i>планински поток, планинска пътека</i></p> <p>Правопис на прилагателни имена: <i>есенен – есенна / зимен – зимна / каменен – каменна / ароматен – ароматна</i></p>

14	Деепричастие	Компютърни игри Думи за назоваване на компютърни принадлежности	Съгласуване на имена, местоимения и глаголи. <i>Аз играя. Иван играе. Ани и Пламен играят.</i>
15	Минало неопределено време	Спортен празник Думи за назоваване на различни спортни дейности и спортни принадлежности	Минало свършено време: <i>Аз играх. Ти игра... Ние играхме...</i> Употреба на предлози и съюзи
16	Минало предварително време	На лекар Думи и изрази за назоваване на болестно състояние и грижи за здравето	Повелителни форми на глагола: <i>отивам – Отивай! Отивайте!; сядам – Сядай! Сядайте!; лягам – Лягай! Лягайте!</i> <i>Влез! Влезте! Излез! Излезте!</i>
17	Бъдеще време в миналото	Рожден ден Думи за назоваване на датата. Думи и изрази за изказване на пожелания..	Бъдеще време на глаголите. – повелителни форми: <i>Бъди! Бъдете!</i>
18	Съюз. Междуметие. Частица	В мрежата (интернет) Думи за задаване на въпроси – кой, какво, какъв, колко, защо	Съюзи <i>а, но. Частици да, не, ще. Междуметие – ох, ах</i> Въпроси с местоименни наречия: <i>къде, кога и как</i> Степенуване на наречия: <i>по-добре, по-лошо, по-късно, по-рано</i>
19	Еднородни части в простото изречение	В парка Думи за назоваване на растения	Възвратни глаголни форми – <i>разхождам се. Момчета и момичета се разхождат в парка.</i>
20	Сложно съчинено изречение	Български празници Думи и изрази за назоваване на български празници и обичаи	Употреба на наречия за означаване на време Съвместна употреба на глаголни времена.

СЕДМИ КЛАС – първа година

№	Теми от учебното съдържание по български език в седми клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Текстът в масовата комуникация	<p>Българската азбука</p> <p>Поздрави: <i>Здравей! Здравейте! Довиждане!!</i></p> <p>Назоваване на предмети по изображения от електронни източници</p>	<p>Звукове и. букви</p> <p>Главни и малки букви.</p>
2	Извличане и обработване на информация от медиен текст	<p>Запознаване</p> <p>Поздрави: <i>Добро утро! Добър ден! Добър вечер! Лека нощ!</i></p> <p>Думи за назоваване на мъжки и женски собствени имена</p> <p>Имена на известни журналисти</p>	<p>Въпроси и отговори: <i>Ти как се казваш? Аз се казвам ... Той / Тя се казва...</i></p>
3	Художествен текст	<p>Държави и градове</p> <p>Думи за назоваване на държави и градове</p> <p>Думи за назоваване на народност</p> <p>Имена на известни писатели и поети</p>	<p>Въпроси с въпросителни думи: ОТКЪДЕ, КАКЪВ: <i>Откъде си? Какъв си по народност?</i></p> <p>Сегашно време на глагола СЪМ: <i>съм, си, е, сме, сте, са</i></p> <p><i>аз съм, ти си, той е, тя е, ние сме, вие сте, те са</i></p>
4	Думата като лексикално средство в текста	<p>Думи за учтивост</p> <p>Думи за изразяване на учтивост (<i>моля, благодаря, извинявай, заповядай</i>)</p> <p>Думи за обръщение към учител / учителка – <i>господин – господине; госпожа - госпожо</i></p>	<p>Отрицателни форми на глагола СЪМ</p> <p><i>Аз не съм ученик. Аз съм учител.</i></p> <p><i>Той не е българин. Тя не е българка.</i></p>

5	Думата като лексикално средство в текста	Училище Думи за назоваване на лица и предмети от училищния живот Дните на седмицата	Въпроси с въпросителните думи КОЙ? КОЯ? КАКВО? КЪДЕ? <i>Кой е той? Коя е тя? Какво е това?</i> Сегашно време на глагола <i>отивам</i> – <i>Къде отиваш?</i> <i>Отивам на училище.</i>
6	Думата в речниковия състав на българския език	Компютър и тетрадка Думи за назоваване на предмети от обкръжението на ученика Думи за назоваване на числата от едно до десет	Въпроси с ЛИ. Отговори с ДА / НЕ. Глаголите ИМАМ / НЯМАМ Въпроси с КОЛКО?
7	Звукови промени в думата	Междучасие Думи за назоваване на предмети в класната стая и в двора на училището Думи за назоваване на числата от единадесет до сто	Глаголите ИМА / НЯМА; <i>Какво има / няма тук (в класната стая)?</i> <i>Какво има / няма там (на двора)?</i> Изговор и правопис на гласни звукове
8	Звукови промени в думата	Плодове и зеленчуци Думи за назоваване на плодове и зеленчуци. Думи за назоваване на числата от 101 до 1000 Думи за назоваване на парите (<i>лев, стотинка</i>)	<i>Колко струва един килограм ябълки? – Четири лева и петдесет стотинки</i> Изговор и правопис на звучни съгласни.
9	Наклонение на глагола	Закуска, обяд, вечеря Думи за назоваване на часа. Български ястия	Сегашно време на глаголите (трето стречение): <i>закусвам, обядвам, вечерям</i> <i>Колко е часът?</i>
10	Преизказни глаголни форми	Диви животни и птици Думи за назоваване на диви животни и птици	Въпроси и отговори: <i>Кое е това животно?</i> <i>Това животно е мечка.</i> <i>Коя е тази птица?</i>

			<p><i>Тази птица е орел.</i></p> <p>Слушане на кратък откъс от приказка – дивите животни като герои от приказки</p>
11	Съвместна употреба на глаголни времена и наклонения	<p>Части на човешкото тялото</p> <p>Думи за назоваване на части от човешкото тяло (<i>лице, ръка, глава, ухо, око, уста...</i>)</p>	<p>Въпроси и отговори: <i>Какво е това? Това е ръка.</i></p> <p>Употреба на <i>два / две (един крак – два крака; една ръка – две ръце; едно ухо – две уши)</i></p> <p>Изговор и правопис на гласни звукове</p>
12	Съставно сказуемо	<p>Къща</p> <p>Думи за назоваване на предмети от дома</p>	<p>Съществително име – род и число:</p> <p><i>един прозорец – много прозорци; един стол – много столове; една маса – много маси; едно легло – много легла</i></p>
13	Съставно сказуемо	<p>Домашни животни</p> <p>Думи за назоваване на домашни животни – <i>кон, крава, овца, коза, прасе, кокошка, петел, куче, котка</i></p>	<p>Прилагателно име – род и число: <i>хубав, хубава, хубаво, хубави</i></p> <p><i>Какъв кон? – голям</i> <i>Каква котка? – голяма</i> <i>Какво куче? – голямо</i> <i>Какви кокошки? – големи</i></p>
14	Просто и сложно изречение	<p>Подаръци</p> <p>Думи за назоваване на цветовете</p>	<p>Заместване на имената с лични местоимения: <i>Иван купува книга. – Той купува книга.</i></p>
15	Сложно изречение – видове по състав	<p>Семейство</p> <p>Думи за назоваване на роднински имена</p>	<p>Членуване на съществителните имена (<i>мъж -ът/-а; жена -та, дете -то, родители -те</i>)</p>
16	Сложно съставно изречение	<p>Книги и игри</p> <p>Думи за назоваване на месеците.</p>	<p>Сегашно време на глаголи (първо спрежение) – <i>чета, четеш ...; играя, играеш ...</i></p>

17	Сложно смесено изречение	На гости Думи за назоваване на цветя	Сегашно време на глаголи (второ спрежение) – <i>нося, носиш ..., ходя, ходиш ..., говоря, говориш ...</i>
18	Сложно смесено изречение	На улицата. Адрес Думи за означаване на посоките за движение	Наречие (<i>бързо-бавно</i>) Предлози за посока Предлозите <i>в /във, с /със</i>
19	Пряко, непряко и полупряко предаване на чужда реч	Планини и реки Думи за назоваване на природни забележителности в България	Бъдеще време на глагола – <i>ще ходя, ще ходиш... ; ще бъда, ще бъдеш...</i>
20	Предаване на чужда реч	Ваканция Думи за назоваване на сезоните	Съгласуване на имена и глаголи. Употреба на наречия за означаване на време

СЕДМИ КЛАС – втора година

№	Теми от учебното съдържание по български език в седми клас	Лексикално-тематична прогресия	Граматична прогресия
1	Текстът в масовата комуникация	Аз съм ученик Представяне и самопредставяне Думи за назоваване на професии	Звукове и букви. Правопис на гласни звукове в ударена и в неударена сричка Въпроси отговори: <i>Какъв е той? Той е учител. / Каква е тя? Тя е учителка.</i>
2	Извличане и обработване на информация от медиен текст	В седми клас Думи за назоваване на учебни предмети; училищни и ученически принадлежности Думи за означаване на поредност – от <i>втори</i> до <i>десети</i> по ред	Изговор и правопис на гласни звукове в крайна сричка на думата Въпроси и отговори: <i>Днес имате ли математика?</i> <i>Не, нямаме. Днес имаме български език и литература.</i>
3	Художествен текст	Книги и филми Наименования на литературни произведения и филми, имена на герои, автори, актьори	Правопис на съществителни имена – <i>заглавия на книги, приказки, филми</i>
4	Думата като лексикално средство в текста	Мода и модни списания Думи за назоваване на дрехи	Членуване на съществителното име: пуловерът, пуловера – <i>този пуловер; роклята – тази рокля; якето – това яке; панталоните – тези панталони</i>
5	Думата като лексикално средство в текста	В магазина Думи за назоваване на мерни единици: <i>килограм, грам, метър</i>	Бройна форма на съществителните имена от мъжки род: <i>един метър / два метра; един килограм / 5,6... 10 килограма</i> Конструкции: <i>Магазинът е затворен /Затворено е</i>

6	Думата в речниковия състав на българския език	Приятели Думи за назоваване на признаци на предмети и качества на хора – <i>голям, добър, лош</i>	Степенуване на прилагателни имена (<i>по-голям, най-голям</i>) Правопис на прилагателни имена <i>голям, голяма – големи бял, бяла – бели</i>
7	Звукови промени в думата	У дома Думи за назоваване на домашни любимци	Образуване на <i>умалителни съществителни: куче – кученце, котка – котенце.</i> Правопис на Т пред звучни съгласни в средата на думата (<i>сватба</i>) Съществителни имена от мъжки род с окончание -а: <i>баща, дядо, чичо.</i>
8	Звукови промени в думата	През деня и нощта Думи за назоваване на времето и на природни явления	Съществителни имена от женски род, които завършват на съгласен звук: (<i>една</i>) <i>есен, пролет, нощ, радост</i> Правопис на С пред звучни съгласни в началото на думата Безлични конструкции (<i>Вали, Гърми...</i>)
9	Наклонение на глагола	На пазара Думи и изрази при закупуване на стоки	Изрази с ТРЯБВА / МОЖЕ Да-конструкции (<i>искам да купя</i>) Повелителни форми: <i>Дай! Дайте!</i>
10	Наклонение на глагола. Преизказни глаголни форми	На лекар <i>Думи и изрази за назоваване на болестно състояние и за грижа за здравето</i>	Повелителни форми на глагола: <i>отивам – Отивай! Отивайте!; сядам – Сядай! Сядайте!; лягам – Лягай! Лягайте!</i> <i>Влез! Влезте! Излез! Излезте!</i>

11	Съвместна употреба на глаголни времена и наклонения	Пътувам със самолет Думи за назоваване на превозни средства	Въпроси и отговори: <i>Има ли билети за Варна? Да, има. Не, няма</i> <i>Вие закъде пътувате?</i> <i>Пътувам за Варна. Пътувам със самолет. Качвам се във влака. Слизам от колата (автомобила). Карам колело (велосипед).</i>
12	Съвместна употреба на глаголни времена и наклонения	В сладкарницата Думи за назоваване на храна	Използване на думи за учтивост: <i>Госпожо, моля едно парче торта.</i> Правопис на съгласни звукове в средата на думата Глаголът <i>ям, ядеш ...</i>
13	Съставно сказуемо	На разходка из София Думи за назоваване на забележителности в София	Въпроси и отговори: <i>Извинете, господине, това ли е Софийският университет? Да, това е. / Голям ли е този парк? Да, този парк е голям.</i>
14	Просто и сложно изречение	Компютърни игри Думи за назоваване на компютърти принадлежности	Кратки винителни форми на личните местоимения: <i>ме, те, го, я, ни, ви, ги –</i> <i>Аз те поздравявам за победата в играта.</i>
15	Сложно изречение – видове по състав	В планината Названия на планини и върхове в България	Кратки форми на притежателните местоимения: <i>ми, ти, му, ѝ, ни, ви, им –</i> <i>Класът ни отива на екскурзия.</i> Съгласуване на имената: <i>планински поток, планинска пътека</i> Правопис на прилагателни имена: <i>есенен – есенна /</i>

			<i>зимен – зимна / каменен – каменна / ароматен – ароматна</i>
16	Сложно съставно изречение	Рожден ден Думи за назоваване на датата. Думи и изрази за изказване на пожелания..	Бъдеще време на глаголите. – повелителни форми: <i>Бъди! Бъдете!</i>
17	Сложно смесено изречение	Спортен празник Думи за назоваване на различни спортни дейности и спортни принадлежности	Минало свършено време: <i>Аз играх. Ти игра... Ние играхме...</i> Употреба на предлози и съюзи
18	Сложно смесено изречение	В мрежата (интернет) Думи за задаване на въпроси – <i>кой, какво, какъв, колко, защо</i>	Въпроси с местоименни наречия: <i>къде, кога и как</i> Степенуване на наречия: <i>по-добре, по-лошо, по-късно, по-рано</i>
19	Пряко, непряко и полупряко предаване на чужда реч	В парка Думи за назоваване на растения	Съвместна употреба на глаголни времена. Възвратни глаголни форми – <i>разхождам се.</i>
20	Предаване на чужда реч	Български празници Думи и изрази за назоваване на български празници и обичаи	Употреба на наречия за означаване на време

3. УЧЕБНИ И УЧЕБНО-ПОМОЩНИ МАТЕРИАЛИ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ОБУЧЕНИЕ И ЗА САМОПОДГОТОВКА

3.1. Примерни задачи за обучение по теми и дейности

Вариант 1 – първа година
Начален етап (2. клас)

Към тема 1

Слушане и говорене

1. Изговорете думите по картинките.

(Учителят показва предметите по картинки. Учениците назовават тези предмети.)

Четене и писане

2. Използвайте буквите, за да напишете думи.

Модел:

а б к у а з

а	з	б	у	к	а
---	---	---	---	---	---

ж ъ м

--	--	--

е ж н а

--	--	--	--

б к в а у

--	--	--	--	--

м е м и о ч

--	--	--	--	--	--

е о м м ч

--	--	--	--	--

д т е е

--	--	--	--

3. Прочетете думите на глас. Подредете ги по азбучен ред.

Модел: автобус, банан, влак, гълъб ...

риба, компютър, мишка, телефон, автобус, банан, дърво, лале, влак, самолет гълъб, заек, жаба, елен, игла, Йордан, нож, охлюв, параход, ученик, Франция, ябълка, ютия, щъркел, хляб, царевица, часовник, шейна

Към тема 2

Слушане и говорене

1. Задавайте въпроси и отговаряйте по модела.

(Учителят посочва двама ученици и подава репликите)

Модел: – *Ти как се казваш?*

– *Аз се казвам Иван.*

Четене и писане

2. Попълнете празните места.

Модел: Аз ..... Милена. / Аз се казвам Милена.

Аз ..... Милена.

Ти ..... .

Аз ..... Петър.

..... казва Стефан Димитров.

Тя се ..... .

3. Попълнете репликите в диалозите.

Модел: – *Здравей, Николай!*

– *Здравей, Митко.*

а) – Здравей, Николай!

– _____

б) – Довиждане, Ани!

– _____

в) – Добър ден, Иване!

– _____

г) – _____ !

– Добро утро, Мария!

Към тема 3

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпроса: *Какво е това?*

(Учителката показва картинки с изображение на играчки и предмети от детски игри (топка, кукла, хвърчило, пъзел, лего)

2. Чуйте гласните звукове. Произнесете гласните звукове по двойки. Как се произнася всеки звук?

(Учителят изговаря гласните звукове по двойки, като посочва с жест начина на изговаряне на широките и на тесните гласни звукове. Учениците повтарят.)

Четене и писане

3. Попълнете буквите в думите. Прочетете думата, която се образува от цветните квадратчета.

Модел:

е, о
т е л е ф о н

е, о,
т л ф н

о, ю
х л в

о, ъ, ю
п м п т р

а, у
к к л

о, а, у
в т б с

4. Препишете думите, като поправите грешките.

Модел: йутийа – ютия

топкъ – топка

а) йутийа, йабълка, Йасен, Йулиа

б) топкъ, куклъ, хварчилу, игръ, пубеда

Към тема 4

Слушане и говорене

1. Бройте от едно до десет.

(Учителят дава знак всички ученици заедно да броят от едно до десет. След това един ученик сам изговаря числата от едно до десет.)

2. Отговорете на въпроса: **Какво е това?**

(Учителят посочва предмети в класната стая и задава въпроса. Учениците отговарят.)

Четене и писане

3. Препишете думите, като изберете подходящата буква.

Модел: молив/ф – молив

молив/ф, тетрад/тка, подд/т, гардероб/п, праг/к

- Направете проверка в речник, ако се затрудните.

4. Препишете думите, като поправите грешките.

Модел: *ношт – нощ*

ношт, училиште, даска, учебник, раницъ

Към тема 5

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпросите: Откъде си? Какъв си по народност?

(Учителят задава въпроси. Учениците отговарят. След това работят по двойки: задават въпроси и отговарят.)

Четене и писане

2. Попълнете празните места.

Модел: *Аз _____ ученик. - Аз съм ученик.*

- а) Аз _____ ученик.
Аз _____ българин.
Ти _____ .
Той _____ .
Тя _____ украинка.
То _____ дете от детската градина

- б) _____ сме ученици .
_____ сте _____ .
_____ са _____ .

3. Отречете твърденията

Модел: *Той е ученик. - Той не е ученик.*

Аз съм от Франция.	Аз _____.
Те са от Австрия.	Те _____.
Ние сме учители.	Ние _____.
Ти си от България.	Ти _____.
Вие сте от София.	Вие _____.

Към тема 6

Слушане и говорене

1. Разговаряйте по двойки.

Модел: – *Здравей, Тошко!*

– *Здравей, Иво!*

– *Къде отиваш?*

– *Отивам на училище*

Четене и писане

2. Разкрийте скобите.

Модел: Данчо (ставам) рано. – Данчо става рано.

Данчо (ставам) рано.

Румяна (отивам) на училище.

Ти (бързам) за часа.

Той (закусвам) в училище.

Тя (тичам) на двора.

Аз (имам) игри.

Митко (нямам) хвърчило

3. Преобразувайте изреченията по модела.

Модел: Аз закусвам – Аз не закусвам.

Аз имам учебник – Аз нямам учебник.

Аз тичам. – _____

Ти имаш тетрадка. – _____

Петър има раница. – _____

Калина разговаря с Румяна. – _____

Той разбира урока. – _____

Аз имам лаптоп. – _____

Стефан иска лаптоп. – _____

Мария има чанта. – _____

Към тема 7

Слушане и говорене

1. Какво прави Стефан през седмицата? Разкажете по картинките.

(Учениците самостоятелно подготвят разказ по картинки, предоставени от учителя.)

Модел: (На 7 отделни картинки са изобразени следващите дейности)

В понеделник Стефан става рано.

Във вторник Стефан има час по музика.

В сряда Стефан решава задачи.

В четвъртък Стефан гледа телевизия.

В петък Стефан тича на двора.

В събота Стефан отива на кино.

В неделя Стефан се събужда късно.

Четене и писане

2. Попълнете с отиваме, отивате, отиват.

Модел: Ние отиваме на стадиона.

Ние _____ на стадиона.

Вие _____ на училище.

Боряна и Мая _____ на кино.
Те _____ на гости.
Вие _____ на разходка.
Ние _____ на мач.

3. Свържете съответствията.

Милена и Петър	имаш компютър
Светла	ставаме рано
Аз	отиват на училище
Ние	няма учебник
Вие	закусвам
Ти	нямате тетрадки

Към тема 8

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпросите.

Какво има вкъщи?

Какво няма вкъщи?

Четене и писане

2. Попълнете празните места.

Модел: една стая, много стаи

една стая, много .....

една стена, много .....

една жена, много .....

една топка, много .....

една врата, много .....

един прозорец, много .....

един стол, много столове

един ключ, много .....

едно бюро, много бюра

едно огледало, много .....

3. Поставете на празните места *един, една, едно или много.*

Модел: една стая

..... стая	..... лампа	..... чанта
..... стол	..... телевизори	..... легло
..... огледало	..... деца	..... гардероб
..... чанти	..... маса	..... стаи

Към тема 9

Слушане и говорене

1. Бройте от единадесет до двадесет. А след това по десетици до сто.

Учителят дава знак всички ученици заедно да броят от единадесет до двадесет. След това всички ученици броят по десетици до сто. Упражнението се повтаря от всеки ученик поотделно.

Четене и писане

2. Отделете думите в изреченията и поправете грешките.

Модел: Аз съм от София. – Аз съм от София.

Аз съм от София.   Тиситопловдив.   Вие отивате във Франция.
Ниеразговаряемската потелефона. Петъриниколайгледаттелевизия.

3. Подредете диалога.

- Благодаря!
- Ани, какво искаш за закуска?
- Заповядай!
- Един сандвич, моля.

Към тема 10

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпросите:

Какво закусваш?

Какво обядваш?

Какво вечеряш?

Четене и писане

2. Поставете „два“ или „две“ на празните места.

Модел: две лъжици; два ножа

..... прозореца	..... етажа	..... лампи
..... стаи	..... вази	..... легла
..... супи	..... торти	..... таратора

3. Довършете думите по модела.

Модел: три килим ... – три килима

три килим ...	три етаж ...	пет сандвич ...	четири час ...
два хотел ...	седем стол ...	десет прозорец ...	осем нож...

Към тема 11

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпросите:

*Кой има брат? Как се казва той?
Кой има сестра? Как се казва тя?
Кой има куче? Как се казва кучето?
Кой има баба? Как се казва бабата?
Кой има дядо? Как се казва дядото?*

Четене и писане

2. Съвържете думите с правилния член.

брат	_____	-ЪТ, -а	сестрички	-ЪТ, -а
сестра		-та	син	-те
родители		-то	майка	-то
дете		-те	братче	-та

3. Членувайте думите в изреченията.

Модел: Майка... влиза в стая ... / Майката влиза в стаята.

Дете... отива на училище.
Родители... отиват на работа.
Майка... влиза в хол....
Баща... закусва в кухня...
Дядо... става от стол...
Баба... излиза от стая...
Семейство... вечеря вкъщи.

Към тема 12

Слушане и говорене

1. Разговаряйте по двойки по модела:

Какъв е цветът? – ученик посочва предмет (например с червен цвят).

Цветът е червен.

Четене и писане

2. Попълнете празните места.

Модел: ... човек / добър човек

а) добър, добра, добро, добри

... човек   ... майка
... баща   ... дете

... дядо   ... момчета
... чичо   ... леля

б) *малък, малка, малко, малки*

... брат   ... деца
... сестра   ... дете
... братче   ... момичета
... сестричка   ... кученце

3. Свържете съответствията.

роза	синя
лале	жълто
кокиче	червен
теменужка	червена
карамфил	бяло

Към тема 13

Слушане и говорене

1. Въпроси и отговори за названията на дрехи по модела:

Какво е това?

Това е риза.

Четене и писане

2. Разкрийте скобите.

Модел: (черен) сако / черно сако

(хубав) рокля
(син) пола
(бял) фланелка
(сив) костюм
(къс) панталонки
(кожен) ръкавици
(голям) обувки

3. Отрежете твърденията по модела.

Модел: дълъг панталон – панталонът не е дълъг

дълга пола – полата не е _____
голямо яке – _____
хубава блуза – _____
зелено сако – _____
малки обувки – обувките не са _____
черни чорапи – _____
кожени ботуши – _____

Към тема 14

Слушане и говорене

1. Разговаряйте по модела:

Какво прави мечката? – Мечката спи.

Какво правят птичките? – Птичките пеят.

Четене и писане

2. Прочетете и определете: *вярно / невярно.*

	Вярно	Невярно
Маймуните скачат.	✓	
Жирафът има дълга шия.		
Мечката е бяла.		
Паунът няма красива опашка.		
Славеите не са птици.		
Орелът е птица		
Лъвът е царят на животните.		
Лъвът и чакалът не са хищници.		
Слонът е голям.		
Зебрата има хобот.		
Катеричката е зелена		

3. Свържете съответствията.

лисицата има	скача
пантерата е	страшен
таралежът е	хищник
заекът	дълга опашка
змиите са	бодлив
глиганът е	опасни

Към тема 15

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпросите.

Какво има в къщата на баба? Какво няма?

Какво има на двора? Какво няма?

Четене и писане

2. Отделете думите в изреченията.

Модел: Аз много обичам баба. – Аз много обичам баба.

Аз много обичам баба.

Къщата на баба е голяма.

Вдвораимамногоживотни.
Краватадавамногомляко.
КучетосеказваШаро.

3. Подредете думите в изречения.

Модел: кон дядо хубав има – Дядо има хубав кон.

кон дядо хубав има
големи кокошките яйца снасят
кукурига двора петелът в
и куче аз котка имам
котки обича кучета Милена и
животни в много баба двора има

Към тема 16

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпросите.

Колко са сезоните? Кои са те?
Колко са месеците в годината? Кои са те?
Кои месеци са: пролетни, летни, есенни и зимни?
Колко часа има в едно денонощие?
Колко минути има в един час?
Колко секунди има в една минута?

Четене и писане

2. Препишете изреченията и попълнете празните места.

Модел: В планината има сняг до късна ..... – В планината има сняг до късна пролет .

В планината има сняг до късна ..... .
През ..... се пързалям с шейна.
Есента е след ..... , а пролетта е след ..... .
От месец ..... започва новата година.
През месец ..... започва учебната година.
Зимата е ..... декември ..... март.
..... юни започва лятото.
През ..... е много топло.

3. Препишете думите, като ги свържете по модела:

Модел: слънчево време

слънчево	месец
дъждовен	нощ
слънчеви	година
учебна	час

учебен	дни
тъмна	време

Към тема 17

Слушане и говорене

1. Разговаряйте по двама за българските празници. Кои празници са през декември и януари? А кои са през април и май?

Четене и писане

2. Препишете текста, като изберете един от предложените глаголи.

Модел: Данчо върви / вървят по улицата. / Данчо върви по улицата.

Данчо *върви / вървят* по улицата.

Калина и Данчо *играем / играят* вкъщи.

Аз *ям / ядем* торта.

Ти *пия / пиеш* сок.

През лятото децата *не ходят / не ходите* на училище.

Мама *готвя / готви* в кухнята.

Татко *работи / работиш* на компютър.

3. Преобразувайте изреченията по модела.

Модел: Аз уча – Аз не уча.

Аз чета. – _____

Ти пишеш. – _____

Те ходят на кино. – _____

Калина говори по телефона. – _____

Ние играем на двора. – _____

Стефан пие вода. – _____

Вие носите подаръци. – _____

Децата играят с топка. – _____

Към тема 18

Слушане и говорене

1. Разговаряйте по модела:

Модел: – Къде живееш?

– Аз живея в София, улица „Любен Каравелов” № (номер) 10.

Четене и писане

2. Поставете „в” или „във”; „с” или „със”

Модел: във водата, в града; със Стефан, с молив

а) в, във

Тя плува ..... водата.
Той работи ..... фирмата.
Мария живее ..... Варна.
Те работят ..... Франция.

Иван често ходи ..... града.
Баба спи ..... стаята.
Аз живея ..... къща.
Вие учите ..... България.

б) с, със

Ани разговаря ..... Стефан.
Аз уча ..... Захари.
Той пътува ..... самолет.
Тя е ..... зелена рокля.

Той пише ..... молив.
Милена говори ..... Петър.
Пламен се разхожда ..... кучето.
Той е ..... нови обувки.

3. Свържете съответствията.

Ние	дава път
Полицаят	свети зелено
Аз зная	адреса
Светофарът	вървим направо
Ти	завивате наляво
Иван върви	бързо
Данчо и Стефан	завиваш надясно
Вие	живеят в София

4. Препишете текста, като попълните думите в него.

Модел: София е столица на България

София е ..... на България. Тя е голям административен, търговски и културен ..... В града ..... автобуси, тролейбуси и трамваи. Има и ..... Нови модерни магазини ..... на една от централните улици - Витоша.

През пролетта София е много красива със ..... дървета.

Думи за попълване: център, се движат, столица, има, метро, зелените

Към тема 19

Слушане и говорене

1. Разкажете накратко какво ще правите в събота и неделя.

Четене и писане

2. Препишете изреченията, като изразите действията в тях като бъдещи.

Модел: В неделя ще бъдем на екскурзия до Боянския водопад.

В неделя сме на екскурзия до Боянския водопад.

През лятото Мария е на почивка в планината.

През зимата вие карате ски в Рила.

В Пловдив се разхождаме край река Марица.
В планината децата берат цветя.
Татко лови риба в река Дунав.

3. Подредете диалога.

- Аз съм добре. Ще ходя в планината.
- Здравейте, момичета! Как сте?
- Съжалявам.
- А ти как си?
- Не сме добре. Учим за изпит.

Към тема 20

Слушане и говорене

1. Кой е любимият ви сезон? Изразете го с рисунка. Опишете това, което нарисовахте.

Четене и писане

2. Прочетете откъс от стихотворение на Елин Пелин. Назовете сезона, за който се говори в него. Препишете текста в тетрадката.

*Есен златокоса,
дрипава и боса,
ходи из гората
и брули листата.*

3. Разгледайте рисунката. Напишете думите, които назовават предметите и лицата, които виждате на картините.

(Примерна рисунка: слънчев ден, две момчета карат колело в парка. Наоколо деца, родители, пейки, дървета, цветя)
...

4. Разкрийте скобите. Използвайте някои от изразите, за да опишете годишен сезон по картина.

Модел: (златен) есен – златна есен

(златен) есен; (сочен) плодове; (дълъг) ден (горещо) лято; (зелен) пролет;
(тъмен) нощ; (студен) месец; (висок) планина

Вариант 2 – втора година
Начален етап (2. клас)

Към тема 1

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпросите: *Какъв е той? Каква е тя?*

*Учителят показва изображения на хора с различни професии.
Учениците назовават тези професии.*

Четене и писане

2. Попълнете празните места, като напишете главни букви, където е необходимо.

Модел: ..... се казвам Виолета Иванова. / **Аз** се казвам Виолета Иванова.

..... се казвам Калина. .... съм. Българка ..... . Живея
В .....

..... госпожа Виолета Иванова. .... е ..... . Живее във
.....

Той ..... господин Николай Георгиев. .... е. Живее и
..... в Пловдив.

*Думи за попълване: аз, учителка, София, съм, е, лекар, работи,
тя, ученичка, Варна*

3. Препишете думите, като поправите грешките. Прочетете ги на глас.

Модел: шофйор – шофьор

а) шофйор, танцйорка, фризйоркъ, пует, прудавацкъ, сирвительор

б) кумпютар, тилифон, автубус, учебник, даска, зъдача

Към тема 2

Слушане и говорене

1. Отговорете на въпроса: **Кой по ред е ... (ученикът, чинът)?**

Модел: Първи / Втори / Трети ...

Четене и писане

2. Прочетете откъс от стихотворението „Първите уроци” на Елисавета Багряна. Поставете ударенията (отбележете сричките, които се изговарят с по-голяма сила на гласа).

*Модел: Първите уроци
виждат ми се тежки*

Първите уроци
виждат ми се тежки –
как да ги науча,
без да правя грешки?

Четенето лесно,
писането лесно,
но от таз задача
иде ми да плача.

(Елисавета Багряна)

3. Препишете думите, като поправите грешките. Прочетете ги на глас.

Модел: шофйор – шофьор; учъ – уча

а) шофйор, танцйорка, фризйоркъ, пует, прудавацкъ, сирвительор

б) учъ, четъ, пишъ, говоръ, вървъ, ходъ

в) математикъ, музикъ, физколтура

Към тема 3

Слушане и говорене

1. Разговаряйте по модела:

- Какво ядеш?
- Аз ям сладолед. А ти?
- Аз ям салата.
- А какво пиеш?
- Пия сок. А ти какво пиеш?
- Аз пия чай.

Четене и писане

2. Изберете буквата и напишете правилно думите. Прочетете ги.

Модел: сла~~д~~/ткар - сладкар

сла~~д~~/ткар, сладолед~~д~~/т, шокола~~д~~/т, мед~~д~~/т, карто~~в~~/ф, морко~~в~~/ф, ори~~з~~/с,
пра~~з~~/с, боб~~б~~/п, дро~~б~~/п, со~~г~~/к,

3. Подредете диалога.

Сервитър: Какво желаете, моля?

Ани: Тогава искам само кафе с мляко и без захар.

Пламен: А аз искам ягоди със сметана и кафе с много захар.

Сервитър: Нямаме. Предлагаме палачинка с мед и орехи.

Ани: Палачинка с шоколад.

Към тема 4

Слушане и говорене

1. Разкажете накратко кои забележителности на София познавате.

Четене и писане

2. Попълнете думите в изреченията. Прочетете изреченията на глас.

Модел: Това е Националният дворец на културата.

Това е Националният дворец на _____.

Каква хубава _____!

Тава е площад „Света Неделя” и църквата _____.

Тези жълти _____ също са забележителност на София.

Това е централният _____ „Княз Александър Батенберг”.

Това е Художествената _____.

Това е _____ „Св. Александър Невски”

Ние отиваме на _____ в Южния парк.

Думи за попълване: културата, „Света Неделя”, павата, площад, катедралата, разходка, сграда, галерия

3. Препишете текста, като поправите грешките.

Модел: Там има разкопки от стария град.

Там има раскопки от стария грат.

Зградата на Народния театър е много хубава.

В ресторанта има свадба.

Тази улица води до Лъвоф мост.

Това е Орлоф мост.

Васил Лефски е български герой

Ние се намираме на площат „Народно събрание”.

Към тема 5

Слушане и говорене

1. Влезте в ролята на продавач и на купувач и участвайте в диалози.

Четене и писане

2. Отговорете на въпросите.

Модел: Колко стотинки струва един молив? – Един молив струва осемдесет стотинки.

Има ли карта на София? – Да, има. / Не, няма.

- а)
- Колко стотинки струва един молив? _____
  - Колко лева струват картичките? _____
  - Колко струва книгата? _____
  - Колко струват тетрадките? _____
- б)
- Има ли карта на София? _____
  - Има ли големи папки? _____
  - Има ли учебници? _____
  - Има ли бели листове? _____

3. Подредете диалозите.

- а)
- Благодаря! Довиждане!
  - Добър ден! Има ли цветна хартия?
  - Колко струва?
  - Добър ден! Да, има.
  - Заповядайте!
  - Моля, дайте два пакета!
  - Един пакет струва 8 лева.
- б)
- Добър вечер! Отворено ли е?
  - Утре също ще е затворено. Ще отворим в понеделник.
  - А утре кога ще отворите?
  - Не. Магазинът е затворен.

Към тема 6

Слушане и говорене

1. Разговаряйте по двойки.

Модел: – Колко струва един килограм ябълки?
– Два лева и петдесет стотинки.
– Колко струват два килограма череши?
– Петнайсет лева и шейсет стотинки

Четене и писане

2. Напишете с думи:

Модел: 1,50 м - един метър и петдесет сантиметра

1,50 м; 3,10 см; 65 см; 2 м; 15,05 м; 3 кг; 850 г; 5,250 кг

3. Попълнете диалога.

Модел: Извинете, колко струват прасковите?

- Извинете, колко _____ прасковите?
- Три _____.
- А кайсиите?
- Те са два лева и петдесет _____.
- Моля, дайте един _____ праскови и два _____ кайсии!
- Заповядайте! _____ ли друго?
- Да. Две краставици, моля.
- Краставиците тежат 800 _____.
- Добре. Дайте кило и _____ домати!
- Имаме и хубави _____. Искате ли?
- Не. Благодаря! Довиждане!

Думи за попълване: струват, килограма, лева, стотинки, килограм, желаете, грама, чушки, половина

Към тема 7

Слушане и говорене

1. Задавайте и отговаряйте на въпроси.

Модел: *Иване, имаш ли билет за автобуса? – Да, имам. / Не, нямам.*

Закъде пътуваш? – Пътувам за Пловдив.

Четене и писане

2. Попълнете празните места.

Модел: *Има ли билети за София?*

Има ____ билети за София?

____ пътувате?

____ самолет ли пътувате?.

Виолета ____ във влака.

Николай ____ от колата.

Детето кара ____ .

Думи за попълване: ли, където със, се качва, слиза, колело

3. Свържете съответствията.

Пътувам за	самолет
Пламен кара	от Бургас
Те тръгват	Варна.
Светла се качва във	велосипед
Вие пътувате със	от автобуса
Ти слизаш	влака

Слушане и говорене

1. Слушайте откъс от стихотворението „До мама и татко” от Калина Малина. Открийте три думи, с които се назовават части на тялото.

Учителят (или дете, носител на езика) чете текста, като посочва ръцете, краката и оочите при изговаряне на съответните думи в стиховете. Учениците слушат и изговарят думите.

До мама и татко

Аз имам две **ръчички**,
две палави сестрички,
една със друга знаят
самички да играят.
Аз имам две **краченца**,
две палави момченца –
те много се обичат,
едно след друго тичат.
Аз имам две **очички**,
небесни две звездички.

Четене и писане

2. Прочетете откъс от стихотворението на Калина Малина. За непознатите думи използвайте речник.

- Препишете подчертаните думи. Срещу всяка от тях напишете нечленуваната форма в единствено число.

Модел: ушенца - ушенце

До мама и татко

Аз имам две ушенца,
две кротички мишленца...
В средата на лицето
е вирнато нослето...
Устата ми обича
да бърби и да срича
две думички тя сладко
да казва мама, татко. (Калина Малина)

- Научете откъса от стихотворението наизуст.

3. Поправете грешките.

Модел: Родителите на Светла пристигат в училището.

Родители на Светла пристигат във училището.
Баща на Иван е учител.
През пролета ще имаме въканция.
Коса на Ани е дългъ.
Очи на Мая са сини.
Уста на куче е утворена.
Уши на заек са дълги.
Лице на момиче е красиву.

Към тема 9

Слушане и говорене

1. Състезавайте се по групи: Коя група ще каже най-много имена на литературни произведения и филми (на български език).

Четене и писане

2. Във всеки въпрос попълни подходящата дума.

– Харесваш ли ..... ?

– Да, харесвам го.

– Познаваш ли ..... ?

– Да, познавам я.

– Искаш ли ..... ?

– Да, искам ги.

– Поздравяваш ли ..... ?

– Да, поздравявам ги.

– Четеш ли ..... ?

– Да, чета я.

Думи за попълване: книгата, Боян, моливите, учителите, Ана

3. Свържете съответствията. Помогнете си с речник.

Без наука	не учи
Блага реч	няма сполука
Книгата е	той ще сполучи
Казана дума	железни врати отваря
Книгата на зло	хвърлен камък
Който се учи,	четири очи

Към тема 10

Слушане и говорене

1. Разкажете за любимите ви компютърни игри. Използвайте изрази като:

Любителите ми игри са ...

С приятелите ми играем в интернет на ...

Харесвам много супергероите (Човека паяк, Батман ....)

Аз побеждавам много

Четене и писане

2. Преобразувайте изразите по модела:

Модел: компютърът на Иван – компютърът му

книгата на Мария – _____
родителите на Петър и Мая – _____
кучето на детето – _____
паметта на компютъра – _____
играта на момчетата – _____
колелото на татко – _____
колата на мама – _____
принтерът на сестра ми – _____
книгите на брат ти – _____

3. Подредете думите в изречения и ги напишете в тетрадката.

Модел: съхранява, много, той, информация – Той съхранява много информация.

голяма, има, компютърът, памет
ми, нов, има, компютър, брат
майка, учителка, ти, е
родителите, работят, ви, в, фирма, голяма
сестра, със, ми, на, компютърни, играем, игри

Към тема 11

Слушане и говорене

1. Гледайте последната част от приказката „Дядо дърпа ряпа”.

Отговорете на въпроса: Кои дърпат ряпата?

(Учителят може да покаже на учениците анимирана част от приказката, а може и само една картинка, на която са всички герои от приказката: дядото, бабата, внучката, кучето, котката, мишката.)

Четене и писане

2. Образувайте думи по модела:

Модел: куче – кученце

куче – _____
котка – _____

мишка – _____
пиле – _____
петел – _____
агне – _____
заек – _____

3. Изберете подходящата дума.

Модел: Ученикът я поздравява.

Учителката има рожден ден. Ученикът **я / ѝ** поздравява.

Аз имам приятел. Приятелят **ме / ми** пристига в събота от Бургас.

Ти имаш кученце. Кученцето **те / ти** е много хубаво.

Мария е вкъщи. Майка **я / ѝ** също е вкъщи.

Иван заминава за Франция. Баща **го / му** също заминава за Франция.

Аз имам котенце. Много **го / му** обичам.

Децата пристигат със самолет от Варна. Дядо **ги / им** посреща на летището.

Към тема 12

Слушане и говорене

1. Разгледайте снимките на Калоян и Марина. Опишете външния вид на момичето и на момчето, като отговорите последователно на въпросите.

Какъв е Калоян?	Каква е Марина?
а) висок, нисък, среден на ръст	а) висока, ниска, средна на ръст
б) дебел, слаб	б) дебела, слаба
в) русокос, с черна коса	в) русокоса, с кестенява коса
г) с дълга коса, с къса коса	г) дългоса, с къса коса
д) синеок, с кафяви очи, с пъстри очи	д) синеока, с тъмни очи
е) красив, симпатичен	е) красива, симпатична

Четене и писане

2. Разкрийте скобите по модела.

Модел: Тя е (голям) от него. – Тя е по-голяма от него.

Брат ми е (малък) от мене. _____

Аз съм (висок) в класа. _____

Милена е (нисък) от Юлия. _____

Сестра ми е (голям) от брат ти. _____
Мария е (добър) приятелка на Ани. _____
Те са (добър) приятели на семейството ни. _____

3. Свържете противоположностите.

добър	тъжен
честен	лош
весел	нечестен
смел	груб
любезен	страхлив

Към тема 13

Слушане и говорене

1. Разгледайте картинките и кажете от какво се оплакват те.
Използвайте изразите.

Боли го стомах
Има хрема
Боли я глава

<i>(Жена се държи с ръце за главата.)</i>	<i>(Момче се държи за стомаха.)</i>	<i>(Момиче си бърше носа с носна кърпа.)</i>
---	-------------------------------------	--

Четене и писане

2. Преобразувайте изразите по модела:

Модел: *Отивам в болницата. – Отивай в болницата! Отивайте в болницата!*

Отивам в болницата.
Сядам на стола.
Лягам на леглото.
Влизам в училището.
Излизам от лекарския кабинет.
Отварам вратата.
Затварям прозореца.

3. Попълнете диалозите.

Модел: – *Кое ухо те боли?*
– *Болят ме и двете уши.*

- а)
– *Коя ръка те боли?*
– _____ и двете ръце.
- б)
– *Имаш ли на ушите обици?*
– *Имам само на едното _____.*

- в)
– Зачервено ли е едното ми око?
– И двете ти _____ са _____.

Към тема 14

Слушане и говорене

1. За какво мечтаете? Разкажете.

Модел: Мечтая да пътувам в непознати страни.

Мога да свиря на китара. Искам да стана музикант.

Искам да съм като татко, но трябва да уча повече.

Четене и писане

2. Попълнете празните места.

Модел: Искам да дойда на празника.

Искам да _____ на празника.

Мечтаеш ли _____ футболист?

Ти _____ бъдеш певица.

Той _____ да стане музикант.

Аз мога _____ на китара.

Те могат _____.

Думи за попълване: дойда, трябва, да станеш, може да, да танцуват, да свиря

3. Подредете диалога.

- Това е от компютъра. Иди на очен лекар!
- Очният лекар може да те приеме спешно.
- А, вече не ме болят.
- Ох, много ме болят очите! Не мога да чета.
- Нямам записан час.
- Митко, трябва да четеш.

Към тема 15

Слушане и говорене

1. Разговаряйте по двама за рождените си дни: дата на раждане; пожелание за пожден ден

Модел:

а)

– Пламене, кога си роден?

– Аз съм роден на 10 (десети) юли 2013 г. А ти, Лили, кога си родена?

– Родена съм на 6 (шести) януари 2014 г. (две хиляди и четиринадесета година).

б)

Таня, честит рожден ден! Пожелавам ти много здраве и успехи в училище!

Честит рожден ден, Иво! Бъди здрав и щастлив!

Четене и писане

2. Разкрийте скобите:

Модел: Таня ще те покани на рожден ден в събота.

Таня ще те (поканя) на рожден ден в събота.

Милена ще (купя) подаръци на децата.

Ти ще (направя) ли торта?

Ние ще (донеса) много цветя.

Те ще (дойда) на вечеря вкъщи

Вие ще (науча) ли стихотворението наизуст?

3. Подредете диалога.

– А какво ще подариш на приятелката ни?

– Да, разбира се.

– Аз ще купя една книга. А ти?

– Ели, ще бъдеш ли на рождения ден на Таня?

– Аз ще купя една игра. И на майка ѝ ще занеса цветя.

Към тема 16

Слушане и говорене

1. Назовете български планини и върхове. Разкажете за някоя от тях. Започнете например така:

Модел: Най-високата планина в България е Рила. В нея се издига връх Мусала. Той е най-високият връх на Балканския полуостров. Рила е много красива и през лятото и през зимата...

Четене и писане

2. Поправете правописните грешки и препишете изреченията в тетрадките..

Модел: След горещото лято идва дъждовна есен.

След горещото лято идва дъждовен есен.

Есеното слънце се издига над планината.

Децата вървят по планинския пътека.

В двора на училището растат голями дървета.

Бялите мечки спят зимен сън.

3. Прочетете думите и свържете съответствията.

Стара	гора
бяла	заек
страхлив	планина
Черни	листа
зелена	есен
жълти	сезон
златна	поток
зимен	зима
планински	връх

Към тема 17

Слушане и говорене

1. Разгледайте картинките и назовете вида на спорта, показан на всяка от тях.

2. Разкажете накратко за спортен празник във вашето училище.

Четене и писане

3. Предайте действията, като извършени в миналото.

Модел: За пръв път бях на спортен празник.

За пръв път съм на спортен празник.

Важно е състезанието по футбол. За този мач се готвим от началото на учебната година. Състезаваме се с футболния отбор на едно друго училище.

Има и други състезания. Масово участваме в леката атлетика. Аз съм много добър в бягането на 60 метра. Стефан се състезава на дълъг скок. Брат ми е много добър на висок скок.

4. Отречете действията.

Модел: Спортният празник мина добре. / Спортният празник не мина добре.

Ние станахме победители. _____.

Момчетата победиха по всички дисциплини. _____.
Момичетата успяха само на земна гимнастика. _____.
Учениците от другото училище бяха силни. _____.
Виолета от нашия клас беше най-добра. _____.
В двора на училището ритахме топка. _____.
Сутринта правихте упражнения. _____.
Вчера карах колело. _____.

Към тема 18

Слушане и говорене

1. **Образувайте форми на думите с по- и най-:** добре, лошо, късно, рано, чест.о

- Устно съставете две изречения с някои форми.

Четене и писане

2. **Коя дума липсва в пословиците? Добавете я.**

По-добре е да знаеш, ... да имаш.
По-добре е да чуеш, ... да кажеш.
По-добре късно, ... никога.
По-добре на клонче, ... в кафезче.
По-добре честен сиромаш, ... безчестен богаташ.

3. **Поставете въпроси, за да отговорите с подчертаните думи.**

Модел: Красимир излезе навън. – *Кой излезе навън?*

_____	Влязох в <u>интернет</u> .
_____	Ще прочета <u>вестника</u> .
_____	Купих <u>ново</u> списание.
_____	<u>Ям</u> торта и <u>пия</u> сок.
_____	Трябва да ти дам <u>книгата</u> .
_____	Може да отида <u>на театър</u> .
_____	<u>Утре</u> може да се срещнем в чата
_____	Учих <u>два часа</u> .

Към тема 19

Слушане и говорене

1. **Слушайте откъса от разказа „В гнездото” на Ангел Каралийчев.**

Отговорете на въпроса: *Какво се случи една нощ с гнездото на птицата?*

Силен нощен вятър огъна клоните на старите дървета. Те изпращяха. Гнездото на заспалата птица се наклони. Едно голокрило птиченце тупна на земята и жално записука.

Четене и писане

2. Разкрийте скобите.

Модел: *Ние (разхождам се) в парка. – Ние се разхождаме в парка.*

Ние (разхождам се) в парка.

Вие (срещам се) много често в парка.

Той се прибира вкъщи късно, (събличам се), бързо (лягам) и (заспивам).

Учениците (изкачвам се) по планинската пътека.

Калина сутрин (ставам) рано, (измивам се) и бързо (обличам се).

3. Попълнете думите в текста.

Модел: *В българските гори живеят много животни.*

В българските гори ..... много животни.

Навлезете ли в гората, внезапно до вас ..... някоя шишарка.

Не се .....! Това е катерицата, която ..... от клон на клон. По поляната ..... гущер. Случва се ..... и сърна.

Думи за попълване: живеят, плашете, се прехвърля, може да мине, може да тупне, да пробяга

4. Разделете изреченията и ги напишете в тетрадката.

Двамата вървяха през целия ден гората ставаше все по-висока започнаха да се срещат ели и борове в клоните на дърветата подскачаха красиви птички с криви човки те разкъсваха шишарките и ядяха боровите семена.

Към тема 20

Слушане и говорене

1. Кои български празници знаете? Разкажете.

Четене и писане

2. Препишете изреченията, като попълните празните места с *кой, къде, кога* или *ли*.

Модел: ..... е този ученик? – *Кой е този ученик?*

..... е този ученик?

Това кучето ви ..... е?

..... е магазинът?

Тук ..... е кабинетът по музика?

..... подаряваме мартенички?

Топло ..... беше вчера?

Утре ще вали .....?

..... ще честваме деня на светите братя Кирил и Методий?

3. Подредете диалога.

- Сега го уча. А ти?
- Научи ли си стихотворението за светите братя Кирил и Методий?
- Много са. Ще ги чуеш утре.
- Аз няма да рецитирам утре на празника. Ще пея песни в хора.
- Кои песни ще пеете?

3.2. Тестови задачи за проверка

Примерни задачи (първа година)

I. ОТГОВОРЕТЕ НА ВЪПРОСИТЕ

1. В коя от думите е допусната правописна грешка?

- а) лампа
- б) даска
- в) топка

2. В коя от думите е допусната правописна грешка?

- а) Юлия
- б) Йонка
- в) Мария

3. В коя от думите е допусната правописна грешка?

- а) грешка
- б) тетратка
- в) дъска

4. Кой от изразите може да се продължи с думата „ученици“?

- а) Това е
- б) Те са
- в) Ти си

5. В кой ред е допусната грешка?

- а) песента
- б) нощта
- в) пролета

6. В кой ред е допусната грешка?

- а) баща - бащи
- б) град - градове
- в) мъж - мъжове

7. В кой ред е допусната грешка?

- а) два молива
- б) три моливи
- в) много моливи

8. В кой ред е допусната грешка?

- а) два щъркела
- б) три щъркели
- в) много щъркели

9. В кой ред е допусната грешка?

- а) разбирът
- б) благодарят
- в) гледат

10. В кой ред е допусната грешка?

- а) обичаме
- б) учиме
- в) пътуваме

II. С КАКВО МОЖЕ ДА СЕ ПОПЪЛНИ ПРАЗНОТО МЯСТО В ИЗРЕЧЕНИЯТА

11. ..... сме деца.

- б) Ние
- в) Вие
- г) Те

12. Това е .....

- а) чанти
- б) маса
- г) училища

13. В стаята има ..... фотьойла.

- а) един
- в) два
- г) две

14. България е ... държава.

- а) малък
- б) малка
- в) малко

15. Димитрови ..... червена кола.

- а) имам
- б) имаш
- в) имат

16. В хотела ..... места.

- а) нямам
- б) няма
- в) нямаш

17. Те ..... български език.

- а) говоря
- б) говорим
- в) говорят

18. Милена ..... пържола.

- а) ям
- б) ядеш
- в) яде

19. Ани и Лили ..... на екскурзия.

- а) ходим
- б) ще ходи
- в) ще ходят

20. В неделя ..... ли у Иванови?

- а) бъдеш
- б) не бъдеш
- в) ще бъдеш

21. .... вазата има хубави цветя.

- а) в
- б) във
- в) с

22. В София ..... август е много топло.

- а) на
- б) през
- в) за

III. С КАКВО МОЖЕ ДА СЕ ЗАМЕНИ ПОДЧЕРТАНАТА ЧАСТ В ИЗРЕЧЕНИЕТО, БЕЗ ДА СЕ ПРОМЕНИ СМИСЪЛЪТ.

23. Ани и Мария не говорят английски език.

- а) тя
- б) ние
- в) те

IV. В КОЯ ОТ ПОДЧЕРТАНИТЕ ЧАСТИ Е ДОПУСНАТА ГРЕШКА?

24. Майката на Иван ще пие кафе с сметана и минерална вода.

- а) б) в)

25. Бодлите на таралежа се показвът между листата.

- а) б) в)

Примерни задачи (втора година)

I. ОТГОВОРЕТЕ НА ВЪПРОСИТЕ

1. Кой е отговорът на въпроса „Какъв си?“?

- а) София
- б) Българин съм
- в) От училище

2. Кое е грешното изречение?

- а) Лекар ли е той?
- б) Той ли е лекар?
- в) Ли е лекар той?

3. В коя от думите е допусната правописна грешка?

- а) шофьор
- б) сервитйор
- в) фотьойл

4. В коя от думите е допусната правописна грешка?

- а) правопис
- б) разкас
- в) клас

5. В коя от думите е допусната правописна грешка?

- а) сбор
- б) зграда
- в) злато

6. В кой ред е допусната правописна грешка?

- а) есена
- б) лятна
- в) зимна

II. С КАКВО МОЖЕ ДА СЕ ПОПЪЛНИ ПРАЗНОТО МЯСТО В ИЗРЕЧЕНИЯТА

7. В кое от изреченията може да се постави „ли“ на празното място?

- а) Българи сте .....?
- б) Българи ..... сте?
- в) Сте българи .....?

8. Той не е .....

- а) учители
- б) българка
- в) ученик

9. Навън е снежна .....

- а) нощ
- б) ден
- в) утро

10. Ще подарим на учителката три ..... карамфила.

- а) бял
- б) бяла
- в) бели

11. Дайте ми триста ..... сирене!

- а) сантиметра
- б) метра
- в) грама

12. Стоянови пътуват за България. Там ..... чакат Христови.

- а) я
- б) ни
- в) ги

13. Имам три банкноти по 100 .....

- а) левове
- б) лева
- в) лев

14. Днес е ... ..

- а) десети юли
- б) десета юли
- в) юли десет

15. Днес Петър може ..... на разходка.

- а) отива
- б) да отиде
- в) отиде

16. Господин Петров ..... от Италия със самолет.

- а) ще пристигна
- б) ще пристигне
- в) ще пристигнем

17. .... в стаята!

- а) излез
- б) влез
- в) дай

18. Росица винаги ..... модерно.

- а) облича
- б) се облича
- в) обличаваме се

19. В България през лятото е .....

- а) топъл
- б) топла
- в) топло

20. .... пътувах с автобус.

- а) кой
- б) вчера
- в) утре

III. С КАКВО МОЖЕ ДА СЕ ЗАМЕНИ ПОДЧЕРТАНАТА ЧАСТ В ИЗРЕЧЕНИЕТО, БЕЗ ДА СЕ ПРОМЕНИ СМИСЪЛЪТ.

21. Чакаме Виолета на летището.

- а) ни
- б) я
- в) го

22. Светла дойде на рождения ми ден. Братът на Светла също дойде.

- а) брат й
- б) брат му
- в) брат ни

IV. В КОЯ ОТ ПОДЧЕРТАНИТЕ ЧАСТИ Е ДОПУСНАТА ГРЕШКА?

23. От сезоните най-много обичам пролета.

- а)
- б)
- в)

24. Ти трябва да си най-добър ученик от Йордан.

- а)
- б)
- в)

25. Вчера ние играем мач в двора на училището.

- а)
- б)
- в)

3.3. Учебни ресурси за самоподготовка по български език

Вариант 1 – първа година

Задача 1. На всяко празно място напиши подходящата форма на глагола казвам се.

Модел: Тя как ... .? / Тя как се казва.

1. Ти как .....?
2. Вие как .... ?
3. Този учител как ..... ?
4. Те как .... ?
5. Аз как .... ?

**Задача 2. На всяко празно място постави подходящата дума:
какво, коя, откъде, колко, как, какви, каква**

1. – Ханс ..... е?
– От Германия е.
2. – Вие ..... се казвате?
– Казваме се Антон и Мартин.
3. – Госпожо, ... сте по професия?
– Учителка съм.
4. – Извинете, ... лева струва това яке?
– Точно 50 лева.
5. – Тя ..... е?
– Това е Силвия.
6. – Ана и Марта ..... са по народност?
– Те са българки.
7. – Ти ..... закусваш обикновено?
– Обикновено закусвам сандвич.

Задача 3. Във всяко изречение напиши подходящата форма на глагола СЪМ.

Модел: Той ..... от България. / Той е от България.

1. Аз ..... ученик.

2. Сега ти ..... в България.
3. Христо ..... на училище.
4. Ние ..... от Украйна.
5. Вие ..... ученици.
6. Те ..... българи.
7. Аз и Алекс ..... ученици.
8. Ти и Борис ..... от България.
9. Милена и Лили ..... сестри.

Задача 4. Свържи всеки въпрос с подходящия отговор.

1. – Кой е този мъж?	а/ – От Испания е.
2. – Какъв е ?	б/– Той е господин Петров.
3. – Откъде е?	в/– Той е учител.

Задача 5. Избери подходящата форма за всяко празно място.

*Модел: Аз ..... сладолед. / Аз обичам сладолед.
обича, обичам, обичаш*

1. Сутрин децата ..... рано.
ставам, стават, става
2. Лора много ..... сладолед.
обича, обичате, обичаш
3. Ние винаги ..... на училище навреме.
отивам, отива, отиваме
4. Мими, ... ли домашно?
има, имаш, имат
5. Павел и Асен ..... куче.
нямат, няма, нямаме
6. Вечер аз обикновено ..... телевизия.
гледате, гледам, гледа
7. Ти и Ана не ..... чай.
искаш, иска, искате
8. Госпожа Иванова ..... на работа рано.
идва, идвате, идваме

Задача 6. За всяко празно място избери подходящата дума.

1. .... има котка.
2. .... нямаш молив.
3. .... отиваме на разходка.
4. .... обичате спагети.
5. .... искам сандвич.

Аз / Иван / Ти / Вие / Ние

Задача 7. Попълни празните места с един/ една/ едно .

Модел: Аз имам ..... телефон. / Аз имам един телефон.

1. Мартин иска ..... чаша мляко.
2. Лили има ..... брат.
3. Това е ..... маса.
4. Тук има ..... бюро.
5. Искам ..... учебник.

Задача 8. Правилно ли е употребена подчертаната форма?

1. Виктор има едно молив.	да	не
2. Аз имам една баба.	да	не
3. Ти имаш едно огледало.	да	не
4. Ние имаме една телевизор.	да	не
5. Мими има един раница.	да	не

Задача 9. Довърши думата.

Модел: Вкъщи има много стол.....

Вкъщи има много столове.

1. Вкъщи има много шкаф.... .
2. Виолета има много приятел.... .
3. Васил иска много баничк... .
4. Ние имаме много химикалк... .
5. Тук има много бюр.... .

Задача 10. На всяко празно място напиши думата в множествено число.

Модел: Аз имам една тетрадка, а ти имаш много тетрадки.

1. Аз имам един молив, а ти имаш много .....
2. Рая има една сестра, а ти имаш много .....
3. Ти имаш едно куче, а аз имам много .....
4. Борис има един телефон, а Ина има много .....
5. Вие имате само един стол, а ние имаме много .....

Задача 11. Напиши числото.

Модел: 15 - ..... / 15 – петнадесет

1. 12 - .....
2. 20 - .....
3. 32 - .....
4. 51 - .....
5. 86 - .....

Задача 12. Попълни всяко празно място с две или два.

Модел: *Искам ..... кафета.*

Искам две кафета.

1. Искам ..... сандвича.
2. Искам ..... торти.
3. Искам ..... химикалки.
4. Искам ..... якета.
5. Искам ..... учебника.

Задача 13. Отбележи изречението, в което подчертаното е НЕПРАВИЛНО.

- а) В този апартамент има много цветя.
- б) В апартамента има много цветя.
- в) В този апартамента има много цветя.

Задача 14. Довърши думата.

Модел: *На маса.... има моливи. / На масата има моливи.*

1. На бюро.... има учебници.
2. Ти си пред шкаф....
3. Асен е до прозорец....
4. Картина.... е хубава.
5. Кафе.... е топло.
6. Аз съм на легло....
7. Борис е в стая....
8. Апартамент.... е голям.

Задача 15. На всяко празно място постави подходящата форма:

нова, нов, нови, ново

1. Ани има ..... рокля.
2. Бисер има ..... панталон.
3. Ние имаме ..... обувки.
4. Детето има ..... яке.

Задача 16. Попълни празното място с подходяща форма на думата.

Модел: *Мария иска ..... блуза. (зелен)*

Мария иска зелена блуза.

1. Петър търси ..... риза. (червен)
2. Вие харесвате ..... обувки. (син)
3. Аз имам ..... маратонки. (бял)
4. Ти имаш ..... къща. (хубав)
5. Вие живеете в ..... апартамент. (голям)

6. В училището има ..... бюра. (кафяв)
 7. Васил иска ..... телефон. (нов)
 8. Детето иска ..... яке. (черен)

Задача 17. Правилно ли е подчертаното?

1. Днес е <u>слънчев</u> ден.	да	не
2. Днес времето е <u>облачна</u> .	да	не
3. Март е <u>дъждовно</u> месец.	да	не
4. Тази стая е <u>студена</u> .	да	не
5. Август е <u>горещ</u> месец.	да	не
6. Това палто е много <u>топло</u> .	да	не

Задача 18. Попълни всяко празно място с подходящата форма на думата.

*Модел: Децата ..... сандвичи. / Децата ядат сандвичи.
 ям, ядат, ядем*

1. Сутрин аз ..... палачинки.
ям, ядем, ядат
2. Мария ..... мляко с какао.
пие, пиете, пия
3. Христо и Петър ..... домашното по математика.
пише, пишат, пишем
4. Аз и Васил ..... интересна книга.
чета, чете, четем
5. Ти ..... добре български език.
говориш, говорят, говори
6. Виктор ..... много.
уча, учите, учи
7. Децата ..... в парка.
играят, играете, играеш
8. Сестра ми вече ..... на училище.
ходиш, ходи, ходя

Задача 19. Напиши подходящата форма на глагола.

*Модел: Утре ние ..... на кино. (ходя)
 Утре ние ще ходим на кино.*

1. Утре Виктор ..... за морето. (пътувам)
2. След една седмица вие ... . на екскурзия. (ходя)

3. През лятото ти ..... много време за игри. (имама)
4. Тази събота Михаил и Румен ..... футбол. (играя)
5. След един час ние ..... на ресторант. (обядвам)

Задача 20. Довърши изреченията по модела:

Модел: Утре аз ще вечерям късно, а ти изобщо **няма да вечеряш**.

1. След един месец ние ще пътуваме в чужбина, а вие .....
2. Утре Антон ще кара колело в парка, а аз .....
3. Вдругиден сестра ми ще ходи на цирк, а ти .....
4. Довечера аз ще гледам телевизия, а те .....
5. През лятото ти ще плуваш в морето, а брат ти .....

Задача 21. Замести подчертания израз по модела:

Модел: Колата на Иван е много скъпа.
Колата **му** е много скъпа.

1. Апартаментът на Иванови е нов.
Апартаментът ..... е нов.
2. Стаята на Боряна е светла.
Стаята ..... е светла.
3. Родителите на Мария и Ани са лекари.
Родителите ..... са лекари.
4. Учителката на тези деца е млада.
Учителката ..... е млада.
5. Книгата на Асен е интересна.
Книгата ..... е интересна.

Задача 22. Отговори на въпросите по модела:

Модел: – Чантата **ти** тежка ли е?
– Да, чантата **ми** е тежка.

1. – Речникът на Борис скъп ли е?
– Да, ...
2. – Брат ти ученик ли е?
– Да, ...
3. – Колата на Пламен стара ли е?

– Да, ...

4. – Къщата ви голяма ли е?

– Да, ...

5. – Палтото ти ново ли е?

– Да, ...

Задача 23. Довърши изреченията по модела:

Модел: Аз нямам голяма кола , а малка **количка**.

1. Ти нямаш голям самолет, а малко .....

2. Вие нямате голяма сестра, а малка .....

3. Милен няма голям брат, а малко .....

4. Мими няма голяма рокля, а малка .....

5. Аз нямам голям влак, а малко .....

Вариант 2 – втора година

Задача 1. Отговори на въпросите по модела:

Модел: – Колко струва един килограм домати?

– Три лева и двадесет стотинки. (3.20 лв.)

1. – Колко струват две банички?
– ..... (3.50 лв.)
2. – Колко струва един килограм краставици?
– ..... (4 лв.)
3. – Колко струва един чай?
– ..... (0,80 лв.)
4. – Колко струва една пица?
– ..... (2.60 лв.)
5. – Колко струва един билет за автобуса?
– ..... (1.70 лв.)

Задача 2. Отговори на въпросите по модела:

Модел: – Колко е дълъг този шкаф?

– Два метра и 10 сантиметра. (2.10 м.)

1. – Колко е дълга тази маса?
– ..... (3м.)
2. – Къде живееш?
– На ..... от училището. (2 км.)
3. – Колко е дълга тази улица?
– Около ..... (900 м.)
4. – Колко е широк дворът на училището?
– ..... (20 м.)
5. – Колко е висок баща ти?
– ..... (1.80 м.)

Задача 3. Замести подчертаното по модела:

Модел: – Този часовник на Иван ли е?

– Да, часовникът е на Иван.

1. – Тази книга на Мария ли е?
– Да, ... е на Мария.

2. – Това куче старо ли е?
– Да, ... е старо.
3. – Тези деца от България ли са?
– Да, ... са от България.
4. – Този учител добър ли е?
– Да, ... е добър.
5. – Тези ученици чужденци ли са?
– Да, ... са чужденци.

Задача 4. Попълни празните места по модела.

Модел: – *Познаваш ли Иван?*

– *Да, познавам го.*

1. – Познавате ли онова момиче?
– Да, познаваме .....
2. – Ще купиш ли тази рокля?
– Да, ще ..... купя.
3. – Знаеш ли тези думи?
– Да, зная .....
4. – Харесваш ли обувките ми?
– Да, харесвам .....
5. – Виждаш ли ме?
– Да, виждам .....

Задача 5. Отбележи правилния отговор.

1. – Виждате ли онези момичета?
– .....
а) Да, ние виждаме ги.
б) Не, не ги виждаме.
в) Да, ги виждаме.
2. – Винаги ли казваш истината?
– .....
а) Да, винаги казвам я.
б) Не, не казвам я.
в) Не, не я казвам винаги.
3. – Поздравяваш ли учителя сутрин?
– .....
а) Не, не поздравявам го.

- б) Да, го поздравявам.
- в) Да, поздравявам го.

4. – Мартина познава ли ви?

– .....

- а) Не, не ни познава.
- б) Не, не познава ни.
- в) Да, ни познава.

Задача 6. Замести подчертаното по модела.

Модел: – Колата на Иванови червена ли е?

– Не, колата **им** е черна.

1. – Детето на Мария високо ли е?

– Не, детето ..... е ниско.

2. – Раницата на Петър стара ли е?

– Не, раницата ..... е нова.

3. – Котката на Лили бяла ли е?

– Не, котката ..... е черна.

4. – Обувките на Мартин скъпи ли са?

– Не, обувките ..... са евтини.

5. – Учебниците на учениците нови ли са?

– Не, учебниците ..... са стари.

Задача 7. Правилно ли е подчертаното?

1. <u>Бабата ми</u> живее на село.	да	не
2. <u>Баща му</u> е италианец.	да	не
3. <u>Сестрите ти</u> са много красиви.	да	не
4. <u>Майката на Ани</u> е адвокат.	да	не
5. <u>Чичото ѝ</u> е много симпатичен.	да	не
6. <u>Лелите ми</u> са учителки.	да	не
7. <u>Братът ти</u> е добър ученик.	да	не
8. <u>Братята му</u> тренират баскетбол.	да	не

Задача 8. Отбележи изреченията, в които подчертаното е правилно.

1. Апартаментът ми е голям и модерен.
2. Вуйчо ти работи в малка фирма.
3. Баща ми е строг, но справедлив.
4. Братя ѝ живеят в чужбина.
5. Обувките ни са много удобни.
6. Бюро ми е до леглото.
7. Бабите ви са много забавни.
8. Училище ни е в центъра на града.

Задача 9. Отбележи ГРЕШНОТО твърдение.

От София до Плевен са 150 километра, от Плевен до Варна са около 300 километра, а от София до Варна са над 500 километра. Това значи, че:

- а) Плевен е по-близо до Варна, отколкото до София.
- б) Варна е най-далече от София.
- в) Плевен е най-близо до София.

Задача 10. Отбележи вярното твърдение.

Баба ми е на 65 години, бабата на Яна е на 68 години, а бабата на Велина е на 70 години. Това значи, че:

- а) Бабата на Яна е най-млада.
- б) Бабата на Велина е по-стара от бабата на Яна.
- в) Баба ми е най-стара.

Задача 11. Попълни всяко празно място с подходящата форма:

по-голямо, най-добрият, най-дългата, по-млада, по-малък

1. Улица „Раковски“ е ..... улица в София.
2. Майка ми е ..... от баща ми с 5 години.
3. Аз съм ..... ученик в класа.
4. Пловдив е ..... град от София.
5. Кучето ни е ..... от кучето на съседите.

Задача 12. Отговори на въпросите по модела.

Модел: – Аз искам да тренирам баскетбол. А Ирена?

– **Тя иска да тренира** волейбол.

1. – Аз мога да свиря на пиано. А вие?

- ..... на китара.
- 2. – Никола иска да играе футбол. А ти?
  - ..... баскетбол.
- 3. – Вие трябва да учите по математика. А Румен?
  - ..... по български език.
- 4. – Ние искаме да пътуваме до Италия. А Лили?
  - ..... до Испания.
- 5. – Ти можеш да танцуваш народни танци. А сестрите ти?
  - ..... модерни танци.

Задача 13. В кое изречение подчертаното е ГРЕШНО?

1. Вие искате да гледате новия български филм.
2. Брат ми може да кара кола.
3. Децата трябва да учат чужди езици.
4. Аз и Милена не иска да ходим на планина, а на море.
5. Ти можеш да пишеш на български.

Задача 14. На всяко празно място постави подходящата форма.

1. В колко часа ще ..... автобусът за Пловдив?
тръгна, тръгне, тръгнем
2. Мамо, ще ..... ли баница за закуска?
направиш, направи, направя
3. След малко аз ще ..... на разходка с приятели.
излезем, изляза, излязат

Задача 15. Отговори на въпросите по модела.

Модел: – *Ще направиш ли сандвичи?*

– *Да, ще направя. / Не, няма да направя.*

1. – Мартин и Алекс ще отидат ли на театър?
– Не, ...
2. – Ти и Ани ще решите ли задачата?
– Да, ... задачата.
3. – Ти ще дойдеш ли на срещата?
– Не, ...
4. – Госпожо Илиева, утре ще закъснеете ли за работа?
– Да, ...
5. – Лили, ще купиш ли плодове?
– Да, ...

Задача 16. Попълни всяко празно място по модела.

Модел: *Вчера аз ..... по математика. (уча)*

3. През зимата се обличам с топли дрехи.

да   не

**Отговори на вариант 1 и вариант 2
на учебните ресурси за самоподготовка**

Задача №	Вариант 1 (първа година)	Вариант 2 (втора година)
1	1. се казва 2. се казвате 3. се казва 4. се казват 5. се казвам	1. Три лева и петдесет стотинки 2. Четири лева 3. Осемдесет стотинки 4. Два лева и шестдесет стотинки 5. Един лев и седемдесет стотинки
2	1. откъде 2. как 3. каква 4. колко 5. коя 6. какви 7. какво	1. Три метра 2. два километра 3. деветстотин метра 4. Двадесет метра 5. Един метър и осемдесет сантиметра
3	1. съм 2. си 3. е 4. сме 5. сте 6. са 7. сме 8. сте 9. са	1. книгата 2. кучето 3. децата 4. учителят 5. учениците
4	1. б) 2. в) 3. а)	1. го 2. я 3. ги 4. ги 5. те
5	1. стават 2. обича 3. отивама 4. имаш 5. нямат 6. гледам 7. искате 8. идва	1. б/ 2. в/ 3. в/ 4. а/
6	1. Иван 2. Ти 3. Ние 4. Вие	1. й 2. му 3. й 4. му

	5. Аз	5. им
7	1. една 2. един 3. една 4. едно 5. един	1. не 2. да 3. да 4. да 5. не 6. да 7. не 8. да
8	1. – не 2. – да 3. – да 4. – не 5. – не	1. 2. 3. 5. 7.
9	1. шкафове 2. приятели 3. банички 4. химикалки 5. бюра	а)
10	1. моливи 2. сестри 3. кучета 4. телефони 5. столове	б)
11	1. дванадесет 2. двадесет 3. тридесет и две 4. петдесет и едно 5. осемдесет и шест	1. най- дългата 2. по-млада 3. най-добрият 4. по-малък 5. по-голямо
12	1. два 2. две 3. две 4. две 5. два	1. Ние можем да свирим 2. Аз искам да играя 3. Той трябва да учи 4. Тя иска да пътува 5. Те могат да танцуват
13	в)	4.
14	1. бюрото 2. шкафа 3. прозореца 4. Картината 5. Кафето 6. леглото 7. стаята 8. Апартаментът	1. тръгне 2. направиш 3. изляза
15	1. нова 2. нов 3. нови 4. ново	1. няма да отидат 2. ще решим 3. няма да дойда 4. ще закъснея 5. ще купя

16	1. червена 2. сини 3. бели 4. хубава 5. голям 6. кафяви 7. нов 8. черно	1. ходих 2. рита 3. играхме 4. слушахте 5. учи
17	1. да 2. не 3. не 4. да 5. да 6. да	Не
18	1. ям 2. пие 3. пишат 4. четем 5. говориш 6. учи 7. играят 8. ходи	1. как 2. какво 3. кога 4. кого 5. къде
19	1. ще пътува 2. ще ходите 3. ще имаш 4. ще играят 5. ще обядваме	в)
20	1. няма да пътувате 2. няма да карам 3. няма да ходиш 4. няма да гледат 5. няма да плува	1. да 2. не 3. да
21	1. им 2. ѝ 3. им 4. им 5. му	-
22	1. речникът му е скъп 2. брат ми е ученик 3. колата му е стара 4. къщата ни е голяма 5. палтото ми е ново	-
23	1. самолетче 2. сестричка 3. братче 4. рокличка 5. влакче	-

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ СТРУКТУРНИ И
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ЗА
ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ